

विश्वभरिको HAARP स्टेसनहरु ...	६
जेनजी आन्दोलनपछि नेपालमा बाह्य चासो ...	८
पृथ्वीनारायण शाहको योगदान	१०
विश्वको छानोबाट उठेको प्रश्न....	११
एक आम नागरिकको आँखाबाट ...	१४
दर्शन, तिहार र छठ: आफ्ना चाडको ...	१८
BRICS २०२६ डलरको विकल्प खोज्दै	१३
सामाजिक सञ्चालमा भाजपालाई समेत पछार्ने...	१६
संयुक्त राष्ट्रसंघको मञ्चमा युद्ध, जलवायु	२८
चोलेन्द्र शमशेर राण पक्राउ...	३०
प्रकृतिको प्रहार, जलवायु संकट....	३२
संविधानको ११ वर्ष: नेपाली जनताको दस्तावेज.....	३५
विश्व खेलकुदमा नयाँ अध्याय	४०

विश्वमञ्चबाट नेपालको गर्जन

"७२ घण्टामा हतियार पुग्ने संसारमा किसानलाई मल र इन्धन किन पुग्दैन?"

११ विश्वको छानोबाट उठेको प्रश्न: नेपालले अब के माग्ने?

एयरपोर्टमै

२५

राष्ट्रपतिले स्वागत गर्दा :
अमेरिकी कूटनीतिमा दुर्लभ
सम्मानको अर्थ

३७

**मस्कोमाथि
अहिलेसम्मकै ठूलो
ड्रोन आक्रमण**

तेल प्रशोधन केन्द्रमा क्षति, आवासीय भवन प्रभावित
तीन जनाको मृत्यु, ऊर्जा पूर्वाधारमा ठूलो दबाव

युद्ध अब
राजधानीसम्म

MOSCOW

“ यो मस्कोमाथि
अहिलेसम्मकै ठूलो
ड्रोन आक्रमण हो।”
- सर्गेई सोव्याकिन
मेयर, मस्को

1,600+
ड्रोन अवरोध गरिएको
रुसको दाबी

450
बटा मस्कोतर्फ लक्षित
रुसी अधिकारी

तेल प्रशोधन केन्द्रमा
ड्रोन प्रहार
महत्वपूर्ण युनिट बन्द

आवासीय भवनमा
पनि क्षति
करिब 400 मानिस सुरक्षित
स्थानमा सारिएको

3 जनाको मृत्यु
मस्को क्षेत्र

“ रुसको युद्ध मैसिनलाई चलाउने
तेल पूर्वाधार नै हाम्रो वैध लक्ष्य हो।”
- भोलोदिमिर जेलेन्स्की
राष्ट्रपति, युक्रेन

मस्कोको रिफाइनरीमा आगलागी
आक्रमणपछि ठूला आगो

आवासीय भवनमा क्षति
ड्रोन खसेपछि आगलागी

समय सूत्र

वर्ष २, अङ्क १० कार्तिक २०८३

प्रधान-सम्पादक
ज्योति आचार्य

अध्यक्ष
सुशील आचार्य
प्रबन्ध निर्देशक
सन्दीप मल्ल ठकुरी

व्यवस्थापक
विरञ्जीवी पाण्डे

सल्लाहकार
रमा सिंह ठकुरी
शैलेश शाही
मुनिन्द्र राजभण्डारी
मान बहादुर मोलान
राम चन्द्र कोईराला

कानुनी सल्लाहकार
अधिवक्ता अजय श्रेष्ठ

प्रमुख वितरक
सुनिल के.सी.
मुलान अधिकारी

प्रकाशक
समयसूत्र मिडिया प्रा.लि.

कार्यालय
का.म.न.पा.-३२, कोटेश्वर, काठमाडौं
सम्पर्क : ९७६८९७०१०१
इमेल : admin@samayasutra.com

डिजिटल पत्रिका :
www.samayasutra.com

युट्युब च्यानल:
SAMAYA SUTRA TV

मुद्रण
मध्यपुर नाईन प्रेस, अनामनगर, काठमाडौं

सम्पादकीय विश्व कसले चलाउँदैछ?

समय सूत्र मिडिया

विश्व फेरि एउटा शक्तिको आदेशमा चल्ने ठाउँ बनाउने प्रयासमा छ। यसलाई जसले जे नाम दिए पनि हाम्रो दृष्टिमा मुख्य प्रश्न स्पष्ट छ—युद्ध गर्ने निर्णय कसले गर्छ, त्यसको लाभ कसले उठाउँछ र मूल्य कसले तिर्छ? आज पनि निर्णय शक्तिशाली राज्य र तिनसँग जोडिएका आर्थिक तथा प्रविधिगत संस्थाहरूको हातमा केन्द्रित छ। तर बम खस्ने घर, महँगिने बजार र असुरक्षित हुने भविष्य प्रायः अरूकै हुन्छ।

पुरानो विश्व व्यवस्थाको भाषा थियो—नियम, स्वतन्त्र व्यापार र साझा सुरक्षा। व्यवहारमा भने ती नियम सबैमाथि समान रूपमा लागू भएनन्। शक्तिशाली मुलुकले आफ्नो हितअनुसार प्रतिबन्ध लगाउने, हतियार बेच्ने, व्यापारको बाटो नियन्त्रण गर्ने र कमजोर मुलुकलाई पक्ष रोज्न दबाव दिने क्रम जारी राखे। अहिले भन्सार शुल्क, प्रविधि निर्यातमा रोक र आपूर्ति शृङ्खलाको पुनर्संरचना पनि शक्ति प्रयोगका औजार बनेका छन्। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले बढ्दो शक्ति प्रतिस्पर्धासँगै यस्ता आर्थिक कदमले विश्व अर्थतन्त्रलाई टुक्र्याउन सक्ने औल्याएको छ।

यस व्यवस्थाको सबैभन्दा कठोर अनुहार युद्ध हो। प्रत्यक्ष युद्ध महँगो र जोखिमपूर्ण हुँदा अरूको भूमिमा लडिने प्रोक्सी युद्ध सजिलो विकल्प बनेको छ। हतियार, पैसा, तालिम र कूटनीतिक संरक्षण बाहिरबाट पुग्छ; विस्थापन, मृत्यु र पुनर्निर्माणको बोझ युद्धभूमिका जनताले बोक्छन्। सन् २०२५ मा विश्वको सैन्य खर्च २.८८७ ट्रिलियन अमेरिकी डलर पुगेको तथ्यले शान्तिको भाषणसँगै युद्धको तयारी कति तीव्र छ भन्ने देखाउँछ।

ड्रोनले यो शक्ति सम्बन्ध अझ असमान बनाएको छ। टाढा बसेर निगरानी र आक्रमण गर्न सकिने भएपछि युद्ध सुरु गर्ने पक्ष र त्यसको परिणाम भोग्ने मानिसबीचको दूरी बढ्छ। एआईले सूचना छान्ने, लक्ष्य पहिचान गर्ने र निर्णयको गति बढाउने क्षमता दिएको छ। तर युद्धको निर्णय छिटो हुनु त्यसको जिम्मेवारी घट्नु होइन। अन्तर्राष्ट्रिय रेडक्रस समितिले ड्रोन र एआईजस्ता प्रविधिले युद्धमा सैनिक र नागरिक क्षेत्रबीचको सीमा धमिलो पार्न सक्ने चेतावनी दिएको छ।

जलवायु संकटमा पनि यही असमानता देखिन्छ। उत्सर्जनबाट समृद्धि आर्जन गर्ने र विपद्को ठूलो चोट सहने देश सधैं एउटै छैनन्। हिमाल पग्लिँदा, बाढी आउँदा वा खेती विप्रेदा कमजोर मुलुकलाई सहानुभूति मात्रै पुग्दैन। उसलाई पूर्वसूचना, सुरक्षित पूर्वाधार, प्रविधिमा पहुँच र क्षतिसँग जुध्न सक्ने आर्थिक सहायता चाहिन्छ। जलवायु कूटनीतिमा शक्तिशाली देशले भाषणभन्दा आफ्नो प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन देखाउनुपर्छ।

त्यसो भए अबको विश्व कसले चलाइरहेको छ? एउटा गोप्य केन्द्रले होइन; सैन्य शक्ति, वित्त, ऊर्जा, प्रविधि र सूचनामाथि नियन्त्रण राख्ने शक्तिहरूले। उनीहरूबीच प्रतिस्पर्धा छ, तर त्यस प्रतिस्पर्धाको नियम लेख्ने क्षमता पनि धेरै हदसम्म उनीहरूकै हातमा छ। एआईका लागि आवश्यक कम्प्युटिङ क्षमता र चिप कसको पहुँचमा छ, ऊर्जा र व्यापारका मार्ग कसले सुरक्षित गर्छ, कून युद्धलाई सहयोग र कुन पीडालाई उपेक्षा गरिन्छ—यी प्रश्नमा वास्तविक शक्ति देखिन्छ।

हाम्रो सम्पादकीय अडान यही हो: कुनै पनि महाशक्तिको स्वार्थलाई विश्वको साझा हित भनेर स्वीकार गर्न मिल्दैन। बहुध्रुवीय विश्वको नारा मात्रै न्यायको ग्यारेन्टी होइन; शक्ति धेरै राजधानीमा बाँडिँदैमा साना देश स्वतः सुरक्षित हुँदैनन्। उनीहरू सुरक्षित हुने आधार सार्वभौमिकताको सम्मान, युद्धमा नागरिकको संरक्षण, प्रविधि र जलवायु निर्णयमा न्यायपूर्ण पहुँच, तथा आफ्नै राष्ट्रिय क्षमता हो।

नेपालजस्ता देशका लागि यसको अर्थ स्पष्ट छ। परराष्ट्र नीति अरूको शक्ति प्रदर्शन हेरेर होइन, आफ्नो भूगोल, जनताको सुरक्षा र दीर्घकालीन हित हेरेर बनाउनुपर्छ। तथ्य जाँच्ने स्वतन्त्र सञ्चार, विपद्सँग जुध्ने पूर्वाधार, सक्षम कूटनीति र जनताप्रति जवाफदेही शासन हाम्रो पहिलो सुरक्षा हुन्।

अबको विश्वलाई शक्तिशालीहरूले आफ्नो प्रतिस्पर्धाको मैदान बनाउन खोजिरहेका छन्। त्यस मैदानमा उभिएका जनताले भने एउटै कुरा माग्नुपर्छ: हाम्रो भविष्यबारे निर्णय गर्दा हाम्रो जीवनलाई पनि मूल्य दिइयोस्।

विश्वमञ्चबाट नेपालको गर्जन

“७२ घण्टामा हतियार पुग्ने संसारमा किसानलाई मल र इन्धन किन पुग्दैन?”

संयुक्त राष्ट्रसंघको ८१औँ महासभामा प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाहले भोटेकोशी-त्रिशूली विपद्लाई विश्वका लागि चेतावनी भन्दै जलवायु न्याय, क्षतिपूर्ति, अनुदानमा आधारित वित्त, नेपाल-भारत-चीन हिमाली संयन्त्र र न्यायपूर्ण विश्व व्यवस्थाको मुद्दा उठाए

समय सूत्र मासिक । विशेष समाचार
काठमाडौँ/न्यूयोर्क—“म आज तपाईंहरूका सामु हिमालको सुदूर देश नेपालबाट सम्पूर्ण मानवजातिका लागि एउटा गम्भीर चेतावनी लिएर उपस्थित भएको छु ।”

यही भावबाट प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाहले संयुक्त राष्ट्रसंघको ८१औँ महासभामा नेपालको आवाज विश्वसामु राखे । विकास, लोकतन्त्र र शान्तिका उपलब्धि सुनाउने अपेक्षित कूटनीतिक सम्बोधनभन्दा उनको भाषणको केन्द्रमा थियो — भोटेकोशी - त्रिशूलीको विनाश, हिमालयमाथि बढिरहेको जलवायु जोखिम र त्यसको मूल्य तिर्नरहेको नेपाल ।

उनले पछिल्लो विपद्लाई नेपालको आन्तरिक

समस्या मात्रै मानेनन् । यसलाई विश्वले समयमै बुझ्नुपर्ने चेतावनीका रूपमा प्रस्तुत गरे । प्रकाशित सम्बोधनमा शाहले भोटेकोशी-त्रिशूली विपद् “स्थानीय त्रासदी मात्र” नभएको भन्दै विश्वलाई त्यसबाट आएको चेतावनी साँच्चै सुनिएको छ कि छैन भनेर प्रश्न गरेका छन् ।

उनले करिब तीन वर्षअघि संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव एन्टोनियो गुटेरेसले सगरमाथा क्षेत्रबाट दिएको जलवायु चेतावनीलाई समेत सम्झाए । वैज्ञानिक चेतावनीहरूलाई आवश्यक गति र स्तरमा राजनीतिक कार्यमा बदल्न नसक्दा त्यसको परिणाम हिमाली समुदायले भोगिरहेको उनको भनाइ थियो ।

‘हिमनदी र बाढीलाई भिसा चाहिँदैन’

शाहले बढ्दो तापक्रम, पग्लिँदो पर्माफ्रोस्ट, कमजोर हुँदै गएका पहाडी भिराला, हिम पहिरो, पहिरो र बाढीलाई एकअर्कासँग जोडिएको हिमाली जोखिमका रूपमा प्रस्तुत गरे ।

नेपाल-चीन सीमाक्षेत्रबाट सुरु भएको विनाशको प्रभाव तल भारततर्फसम्म पुग्ने प्रसंग जोड्दै उनले जलवायु संकट कुनै राजनीतिक नक्साभित्र सीमित नहुने बताए । उनको सम्बोधनको एउटा प्रभावशाली सन्देश थियो—

“जलवायु परिवर्तनले सिमाना चिन्दैन । हिमनदी र बाढीहरू भिसा वा राहदानी बोकेर यात्रा गर्दैनन्”

यसको अर्थ नेपालले जलवायु संकटलाई

केवल आफ्नो राष्ट्रिय समस्याका रूपमा नभई सीमापार साझा सुरक्षा र विकासको प्रश्नका रूपमा प्रस्तुत गरेको हो ।

१,४०० मृत्यु, ६ हजारभन्दा बढी बेपत्ता

प्रधानमन्त्री शाहले विपद्पछिको मानवीय क्षतिको गम्भीर तस्वीर पनि महासभामा राखे । सम्बोधनमा उनले कम्तीमा १,४०० मानिसको मृत्यु र ६ हजारभन्दा बढी बेपत्ता भएको उल्लेख गर्दै भौतिक पुनर्लाभमा मात्रै नेपालको GDP को करिब १० प्रतिशत बराबरको आवश्यकता पर्न सक्ने प्रारम्भिक अनुमान प्रस्तुत गरे । प्रकाशित रिपोर्टहरूले पनि १,४०० भन्दा बढी मृत्यु र ६ हजार भन्दा बढी बेपत्ताको आँकडा उल्लेख गरेका छन् ।

सन् २०१५ को गोरखा भूकम्पपछिको पुनर्निर्माण स्मरण गर्दै नेपालले फेरि अन्तर्राष्ट्रिय ऐक्यबद्धता आवश्यक रहेको उनले बताए ।

साथै विपद्का बेला सहयोग गर्ने भारत र चीनसहित मित्रराष्ट्रहरू, संयुक्त राष्ट्रसंघीय निकाय, मानवीय संस्थाहरू तथा सहयोगी हरूलाई उनले धन्यवाद दिए । भारत र चीनलाई समेटेर हिमाली सहकार्यको प्रस्ताव राखिएको कुरा पनि पछिल्ला रिपोर्टहरूमा पुष्टि भएको छ ।

‘संकट हामीले सिर्जना गरेका होइनौं, मूल्य हामी तिरिरहेका छौं’

सम्बोधनको अर्को मुख्य पक्ष थियो जलवायु न्याय ।

नेपालको विश्वव्यापी हरितगृह ग्यास उत्सर्जनमा योगदान अत्यन्त न्यून रहेको तर हिमनदी खुम्चिने, नदीको बहाव परिवर्तन हुने, बाढी-पहिरो बढ्ने र विकासका उपलब्धि बारम्बार नष्ट हुने जोखिम नेपालले disproportionate रूपमा बेहोर्नुपरेको तर्क शाहले प्रस्तुत गरे ।

यसलाई उनले मानवीय संकट मात्रै नभई “Development Emergency”—विकास संकटका रूपमा व्याख्या गरे ।

किनकि एउटा ठूलो विपदले घर मात्रै बगाउँदैन । सडक, पुल, विद्यालय, खेतबारी, जलविद्युत् आयोजना, व्यापारिक पूर्वाधार र वर्षौं लगाएर हासिल गरिएको विकाससमेत केही घण्टामै नष्ट गर्न सक्छ ।

त्यसपछि क्षति मर्मत गर्न फेरि ऋण लिनुपर्ने अवस्था आयो भने कम उत्सर्जन गर्ने गरिब देश जलवायु संकटको दोहोरो मारमा पर्छ—पहिले विपद्, त्यसपछि ऋण । तर शाहले कुनै निश्चित देश वा महादेशलाई दोष लगाउने बाटो पनि अस्वीकार गरे । जलवायु परिवर्तनलाई अर्को भू-राजनीतिक युद्धभूमि बनाउनुभन्दा साझा तर फरक जिम्मेवारीको अन्तर्राष्ट्रिय सिद्धान्तलाई व्यवहारमा लागू गर्नुपर्ने उनको जोड थियो ।

‘जलवायु न्याय सुन्दर शब्द मात्रै नबनोस्’

प्रधानमन्त्रीले UNFCCC अन्तर्गत स्थापित Common but Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities (CBDR-RC) को सिद्धान्त स्मरण गराउँदै ऐतिहासिक रूपमा बढी उत्सर्जन गर्ने र बढी आर्थिक क्षमता भएका मुलुकबाट बढी जिम्मेवारी अपेक्षित हुने धारणा राखे ।

उनले जलवायु न्यायलाई अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजमा लेखिने आकर्षक शब्दमा मात्र सीमित नगर्न आग्रह गरे ।

उनको मूल सन्देश थियो—विकासशील देशका नागरिकले प्रत्येक केही वर्षमा पुरानो क्षतिको पुनर्निर्माण मात्रै गरिरहनुपर्ने होइन, उनीहरूलाई आफ्नो भविष्य निर्माण गर्ने अवसर पनि चाहिन्छ ।

नेपाल-भारत-चीनलाई जोड्ने हिमाली संयन्त्र

सम्बोधनको सबैभन्दा महत्वपूर्ण नीतिगत प्रस्ताव थियो—

Himalayan Climate Resilience Mechanism

नेपाल, भारत र चीनको नेतृत्वमा यस्तो संयन्त्र निर्माण गर्न शाहले औपचारिक प्रस्ताव राखे । यसमार्फत तीन देशबीच स्याटेलाइट डेटा तथा विशेषज्ञता आदान प्रदान, जोखिमयुक्त हिमतालको निगरानी, संयुक्त पूर्वचेतावनी प्रणाली र विपद्का बेला सीमापार सहायता समन्वय गर्ने परिकल्पना गरिएको छ ।

हिन्दुकुश हिमालय क्षेत्रसँग भण्डै दुई अर्ब मानिसको पानी, कृषि, पारिस्थितिकी र जीविकोपार्जन जोडिएको उल्लेख गर्दै शाहले हिमालयलाई पृथ्वीको कुनै सीमान्त भूभाग नभई विश्वको जीवन-आधार प्रणालीको

महत्वपूर्ण हिस्सा बताए ।

उनको आह्वान थियो—

“हिमालय खण्डित सूचनाको सिमाना होइन, अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्यको खुला प्रयोगशाला बनोस्”

तर एउटा कुरा स्पष्ट छ—यो अहिले नेपालले राखेको प्रस्ताव हो । नेपाल, भारत र चीनले संयुक्त रूपमा स्वीकृत गरेर सञ्चालनमा ल्याइसकेको संयन्त्र होइन ।

नेपाल पीडित मात्रै होइन

शाहले नेपाललाई सहयोग मागिरहेको पीडित मुलुकका रूपमा मात्रै प्रस्तुत गरेनन् ।

नेपालले वन क्षेत्र पुनर्स्थापना, जलविद्युत् विकास, विद्युतीय सवारीको विस्तार तथा स्थानीय तहको जलवायु अनुकूलनमा गरिरहेका कामलाई पनि अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसमक्ष प्रस्तुत गरे ।

अर्थात् नेपालको तर्क थियो—हामी आफ्नो भागको काम गरिरहेका छौं, तर हिमालय जस्तो विशाल सीमापार संकट एउटा गरिब मुलुकले एकलै व्यवस्थापन गर्न सक्दैन ।

विश्वसामु ‘६ शब्द’

सम्बोधनको अर्को स्मरणीय भागमा प्रधानमन्त्रीले महासभाको ध्यान छ वटा शब्दमा केन्द्रित गरे:

Relief – राहत

Rehabilitation – पुनर्स्थापना

Reconstruction – पुनर्निर्माण

र त्यससँगै—

Responsibility – जिम्मेवारी

Reparation – क्षतिपूर्ति/पुनर्भरण

Resilience – पुनरुत्थानशीलता ।

पहिला तीन कुरा विपद् भइसकेपछि आवश्यक हुन्छन् । पछिल्ला तीन कुरा भने त्यही विपद् बारम्बार गरिब मुलुकको नियति नबनोस् भनेर आवश्यक हुने उनको तर्क थियो ।

उनले जलवायुजन्य क्षति व्यहोरेका गरिब देशलाई थप ऋणमा धकेल्नेभन्दा अनुदानमा आधारित पर्याप्त वित्तीय सहायता आवश्यक रहेको बताए ।

Loss and Damage Fund, Global En-

vironment Facility लगायतका विद्यमान संयन्त्र पर्याप्त नभएको भन्दै जलवायु वित्त प्राप्त गर्ने प्रक्रिया अत्यधिक जटिल र ढिलो हुनु नहुने उनको भनाइ थियो ।

उनले यसलाई सामान्य मानिसले बुझ्ने भाषामा प्रस्तुत गरे—

“जब घरमा आगो लागेको हुन्छ, हामी परिवारलाई ५० वटा फाराम भर्न लगाउँदैनौं । हामी तुरुन्त कदम चाल्छौं ।”

हतियार पुग्छ, किसानलाई मल किन पुग्दैन? जलवायुबाट सुरु भएको सम्बोधन यहीं रोकिएन । शाहले विश्वको आर्थिक तथा आपूर्ति व्यवस्थामाथि समेत प्रश्न उठाए । नेपालका किसानले रोपाईंको समयमा मल नपाउने, सडक निर्माणका लागि बिटुमिन अभाव हुने र परिवारले खाना पकाउने ग्याससमेत अभाव भैल्लुपर्ने अवस्थालाई उनले अन्तर्राष्ट्रिय आपूर्ति प्रणालीको असमानतासँग जोडे ।

त्यसको ठीक विपरीत युद्ध सामग्रीको आपूर्ति भने संसारभर अत्यन्त प्रभावकारी रहेको भन्दै उनले प्रश्न गरे ।

उनको भाषणको सबैभन्दा तीखो राजनीतिक-आर्थिक सन्देश यही थियो—

“हामीले युद्धका लागि त्रुटिरहित र चुस्त बन्दोबस्ती भएको संसार बनाएका छौं, तर खाद्यान्नका लागि टुटेको व्यवस्था”

र उनले नेपालको समस्या मात्रै नभएको भन्दै बंगलादेश, भुटान, भारत, माल्दिभ्स, पाकिस्तान र श्रीलंकाजस्ता दक्षिण एसियाली मुलुकलाई समेत यस बहससँग जोडे ।

उनको निष्कर्ष थियो—

“हामीले नतताएको जलवायुको मार हामीले खेपिरहेका छौं, र हामीले सुरु नगरेका युद्धहरूको मार पनि हामीले भोगिरहेका छौं ।”

“७२ घण्टामा हतियार पुग्छ भने किसानलाई साधन किन पुग्दैन?”

आफू महासभालाई सम्बोधन गर्ने सरकार प्रमुखमध्ये कान्छो भएको प्रसंग निकाल्दै शाहले त्यसलाई व्यक्तिगत उपलब्धिाको विषय बनाउन चाहेनन् ।

बरु उनले एउटा सीधा प्रश्न विश्वसामु राखे—**पैसा तिर्न तयार रहेको देशले आवश्यक सामान किन किन्न नपाउने?**

उनको भनाइको सार थियो:

“७२ घण्टाभित्र संसारको जुनसुकै कुनामा हतियार पुर्‍याउन सक्ने विश्वसँग एउटा किसानलाई मर्यादित जीविकोपार्जनका लागि आवश्यक साधन उपलब्ध गराउन नसक्नुको कुनै बहाना हुन सक्दैन”

यो भाषण जलवायु परिवर्तनबाट सुरु भएर अन्ततः विश्वव्यापी आर्थिक असमानता, आपूर्ति प्रणाली र साना राष्ट्रको आवाजसम्म पुगेको देखिन्छ । सम्बोधनको प्रकाशित पूर्णपाठमा यी विषयहरू समेटिएका छन् ।

‘हामीलाई संयुक्त राष्ट्रसंघ चाहिन्छ’

विश्वव्यापी व्यवस्थाका कमजोरी औल्याए पनि शाहले बहुपक्षीय व्यवस्थालाई अस्वीकार गरेनन् ।

बरु उनले साना र गरिब देशको आवाज सुनिने संयुक्त राष्ट्रसंघ आवश्यक रहेको बताए ।

उनले जलवायु न्यायलाई केवल पैसाको प्रश्न नभई तीन तहको न्यायसँग जोडे—कसले लागत बेहोर्ने, निर्णय प्रक्रियामा कसको आवाज हुने र आजका निर्णयले भविष्यका पुस्तामाथि कस्तो प्रभाव पार्ने ।

हिमाली समुदाय, साना टापु राष्ट्र, भूपरिवेष्ठित देश, अति कम विकसित मुलुक तथा जन्मन बाँकी पुस्तालाई समेत समान रूपमा हेर्नुपर्ने उनको तर्क थियो ।

नेपालले संयुक्त राष्ट्रसंघको उच्चस्तरीय सप्ताहमा ‘Sagarmatha to Sea’ कार्यक्रम आयोजना गर्ने कार्यक्रम रहेको पनि पुष्टि भएको छ, जसको उद्देश्य हिमाली जलवायु परिवर्तन र विपद्का चुनौतीलाई अन्तर्राष्ट्रिय बहसमा ल्याउनु हो ।

युवाको आवाज पनि संयुक्त राष्ट्रमा

प्रधानमन्त्री शाहले आफ्नो सरकारलाई नयाँ पुस्ताको राजनीतिक आकांक्षासँग पनि जोडे ।

युवाले निष्ठा, जवाफदेहिता र अवसर मागेको उल्लेख गर्दै उनले यो पुस्तान्तरण नेपालको मात्र घटना नभई द्वन्द्व, असमानता र अवसरको अभावविरुद्ध देखिएको व्यापक पुस्तागत असन्तुष्टिको हिस्सा भएको बताए ।

सरकारको लक्ष्य मर्यादित रोजगारी, सामाजिक सुरक्षा र प्रत्येक नेपालीलाई

आफ्नै भूमिमा अधि बढ्न सक्ने अवसर सिर्जना गर्नु रहेको उनको भनाइ थियो ।

यससँगै विपद् व्यवस्थापनमा पुरानो शैली परिवर्तन गर्नुपर्ने आवश्यकता उनले औल्याए—विपद् आएपछि राहत बाँड्ने तदर्थवादी प्रतिक्रियाबाट अधि बढेर पूर्वतयारी, बीमा, नवप्रवर्तन, बलियो पूर्वाधार, संस्थागत क्षमता र प्रभावकारी पूर्वचेतावनी प्रणालीमा लगानी गर्नुपर्ने उनको प्रस्ताव थियो ।

भाषण सकियो, अब परीक्षा कार्यान्वयनको प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाहको पहिलो संयुक्त राष्ट्र महासभा सम्बोधनले नेपाललाई केवल सहायता माग्ने विपद्ग्रस्त राष्ट्रका रूपमा प्रस्तुत गरेन। सम्बोधनले जलवायु संकट, विकास, ऋण, विश्वव्यापी आपूर्ति प्रणाली, क्षेत्रीय सहकार्य, बहुपक्षीयता र पुस्तागत परिवर्तनलाई एउटै राजनीतिक कथामा जोड्ने प्रयास गर्‍यो ।

तर यसको वास्तविक परिणाम भाषणको प्रभावकारिताले मात्र निर्धारण गर्ने छैन ।

अब हेर्नुपर्ने विषय हुन्—नेपाल-भारत-चीन हिमाली जलवायु संयन्त्र कूटनीतिक वार्तामा प्रवेश गर्छ कि गर्दैन? स्याटेलाइट डेटा र पूर्वचेतावनीमा वास्तविक सीमापार सहकार्य हुन्छ कि हुँदैन? Loss and Damage तथा अन्य जलवायु वित्तमा नेपालले ठोस पहुँच पाउँछ कि पाउँदैन? र पुनर्निर्माण ऋणमा आधारित हुन्छ कि अनुदान र जलवायु न्यायको सिद्धान्त अनुसार अधि बढ्छ?

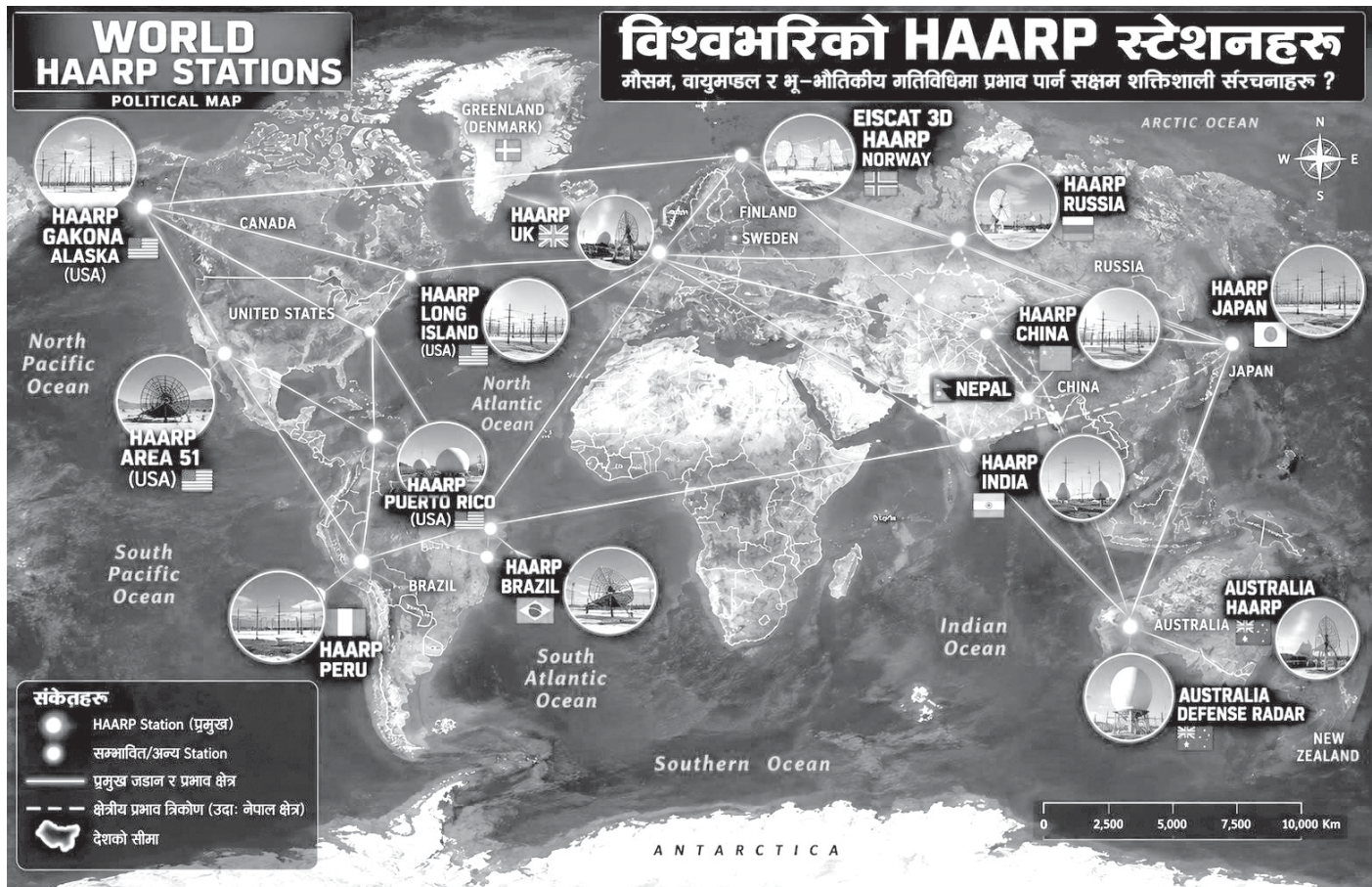
भोटेकोशी-त्रिशूलीबाट उठेको प्रश्न अब नेपालको मात्रै रहने ।

हिमालयबाट आएको चेतावनीलाई विश्वले सुन्ने कि फेरि अर्को ठूलो विपद् कुरेर बस्ने—प्रधानमन्त्री शाहले संयुक्त राष्ट्रसंघको रोष्ट्रमबाट मूलतः यही प्रश्न छाडेका छन् ।

र सम्बोधनको अन्त्यमा उनले नेपालको धार्मिक तथा शान्तिको सांस्कृतिक सन्देश समेत विश्वसामु राखे—

“भगवान् पशुपतिनाथले विश्वको कल्याण गरून् ।

यो विश्व बुद्धले देखाएको बाटोमा हिँड्न सकोस् ।”

विश्वभरिको HAARP Station र NEXRAD प्रविधि

HAARP Station सामान्य radar station जस्तो सानो संरचना होइन । यसका लागि ठूलो antenna array, transmitter, अत्यधिक विद्युत् क्षमता, sophisticated computer system तथा अन्य प्राविधिक पूर्वाधार आवश्यक पर्छ ।

विश्वभर विभिन्न स्थानहरूमा HAARP Station हरू राखिएका छन् । नेपाल भौगोलिक रूपमा हेर्दा चीनतर्फ रहेको भनिएको HAARP Station र दक्षिण भारततर्फ रहेको भनिएको HAARP Station को बीचमा पर्दछ । यही भौगोलिक अवस्थालाई लिएर नेपाल तथा हिमाली क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा देखिएका असामान्य मौसमी गतिविधिसँग यस्ता प्रविधिको कुनै सम्बन्ध छ कि छैन भन्ने प्रश्नसमेत उठ्ने गरेको छ ।

HAARP Station को काम वायुमण्डल तताउने हो । यसमा शक्तिशाली radio frequency प्रयोग गरी माथिल्लो वायुमण्डल अर्थात् ionosphere मा ऊर्जा पठाइन्छ । HAARP सम्बन्धी अनुसन्धान र यसको वास्तविक क्षमताबारे संसारभर लामो

समयदेखि बहस हुँदै आएको छ ।

पछिल्लो समय बनेको सबैभन्दा ठूलो र शक्तिशाली संरचनामध्ये EISCAT_3D को चर्चा विशेष रूपमा हुने गरेको छ । यो पहिले EISCAT HAARP Norway का रूपमा चर्चा हुने गरेको थियो । तर पछिल्ला २-३ वर्षयता Norway, Finland र Sweden तीन देशमा त्रिकोणात्मक रूपमा Station हरू स्थापना गरिएपछि यसलाई EISCAT_3D अर्थात् Three Dimensional संरचनाका रूपमा चर्चा गर्न थालिएको छ ।

लगभग नजिक-नजिकको भौगोलिक क्षेत्रमा तीनवटा शक्तिशाली Station राखेर तयार गरिएको यस्तो संरचनालाई लिएर GEO-ENGINEERING सँग सम्बन्धित प्रश्नहरू

पनि उठिरहेका छन् । तीन फरक स्थानबाट एकै क्षेत्रलाई केन्द्रित गरी काम गर्न सक्ने प्रणालीको वास्तविक क्षमता कति छ र भविष्यमा यस्तो प्रविधि कहाँसम्म प्रयोग हुन सक्छ भन्ने विषय स्वतन्त्र अनुसन्धानको विषय बन्नुपर्छ ।

HAARP किन महँगो प्रविधि हो?

HAARP Station सामान्य radar station जस्तो सानो संरचना होइन । यसका लागि ठूलो antenna array, transmitter, अत्यधिक विद्युत् क्षमता, sophisticated computer system तथा अन्य प्राविधिक पूर्वाधार आवश्यक पर्छ ।

यसैले HAARP Station स्थापना र सञ्चालन अत्यन्त महँगो हुन्छ । विशेषगरी शक्तिशाली radio frequency उत्पादन गर्न

ठूलो मात्रामा बिजुली आवश्यक पर्छ ।

यही कारण संसारका प्रत्येक स्थानमा HAARP जस्तो विशाल संरचना स्थापना गर्नु सहज हुँदैन ।

तर NEXRAD चाहिँ HAARP जस्तो महँगो हुँदैन । NEXRAD का लागि एउटा अग्लो स्थान वा डाँडाको टुप्पोमा गोलाकार radar structure स्थापना गर्न सकिन्छ । त्यसैले नेपालमा पनि ललितपुरको भट्टेडाँडा, उदयपुर, पाल्पालगायत विभिन्न स्थानमा यस्ता weather radar संरचना देख्न सकिन्छ ।

नेपालमा यस्ता संरचनाको वास्तविक संख्या, तिनको क्षमता, frequency, सञ्चालन विधि र प्रयोगको उद्देश्यबारे सर्वसाधारणलाई विस्तृत जानकारी दिनु आवश्यक छ ।

NEXRAD ले के गर्छ?

NEXRAD सम्बन्धी अर्को बहस यसको electromagnetic तथा Doppler radar technology सँग सम्बन्धित छ।

सामान्य रूपमा NEXRAD लाई मौसम अवलोकन गर्ने radar भनिन्छ । यसले बादल, वर्षा, हावाको गति तथा मौसमको अवस्थाबारे जानकारी संकलन गर्छ ।

तर आलोचक तथा वैकल्पिक अनुसन्धान कर्ताहरूले NEXRAD को क्षमता यतिमै सीमित नरहेको दाबी गर्ने गरेका छन् ।

उनीहरूको दाबीअनुसार NEXRAD ले हावालाई बटार्ने, वायुको प्राकृतिक बहावलाई प्रभावित गर्ने र निश्चित दिशातर्फ हावाको गतिविधि परिवर्तन गर्न सक्ने क्षमता राख्छ । यही आधारमा यसलाई कृत्रिम मौसम निर्माणसँग समेत जोडेर हेरिने गरिएको छ ।

उदाहरणका लागि, पानी पर्नुपर्ने समयमा सुख्खा मौसम बनाइदिन सकिने वा सुख्खा मौसम रहेको अवस्थामा वर्षा गराउन सकिने दाबीहरू विभिन्न माध्यममा प्रस्तुत हुने गरेका छन् ।

यद्यपि यस्ता दाबीहरू अत्यन्त गम्भीर भएकाले तिनलाई वैज्ञानिक प्रमाण र स्वतन्त्र अनुसन्धानबाट पुष्टि गर्नु आवश्यक

हुन्छ ।

मौसम नियन्त्रण सम्भव छ?

मानिसले मौसममा हस्तक्षेप गर्न खोजेको इतिहास नयाँ होइन ।

विश्वका विभिन्न देशले दशकौंदेखि cloud seeding लगायतका weather modification प्रविधिमा अनुसन्धान तथा प्रयोग गर्दै आएका छन् । बादलमा निश्चित रासायनिक पदार्थ प्रवेश गराएर वर्षाको सम्भावना बढाउने प्रयाससमेत भइरहेका छन् ।

त्यसैले “मानिसले मौसममा कुनै पनि प्रकारको हस्तक्षेप गर्दै सक्दैन” भन्ने निष्कर्ष पनि पूर्ण होइन ।

तर cloud seeding, weather radar, HAARP, ionospheric research / geo-engineering एउटै प्रविधि होइनन् । यी सबैको कार्यप्रणाली र क्षमता फरक-फरक हुन्छ ।

यही ठाउँमा अनुसन्धान आवश्यक हुन्छ ।

यदि मौसममा सीमित हस्तक्षेप आज सम्भव छ भने भविष्यमा विकसित हुने अत्याधुनिक प्रविधिले कति ठूलो प्रभाव पार्न सक्छ? यस्तो प्रविधि कसको नियन्त्रणमा छ? यसको प्रयोग वैज्ञानिक अनुसन्धानमा मात्र भइरहेको छ वा अन्य उद्देश्यका लागि पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ?

यी प्रश्नलाई केवल “षड्यन्त्रको सिद्धान्त” भनेर पन्छाउनुभन्दा तथ्य र वैज्ञानिक प्रमाणका आधारमा अनुसन्धान गर्नु आवश्यक छ ।

भूकम्प र ज्वालामुखीसम्बन्धी दाबी

NEXRAD तथा electromagnetic technology सम्बन्धी बहस अझ अगाडि बढेर भूकम्प र ज्वालामुखीसम्म पुग्ने गरेको छ । केही लेखक तथा वैकल्पिक अनुसन्धान कर्ताहरूले शक्तिशाली electromagnetic प्रणाली प्रयोग गरेर पृथ्वीको प्राकृतिक प्रक्रियालाई प्रभावित गर्न सकिने दाबीसमेत गर्दै आएका छन् । NEXRAD ले भूकम्प वा ज्वालामुखीय गतिविधिमा समेत प्रभाव पार्न सक्ने र कृत्रिम रूपमा सिर्जना गरिएको भनिएका भूकम्पको depth सम्बन्धमा

निश्चित pattern देखिने दाबीहरू पनि सामाजिक सञ्जाल तथा वैकल्पिक माध्यममा पाइन्छन् ।

विशेषगरी “यस्तो भूकम्पको depth २०m भन्दा तल हुँदैन” भन्ने किसिमका दाबीसमेत गरिन्छन् ।

तर यहाँ अत्यन्त महत्वपूर्ण कुरा के हो भने—यस्तो दाबीलाई हाल स्थापित वैज्ञानिक तथ्यका रूपमा प्रस्तुत गर्न पर्याप्त प्रमाण उपलब्ध छैन ।

त्यसैले भूकम्प, ज्वालामुखी वा ठूलो प्राकृतिक विपद्लाई कुनै चबमबच वा HAARP प्रणालीसँग प्रत्यक्ष रूपमा जोड्नुअघि seismic data, ऊर्जा क्षमता, भूगर्भीय अवस्था र अन्य वैज्ञानिक प्रमाणको स्वतन्त्र परीक्षण आवश्यक हुन्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा किन प्रश्न उठ्छ?

नेपाल विश्वकै संवेदनशील हिमाली तथा भूकम्पीय क्षेत्रमा पर्दछ ।

एकातिर हिमालय, अर्कोतिर भारतीय उप-महाद्वीप र उत्तरतर्फ विशाल तिब्बती पठार रहेको नेपालमा मौसमको सामान्य परिवर्तनले समेत ठूलो प्रभाव पार्न सक्छ । अतिवृष्टि, खडेरी, बादल फाट्ने घटना, हिमताल विस्फोट, असामान्य बाढी, पहिरो र तापक्रममा देखिएको परिवर्तनले पछिल्ला वर्षहरूमा धेरै प्रश्न जन्माएको छ ।

यससँगै नेपालमा स्थापना भएका weather

जेनजी आन्दोलनपछि नेपालमा बाह्य चासो र चलखेल बढेको ओलीको दाबी

@ भुवन राजभण्डारी

भूराजनीतिक स्वार्थदेखि
खनिज सम्पदासम्म प्रश्न
उठाउँदै एमाले अध्यक्षले
भने- नेपालको आन्तरिक
मामिलामा बाह्य प्रभावप्रति
सचेत हुनुपर्छ ।

काठमाडौं । समय सुत्र मिडिया
जेनजी आन्दोलनपछि नेपालको राजनीतिक
परिस्थिति, बाह्य शक्तिको चासो र
मुलुकभित्र विकसित भइरहेका गतिविधि
बारे नेकपा एमालेका अध्यक्ष तथा पूर्व
प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले गम्भीर
प्रश्न उठाएका छन् ।

पार्टी केन्द्रीय कमिटी बैठकमा प्रस्तुत
राजनीतिक प्रतिवेदनमार्फत ओलीले
जेनजी आन्दोलनपछि नेपालको आन्तरिक
राजनीतिमा बाह्य चासो र चलखेल
बढ्दै गएको दाबी गरेका हुन् । प्रकाशित
विवरणअनुसार उनले आन्दोलनका
क्रममा भएका आगजनी, तोडफोड र
निजी सम्पत्तिमाथिका आक्रमणलाई
राजनीतिक परिवर्तन वा क्रान्तिका रूपमा
व्याख्या गर्न नसकिने बताएका छन् ।

ओलीको प्रतिवेदनको एउटा मुख्य विषय
आन्दोलनका घटनाक्रम र बाह्य शक्तिबीच
हुन सक्ने सम्बन्ध हो । उनले सत्ता
परिवर्तनको उद्देश्यसँग जोडिएका घटनामा

बाह्य रूपमा प्रायोजित रणनीतिको प्रभाव
देखिएको दाबी गरेका छन् । विभिन्न विदेशी
सञ्चारमाध्यममा पछिल्लो समय आएका
सामग्रीलाई आधार बनाउँदै उनले नेपालको
आन्तरिक राजनीतिमा भूराजनीतिक
स्वार्थ प्रकट भइरहेको तर्कसमेत अधि
सारेका छन् ।

यद्यपि यी दाबी एमाले अध्यक्ष ओलीको
राजनीतिक प्रतिवेदनमा प्रस्तुत विश्लेषण
हुन् । बाह्य शक्तिले जेनजी आन्दोलन
वा सत्ता परिवर्तन प्रायोजन गरेको भन्ने
विषयलाई स्वतन्त्र र निर्णायक प्रमाणबाट
पुष्टि भएको तथ्यका रूपमा लिन मिल्दैन।
जेनजी आन्दोलनको प्रकृति र त्यसमा बाह्य
शक्तिको सम्भावित भूमिकाबारे नेपालमा
फरक-फरक राजनीतिक तथा सार्वजनिक
व्याख्या देखिएका छन्। केही विश्लेषकले
आन्दोलनलाई मुख्यतः लामो समयदेखि
रहेको राजनीतिक असन्तुष्टि, भ्रष्टाचार
र कुशासनप्रतिको युवा आक्रोशको
परिणामका रूपमा समेत व्याख्या गरेका

छन् ।

छिमेकीको संवेदनशीलताको विषय

ओलीले आफ्नो प्रतिवेदनमा नेपालको भूमि प्रयोग गरेर छिमेकी मुलुकहरूको संवेदनशीलतामा असर पुग्ने गतिविधि भइरहेको आरोपसमेत लगाएका छन्। यस्तो गतिविधि सरकारकै संरक्षणमा भइरहेको उनको दाबी छ ।

नेपाल दुई ठूला छिमेकी भारत र चीनबीच अवस्थित भएकाले यहाँ हुने राजनीतिक परिवर्तन र अन्तर्राष्ट्रिय गतिविधि स्वाभाविक रूपमा क्षेत्रीय तथा भूराजनीतिक बहस सँग जोडिने गरेका छन् । त्यसैले ओलीले उठाएको विषयलाई उनको दलको राजनीतिक दृष्टिकोणसँगै नेपालको परराष्ट्र नीति, राष्ट्रिय हित र छिमेकीसँगको सम्बन्धको व्यापक सन्दर्भमा हेर्नुपर्ने हुन्छ।

खनिज सम्पदाबारे पनि चासो

राजनीतिक प्रतिवेदनमा ओलीले नेपालको मूल्यवान खनिज सम्पदासँग सम्बन्धित पछिल्ला सूचना र समाचारले नेपाली समाजमा आशंका पैदा गरेको उल्लेख गरेका छन्। प्रकाशित विवरणमा उनले खनिज सम्पदासम्बन्धी विषयलाई पनि बढ्दो बाह्य चासोसँग जोडेर प्रश्न उठाएको देखिन्छ ।

तर खनिज स्रोतबारे आएका विभिन्न दाबीको वैज्ञानिक, आर्थिक तथा सरकारी तहबाट छुट्टाछुट्टै पुष्टि आवश्यक हुन्छ । त्यसैले यस विषयमा राजनीतिक अभिव्यक्ति र प्रमाणित भौगर्भिक तथ्यबीच भिन्नता राखेर बहस गर्नु महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

आन्दोलनपछि पनि जारी बहस

जेनजी आन्दोलन सकिएपछि पनि त्यसको

उत्पत्ति, स्वरूप, हिंसात्मक घटनाहरू, राजनीतिक परिणाम र सम्भावित बाह्य प्रभावबारे बहस रोकिएको छैन। एमाले पक्षले बाह्य प्रभाव र संगठित रणनीतिको प्रश्न उठाउँदै आएको छ भने अर्को दृष्टिकोणले आन्दोलनलाई मुलुकभित्रकै राजनीतिक तथा सामाजिक असन्तुष्टिको विस्फोटका रूपमा व्याख्या गर्छ ।

त्यसैले अबको मुख्य प्रश्न केवल “आन्दोलन कसरी भयो?” भन्नेमा सीमित छैन । आन्दोलनका क्रममा भएका हिंसा र क्षतिको जिम्मेवारी कसको थियो, बाह्य प्रभावसम्बन्धी दाबीका प्रमाण के हुन्, र नेपालको आन्तरिक राजनीतिक निर्णय प्रक्रियालाई भविष्यमा कसरी पारदर्शी र स्वाधीन राख्ने भन्ने विषय पनि सार्वजनिक बहसका महत्त्वपूर्ण पक्ष बनेका छन् ।

विश्वभरिको HAARP Station बाँकी

radar station हरूको उद्देश्य, क्षमता र सञ्चालनबारे पनि सर्वसाधारणलाई जानकारी हुनु आवश्यक छ।

भट्टेडाँडा, उदयपुर, पाल्पालगायत स्थानमा रहेका भनिएका radar वास्तवमा कुन प्रणाली हुन्? तिनले कुन frequency प्रयोग गर्छन्? तिनको transmitting power कति हो? कसले सञ्चालन गर्छ? प्राप्त मबतब कहाँ जान्छ? र तिनको वातावरणीय प्रभावबारे अध्ययन गरिएको छ कि छैन?

यी प्रश्नको आधिकारिक र पारदर्शी उत्तर उपलब्ध हुनु आवश्यक छ ।

प्रश्न गर्नु अपराध होइन

आज विज्ञान र प्रविधि यति तीव्र गतिमा अगाडि बढिरहेको छ कि केही दशक-अघि असम्भव ठानिएका धेरै कुरा अहिले सामान्य भएका छन् ।

Satellite बाट पृथ्वीको प्रत्येक गतिविधि हेर्न सकिन्छ । Artificial Intelligence ले

केही सेकेन्डमै विशाल data विश्लेषण गर्न सक्छ । Cloud seeding मार्फत मौसममा सीमित हस्तक्षेप भइरहेको छ। Ionosphere माथि radio-frequency experiment भइरहेका छन्। Space-weather manipulation तथा geoengineering का विभिन्न अवधारणामाथि अनुसन्धान भइरहेको छ ।

त्यसैले HAARP, EISCAT_3D, NEXRAD र GEOENGINEERING जस्ता विषयमाथि प्रश्न उठ्नु स्वाभाविक हो ।

तर प्रश्न र निष्कर्षबीच फरक हुन्छ ।

प्रश्न उठाउनुपर्छ, अनुसन्धान गर्नुपर्छ र सरकार तथा सम्बन्धित निकायसँग जानकारी माग्नुपर्छ । तर प्रमाणित नभइसकेका कुरालाई अन्तिम वैज्ञानिक सत्यका रूपमा प्रस्तुत गर्नु पनि उचित हुँदैन ।

विशेषगरी नेपालजस्तो प्राकृतिक विपद् को उच्च जोखिममा रहेको देशमा प्रत्येक

असामान्य घटनालाई केवल प्राकृतिक भन्दै प्रश्न नै नगर्नु र अर्कोतर्फ प्रत्येक विपद्लाई HAARP वा NEXRAD ले गराएको भन्दै निष्कर्ष निकाल्नु-दुवै अतिवादी धारणा हुन सक्छन् ।

हामीलाई चाहिएको कुरा हो-स्वतन्त्र अनुसन्धान, खुला तथ्यांक, वैज्ञानिक परीक्षण र पारदर्शिता ।

किनकि भविष्यको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण प्रश्न प्रविधि छ कि छैन भन्ने मात्र होइन ।

त्यो प्रविधि कति शक्तिशाली छ?

त्यो कसको नियन्त्रणमा छ?

त्यसको प्रयोग कहाँ र किन भइरहेको छ?

र मानव तथा प्रकृतिमाथि त्यसको दीर्घकालीन प्रभाव के हुन सक्छ?

यस्ता प्रश्नको उत्तर खोज्नु नै सचेत समाजको दायित्व हो ।

पृथ्वीनारायण शाहको योगदान र नेपाल एकीकरण

पृथ्वीनारायण शाहको योगदान भूभाग विस्तारमा मात्र सीमित थिएन । उनले राज्यको सुरक्षा, आर्थिक आत्मनिर्भरता र बाह्य शक्तिसँगको सम्बन्धलाई पनि उत्तिकै महत्त्व दिए । दिव्योपदेशका रूपमा परिचित उनका विचारहरूमा राज्य सञ्चालनप्रतिको यही चासो देखिन्छ ।

सङ्कलन: सागर पाण्डेय, काठमाडौं खाल्डो
नेपालको इतिहासमा पृथ्वीनारायण शाहको नाम एउटा निर्णायक अभियानसँग जोडिएको छ । गोरखाको राजगद्दी सम्हाल्दा उनको राज्य सानो थियो। वरिपरि अनेक राज्य थिए, आफ्नै शासक थिए र आफ्नै हित अनुसार राजनीतिक सम्बन्ध बदलिइरहन्थे। यस्तो अवस्थामा विभिन्न भूभागलाई एउटै राज्यअन्तर्गत ल्याउने अभियान अघि बढाउनु सजिलो काम थिएन । त्यसका लागि युद्धकौशलसँगै तयारी, धैर्य र दूरदृष्टि चाहिन्थ्यो ।

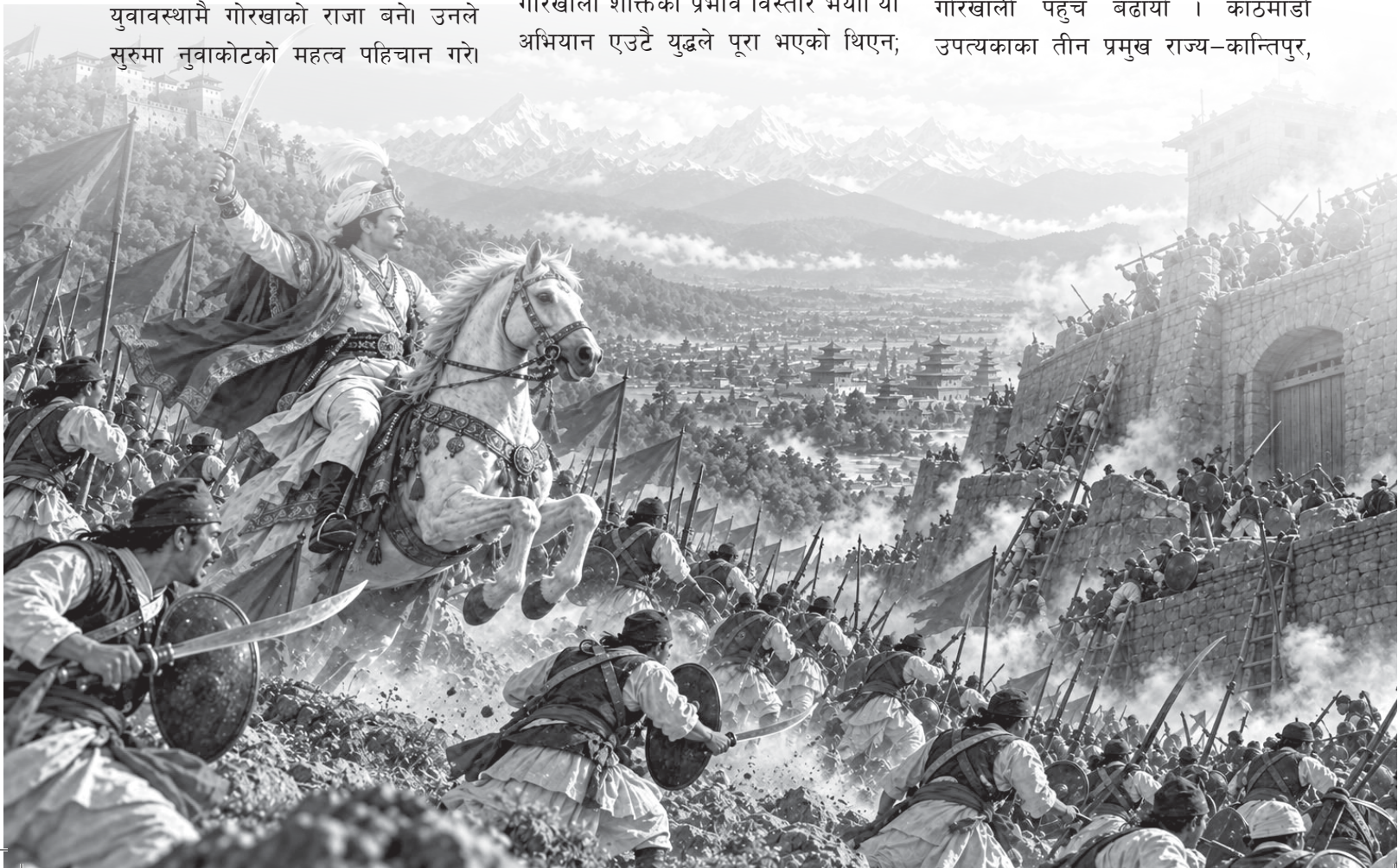
वि.सं. १७७९ पुस २७ गते गोरखा दरवारमा जन्मिएका पृथ्वीनारायण शाह पिता नरभूपाल शाहको निधनपछि युवावस्थामै गोरखाको राजा बने। उनले सुरुमा नुवाकोटको महत्त्व पहिचान गरे।

गोरखा र काठमाडौं उपत्यकाबीच पर्ने नुवाकोट सामरिक दृष्टिले मात्र होइन, व्यापारिक मार्गका कारण पनि महत्त्वपूर्ण थियो। पहिलो आक्रमण असफल भएपछि उनले तयारीमा ध्यान दिए। काजी कालु पाण्डेजस्ता सहयोगीको साथ, सैनिक सङ्गठन र रणनीतिका बलमा वि.सं. १८०१ मा नुवाकोटमाथि विजय प्राप्त भयो। यही विजयलाई नेपाल एकीकरण अभियानको महत्त्वपूर्ण आरम्भ मानिन्छ।

नुवाकोटपछि अभियान काठमाडौं उपत्यका तर्फ अघि बढ्यो। पृथ्वीनारायण शाहले उपत्यकालाई वरिपरिबाट घेर्ने रणनीति अपनाए। आसपासका क्षेत्र र आवतजावतका मार्गमाथि नियन्त्रण बढाउँदै जाँदा गोरखाली शक्तिको प्रभाव विस्तार भयो। यो अभियान एउटै युद्धले पूरा भएको थिएन;

वर्षौंसम्म चलेका तयारी, सङ्घर्ष, हार र पुनः प्रयासले यसलाई अघि बढाएका थिए। कीर्तिपुरको युद्ध त्यसकै मार्मिक उदाहरण हो । पहिलो आक्रमणमा गोरखाली सेना पराजित भयो र पृथ्वीनारायण शाहका विश्वासपात्र काजी कालु पाण्डे मारिए। उनका लागि यो सैनिक क्षति मात्र थिएन, अभियानको नेतृत्व र भरोसामा लागेको गहिरो चोट पनि थियो । तर अभियान रोकिएन । थप प्रयासपछि कीर्तिपुर गोरखाली नियन्त्रणमा आयो । यस क्रममा उनका भाइ सुरप्रताप शाह घाइते भएको प्रसङ्ग पनि ऐतिहासिक वर्णनहरूमा उल्लेख हुन्छ ।

मकवानपुरमाथिको विजयले दक्षिणतर्फ गोरखाली पहुँच बढायो । काठमाडौं उपत्यकाका तीन प्रमुख राज्य—कान्तिपुर,

विश्वको छानोबाट उठेको प्रश्न : नेपालले अब के माग्ने?

भारतको नयाँ दिल्लीमा सेप्टेम्बर १२-१३ मा भएको १८औँ BRICS शिखर सम्मेलनमा नेपाल सहभागी थिएन । त्यसैले “नेपालको विपद्को कुरा नै भएन” भन्ने धारणा पूर्ण तस्वीर होइन । BRICS घोषणापत्रमै जलवायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित विपद् जोखिम, पूर्वसूचना प्रणाली, विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार र वित्तीय सहयोगको आवश्यकता उल्लेख गरिएको छ ।

मासिक राजनीतिक समाचार-विश्लेषण

@ सुनिल के.सी.

विश्वको छानो पछिल्लैदेखि

संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव एन्टोनियो गुटेरेसले सन् २०२३ मा नेपालको हिमालबाट दिएको चेतावनीलाई यसपटक न्यूयोर्कमा फेरि सम्झाए । संयुक्त राष्ट्रसंघको ८१ औँ महासभाको उद्घाटनका क्रममा उनले नेपाल र चीनमा भएको पछिल्लो विनाशकारी घटनालाई जलवायु संकटको गम्भीर संकेतका रूपमा प्रस्तुत गरे । उनले जलवायु संकटबाट सबैभन्दा कम जिम्मेवार देश हरूले नै ठूलो मूल्य चुकाइरहेको बताउँदै जलवायु न्याय र आर्थिक सहयोगको आवश्यकता औँल्याए ।

यसलाई केवल राजनीतिक भाषण भनेर पन्छाउन मिल्छ?

सायद मिल्दैन । तर यसलाई तुरुन्तै “अब विकसित देशले नेपालको सम्पूर्ण क्षति-

पूर्ति तिनैपर्छ” भन्ने कानुनी निष्कर्षका रूपमा बुझ्नु पनि सही हुँदैन ।

यही अन्तर बुझ्नु आजको सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा हो ।

BRICS मा नेपाल थिएन, तर विपद्को विषय थियो

भारतको नयाँ दिल्लीमा सेप्टेम्बर १२-१३ मा भएको १८औँ BRICS शिखर सम्मेलनमा नेपाल सहभागी थिएन । त्यसैले “नेपालको विपद्को कुरा नै भएन” भन्ने धारणा पूर्ण तस्वीर होइन । BRICS घोषणापत्रमै जल-वायु परिवर्तनसँग सम्बन्धित विपद् जोखिम, पूर्वसूचना प्रणाली, विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार र वित्तीय सहयोगको आवश्यकता उल्लेख गरिएको छ ।

तर प्रश्न अर्को छ—

नेपालजस्तो हिमाली, न्यून कार्बन

उत्सर्जन गर्ने र जलवायु जोखिममा रहेको देशको आफ्नै आवाज त्यहाँ कति बलियो रूपमा सुनियो?

यो कूटनीतिक चासोको विषय हो ।

BRICS अहिले केवल आर्थिक समूहको नाम होइन । भारत, चीन, रुसजस्ता ठूला शक्तिसहित Global South को प्रभाव विस्तार गर्ने मञ्च पनि हो । त्यहाँ नेपाल प्रत्यक्ष सहभागी नहुनु आफैँमा नेपालको विदेश नीतिले विचार गर्नुपर्ने विषय हो ।

न्यूयोर्कमा भने नेपालको मुद्दा फरक ढंगले उठेको छ

अहिले न्यूयोर्कमा ८१औँ संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासभा चलिरहेको छ । प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाह नेपाली प्रतिनिधिमण्डलको नेतृत्व गर्दै त्यहाँ पुगेका छन् र नेपालको पछिल्लो भोटेकोशी विपद् तथा जलवायु न्यायको विषय उनको अन्तर्राष्ट्रिय एजेन्डाको

समयसूत्र कार्तिक ३०८३ • ११

महत्वपूर्ण भाग बनेको छ ।

नेपाल सरकारले यसअघि नै Loss and Damage Fund लगायतका माध्यमबाट सहयोग तथा जलवायु वित्त माग्ने तयारी सार्वजनिक गरिसकेको थियो । सरकारले जलवायु प्रतिरोधी पूर्वाधार, प्रविधि, सहूलियतपूर्ण वित्त र विपद् तयारीमा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगको माग गर्ने बताएको छ ।

यसै सन्दर्भमा गुटेरेसको भनाइ नेपालका लागि महत्वपूर्ण बनेको छ ।

उनले जलवायु संकटको मूल्य कम उत्सर्जन गर्ने देशहरूले बढी चुकाइरहेको र कमजोर देशलाई न्याय तथा वित्तीय सहयोग आवश्यक रहेको बताएका छन् । त्यसैले यो विषय केवल भाषण होइन; अन्तर्राष्ट्रिय जलवायु कूटनीतिको वास्तविक बहस हो ।

तर अर्को सत्य पनि छ ।

“क्षतिपूर्ति” शब्द सुन्न सजिलो छ, पाउन कठिन

नेपालले जलवायु न्यायको कुरा गर्दा एउटा व्यावहारिक प्रश्न आउँछ—

कसले कति तिर्ने? कुन आधारमा तिर्ने? कुन कोषबाट तिर्ने? कसले क्षति प्रमाणित गर्ने?

यहीँबाट भाषण कूटनीतिमा र कूटनीति कार्यान्वयनमा बदलिन्छ ।

नेपालले यसअघि नै Loss and Damage Fund मा आर्थिक सहयोगको माग गरेको छ । तर अन्तर्राष्ट्रिय कोषमा मागको तुलनामा उपलब्ध रकम निकै कम रहेको तथ्य पनि सार्वजनिक भएको छ ।

त्यसैले नेपालले अब केवल—“हामी पीडित भयौं, पैसा देऊ” भनेर पुग्दैन ।

नेपालले भन्न सक्नुपर्छ—

“यो हाम्रो क्षति हो, यसको वैज्ञानिक प्रमाण यो हो; हाम्रो उत्सर्जन यति मात्र हो; जोखिम यस्तो छ; पुनर्निर्माणमा यति लाग्छ; र आगामी विपद् रोक्न यी क्षेत्रमा यति लगानी आवश्यक छ ।”

यहीँबाट भावनात्मक अपिल बलियो कूटनीतिक दस्तावेज बन्छ ।

ठूलो शक्तिको खेलमा सानो देश कहाँ उभिने?

आजको संसारमा अमेरिका, चीन, भारत, रुसलगायत शक्तिहरूबीच आर्थिक, सुरक्षा, प्रविधि र रणनीतिक प्रतिस्पर्धा बढिरहेको छ ।

एउटा देशको लागि “मित्र” अर्को देशका लागि रणनीतिक प्रतिस्पर्धी हुन सक्छ ।

तर नेपालका लागि समस्या के हो भने—हामीलाई सबैसँग सम्बन्ध चाहिन्छ ।

भारतसँग खुला सीमा र अर्थतन्त्र जोडिएको छ । चीनसँग हिमालय र व्यापार जोडिएको छ । अमेरिकासँग विकास, शिक्षा, प्रविधि र अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्धका आयाम छन् । युरोपसँग विकास तथा जलवायु सहयोगका अवसर छन् ।

त्यसैले नेपालले कुनै एउटा शक्ति केन्द्र रोजेर अर्कोको विरोध गर्नेभन्दा मुद्दाअनुसार राष्ट्रिय हितमा आधारित सन्तुलित कूटनीति अपनाउनु आवश्यक हुन्छ ।

किनभने शक्तिशालीहरूको प्रतिस्पर्धामा सानो देशले भावनामा निर्णय गर्दा त्यसको मूल्य प्रायः जनताले तिर्नुपर्छ ।

जनतालाई भ्रम कहाँबाट हुन्छ?

आज सामाजिक सञ्जालमा एउटा अन्तर्राष्ट्रिय नेताले नेपालको नाम लियो भने—“विश्वले नेपाललाई चिन्थ्यो ।”

कसैले नेपालको कुरा गरेन भने—“नेपाललाई हेपियो ।” कुनै देशले सहयोग गर्‍यो भने—“उनीहरू नेपालका सच्चा मित्र ।”

अर्को देशले प्रश्न गर्‍यो भने—“उनीहरू नेपालविरोधी ।” यस्तो बुझाइले अन्तर्राष्ट्रिय राजनीतिलाई अत्यन्त सरल बनाइ दिन्छ । वास्तविकता त्यति सरल हुँदैन ।

राष्ट्रहरू मित्रताभन्दा बढी आफ्ना राष्ट्रिय हितबाट निर्देशित हुन्छन् ।

त्यसैले नेपाली जनताले भाषणभन्दा परिणाम हेर्नुपर्ने समय आएको छ ।

अब नेपालले के कुरामा जोड दिनुपर्छ?

भोटेकोशीको विपद् केवल राहतको विषय बनाएर सीमित गर्नु हुँदैन । यसलाई पाँचवटा दीर्घकालीन मुद्दासँग जोड्न

सकिन्छ—

पहिलो—Climate Justice:

नेपालको न्यून उत्सर्जन र ठूलो जल-वायु जोखिमलाई अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा प्रमाणसहित प्रस्तुत गर्ने ।

दोस्रो—Loss and Damage:

उपलब्ध अन्तर्राष्ट्रिय कोषबाट वास्तविक क्षतिपूर्ति तथा पुनर्निर्माण सहयोग ल्याउने प्रयास गर्ने ।

तेस्रो—Early Warning:

हिमताल, हिमनदी, नदी र पहाडी क्षेत्रमा अत्याधुनिक पूर्वसूचना प्रणाली विकास गर्ने ।

चौथो—Climate-resilient Infrastructure:

सडक, पुल, जलविद्युत्, बस्ती र विद्यालय बनाउँदा अबको जोखिमलाई आधार बनाउने ।

पाँचौं—Himalayan Diplomacy:

नेपाललाई केवल “सहायता माग्ने देश” होइन, हिमालय र विश्व जलवायु सुरक्षाको महत्वपूर्ण साभेदारका रूपमा स्थापित गर्ने ।

नेपालको परराष्ट्र मन्त्रालयले पनि यिनै मध्ये जलवायु वित्त, प्रविधि, विपद् तयारी र हिमाली क्षेत्रमा अन्तर्राष्ट्रिय ध्यान केन्द्रित गर्ने विषयलाई प्राथमिकतामा राखेको छ ।

अन्तिम प्रश्न

आज गुटेरेसले नेपाललाई सम्झनु महत्वपूर्ण हो । BRICS ले विपद् र जलवायुको कुरा गर्नु महत्वपूर्ण हो । प्रधानमन्त्रीले न्यूयोर्कमा नेपालको आवाज उठाउनु पनि महत्वपूर्ण हो । तर इतिहासले अन्ततः भाषण सम्झिँदैन—परिणाम सम्झिन्छ ।

यदि नेपालले यो अवसरलाई दीर्घकालीन जलवायु वित्त, वैज्ञानिक अनुसन्धान, पूर्व सूचना प्रणाली, सुरक्षित पूर्वाधार र हिमाली कूटनीतिमा बदल्न सक्‍यो भने भोटेकोशीको त्रासदीबाट एउटा नयाँ राष्ट्रिय एजेन्डा जन्मिन सक्छ ।

तर यदि यो पनि केही दिनको राजनीतिक

बहस, सामाजिक सञ्जालको उत्तेजना र नेताहरूको भाषणमै सीमित भयो भने फेरि अर्को विपद् आउँदा हामी उही प्रश्न दोहोर्‍याउनेछौं ।

नेपाल विश्वको छानो हो भन्ने कुरा सुन्दर वाक्य मात्र होइन ।

छानो पग्लिँदा घरभित्र पानी पस्छ ।

आज हिमालमा देखिएको संकट भोलि नेपाल हुँदै दक्षिण एसियाको नदी प्रणाली, कृषि, ऊर्जा, खाद्य सुरक्षा र करोडौं मानिसको जीवनमा पुग्न सक्छ ।

त्यसैले प्रश्न विकसित देशले नेपाललाई पैसा दिन्छन् कि दिँदैनन् भन्ने मात्र होइन प्रश्न यो हो—नेपालले विश्वसँग आफ्नो पीडालाई कति प्रमाणमा, आफ्नो आवश्यकता कति स्पष्टतामा र आफ्नो राष्ट्रिय हितलाई कति एकताबद्ध कूटनीतिमा प्रस्तुत गर्न सक्छ?

यही परीक्षाको घडी हो

र यो परीक्षा कुनै एक दल, एक प्रधानमन्त्री वा एक सरकारको मात्र होइन—

नेपाल राष्ट्रको हो । बाढीपछि बाँकी रहेको एउटा प्रश्न : अब हामी कहाँ उभिने?

समय सूत्र

MONTHLY MAGAZINE

विजया दशमी, शुभ दीपावली

तथा

छठ पर्वको हार्दिक मंगलमय शुभकामना

सुख, शान्ति, समृद्धि र सद्भावले हरेक घर उज्यालो बनाओस् ।

समय सूत्र मिडिया परिवार

पृथ्वीनारायण शाहको योगदान बाँकी

ललितपुर र भक्तपुर—माथि विजयसँगै पृथ्वीनारायण शाहको अभियानले नयाँ राजनीतिक स्वरूप लियो । काठमाडौं राजधानी बन्यो र गोरखाबाट सुरु भएको राज्य विस्तार आधुनिक नेपालको निर्माणतर्फको आधार बन्यो ।

पृथ्वीनारायण शाहको योगदान भूभाग विस्तारमा मात्र सीमित थिएन । उनले राज्यको सुरक्षा, आर्थिक आत्मनिर्भरता र बाह्य शक्तिसँगको सम्बन्धलाई पनि उत्तिकै महत्त्व दिए । दिव्योपदेशका रूपमा परिचित उनका विचारहरूमा राज्य सञ्चालनप्रतिको यही चासो देखिन्छ । नेपालको भौगोलिक अवस्थालाई ध्यानमा राखेर सावधानीपूर्वक निर्णय गर्नुपर्ने उनको दृष्टि आज पनि राष्ट्रिय नीति र सुरक्षाको चर्चामा स्मरण गरिन्छ ।

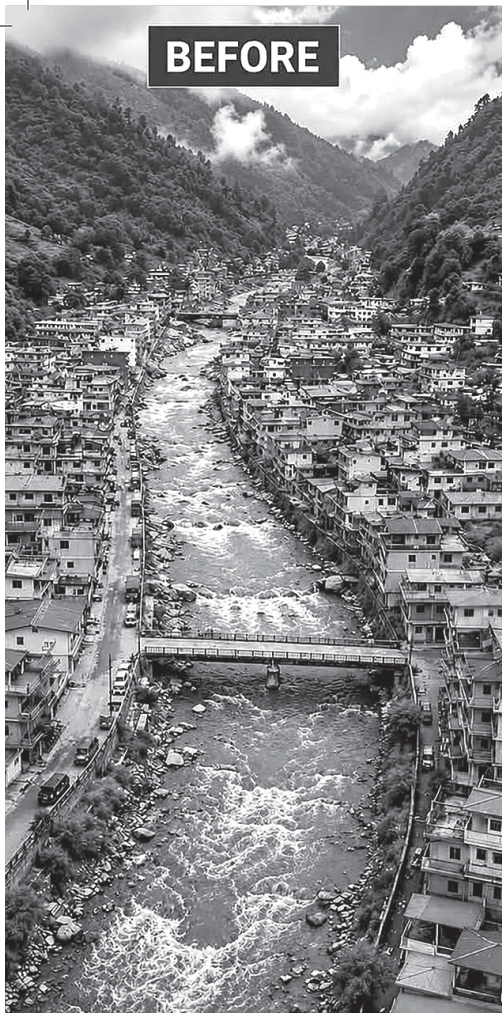
वि.सं. १८३१ माघ १ गते नुवाकोटको देवीघाटमा पृथ्वीनारायण शाहको निधन भयो । उनको जीवनकालमै अभियान पूर्ण रूपमा टुङ्गिएको थिएन । पछि बहादुर शाहलगायतले राज्य विस्तारलाई अघि बढाए । यसबाट एकीकरण कुनै एक दिन वा एक व्यक्तिको प्रयासले सम्पन्न भएको घटना थिएन भन्ने बुझिन्छ । तर त्यसलाई स्पष्ट लक्ष्य दिएर निर्णायक रूपमा अघि बढाउने नेतृत्व पृथ्वीनारायण शाहकै थियो ।

गोरखाको सीमाबाट सुरु भएको त्यो यात्रा अनेक कठिन मोड पार गर्दै नेपाल निर्माणको आधार बन्यो । प्रारम्भिक असफलता पछि नुवाकोटमा गरिएको तयारी, कीर्तिपुरको क्षतिपछि पनि कायम राखिएको दृढता र उपत्यकालाई केन्द्रमा राखेर अपनाइएको रणनीतिले पृथ्वीनारायण शाहलाई नेपालको इतिहासमा विशिष्ट स्थान दिएको छ ।

अस्तु।

BEFORE

AFTER

एक आम नागरिकको आँखाबाट

भदौ १० गते ।

@ एस. आचार्य

यो मिति अब मेरो लागि पात्रोको एउटा अंक मात्र रहेन । यो एउटा यस्तो दिन बनेको छ, जुन सम्झँदा मन भारी हुन्छ, गाउँ सम्झिन्छ, आफ्ना मान्छे सम्झिन्छ र आँखाअगाडि एउटा प्रश्न उभिन्छ— प्रकृतिले हामीलाई यति ठूलो चोट दिएपछि हामीले आफूलाई कति बलियो बनायौं?

म विदुर-७, नुवाकोटको नागरिक हुँ ।

रसुवा, नुवाकोट र धादिङ मेरो लागि समाचारका शीर्षक होइनन् । ती मेरा वरिपरिका भूगोल हुन् । त्यहाँ मेरा आफन्त छन्, साथी छन्, चिनजानका मानिस छन्, श्रम गरेर जीवन धानि रहेका परिवार छन् । त्यसैले भदौ १० को बाढी अरू कसैको दुःखको कथा थिएन । त्यो मेरो आफ्नै घरआँगनमा आएको विपत्ति थियो ।

त्यो दिन म र मेरी श्रीमती गोसाइँकुण्ड यात्रामा थियौं । करिब सवा ९ बजे हामी आधा बाटोबाटै काठमाडौं फर्कियौं । बाढीले बाटो बगाएको छ भन्ने सूचनाको आधारमा फर्किएको हामी त्यसबेला हामीलाई थाहा थिएन-हामीले सूचना पाएको भन्दा निकै गहिरो र फर्किएको केही समय अगावै हाम्रो आफ्नै भूगोलमा एउटा यस्तो विपत्ति आएको छ, जसले धेरै परिवारको जीवनलाई 'पहिले' र 'पछि' मा विभाजन गरिदिएको छ ।

१४ • समयसूत्र कार्तिक २०८३

बाढी आयो । पानी मात्र आएन ।

घर बगायो । बाटो बगायो । व्यवसाय बगायो । सपना बगायो । परिवारका सदस्य बगायो । कसैको बाबु, कसैकी आमा, कसैको छोरा, कसैकी छोरी, कसैको जीवनसाथी र कसैको मिल्ने साथी पनि बगायो । र केही मानिसहरू अझै फर्किएका छैनन् ।

उनीहरूका घरमा ढोका खुलेको होला, तर मानिस छैनन् । आमाहरू बाटो हेर्दै होलान् । श्रीमतीहरू श्रीमान् फर्किने आशामा होलान् । छोराछोरीहरू बुबा आउने प्रतीक्षामा होलान् ।

कहिलेकाहीँ मृत्युको खबर पाउनु पनि एउटा अन्तिम सत्य स्वीकार गर्नु हो । तर बेपत्ताको पीडा अझ गहिरो हुन्छ । त्यहाँ मृत्युको निश्चितता हुँदैन, आशाको अन्त्य पनि हुँदैन ।

त्यसैले बेपत्ता परिवारका लागि हरेक बिहान एउटा प्रश्न हो—

“आज आउनुहुन्छ कि?”

बाढी गएको करिब एक हप्तापछि राहत तथा सहयोगका केही सामग्री लिएर गाउँतिर जाँदा मैले देखेको दृश्य आज पनि आँखाबाट हटेको छैन ।

म त्यहाँ पर्यटक भएर गएको थिइँन ।
 आफ्नो ठाउँ हेर्न गएको थिएँ ।
 तर आफ्नो ठाउँलाई चिन्न सकिँन ।
 हिजो मानिसहरू हिँड्ने बाटोमा माटो,
 ढुंगा र भग्नावशेष थियो । हिजो जीवन
 चलेका ठाउँमा मौनता थियो । कतै घर
 थिएनन्, कतै घरका अवशेष मात्र थिए।
 कतै मानिसहरू आफ्नै घरको ठाउँ
 पहिचान गर्दै थिए ।
 त्यो दृश्यले मलाई एउटा कुरा सिकायो—
 विपद् केवल प्राकृतिक हुँदैन । विपद्ले
 राज्यको क्षमता, समाजको एकता र
 नागरिक को धैर्य पनि परीक्षा लिन्छ ।
 प्रकृतिले प्रश्न गर्छ ।
 सरकारले उत्तर दिनुपर्छ ।
 समाजले हात थाप्नुपर्छ ।
 र नागरिकले पनि आफ्नो जिम्मेवारी
 बुझ्नुपर्छ ।

म सरकारलाई केही गरेको छैन भनेर आरोप लगाउन चाहन्नँ ।

किनकि संकटको समयमा उद्धारमा
 खटिएका सुरक्षाकर्मी थिए । राहत पुगेको
 थियो । सरकारी निकाय सक्रिय भएका
 थिए । स्थानीय तहले पनि आफ्नो
 क्षमताअनुसार काम गरेका थिए । देश
 -विदेशबाट सहयोग जुट्यो । स्वयंसे-
 वकहरू आए । आफ्ना दुःख विर्सेर अरूको
 घरमा राहत पुर्‍याउने मानिसहरू देखिए ।
 यो हाम्रो देशको अर्को सुन्दर अनुहार हो ।
 दुःखमा नेपाली एकअर्काको साथमा
 उभिन्छन् ।
 तर अर्को सत्य पनि छ ।
 सरकारले काम गरिरहेको छ भन्न मिल्छ,
 तर पर्याप्त गतिमा काम भइरहेको छ भन्न
 गाह्रो भइरहेको छ ।
 यो आरोप होइन ।
 यो पीडित नागरिकको अनुभूति हो ।
 सरकारको जिम्मेवारी ठूलो छ । एउटा
 परिवारले आफ्नो घर गुमाउँदा उसले केवल
 टिनको छाना गुमाएको हुँदैन । उसले
 वर्षौंको कमाइ, सम्पत्ति, कागजात,
 व्यवसाय, खेती, पशु, सामाजिक सुरक्षा र
 भविष्यको आधार गुमाएको हुन्छ ।
 त्यसैले राहतको एउटा बोरा पुग्नु पर्याप्त
 हुँदैन ।

घर पुनर्निर्माण गर्नुपर्छ । बाटो बनाउनुपर्छ ।
 पुल बनाउनुपर्छ । खानेपानी पुर्‍याउनुपर्छ ।
 विद्यालय सञ्चालनमा ल्याउनुपर्छ । स्वास्थ्य
 सेवा पुनःस्थापित गर्नुपर्छ । बेपत्ताको खोजी
 गर्नुपर्छ ।
 मृतक परिवारलाई न्यायोचित सहयोग
 दिनुपर्छ ।
 र सबैभन्दा ठूलो कुरा- मानिसलाई फेरि
 आफ्नो ठाउँमा फर्किएर बाँच्न सक्ने
 वातावरण बनाउनुपर्छ ।

यहीँबाट मेरो अर्को चिन्ता सुरु हुन्छ ।
 आज हामी बाढीलाई केवल प्राकृतिक विपद्
 भनेर हेर्ने कि यसभित्र लुकेका अरू प्रश्न
 पनि खोज्ने?
 हामी हिमाल, नदी, पहाड र भूगोलको देश
 हौं । भूकम्प, पहिरो, बाढी, डुबान—यी
 हाम्रो भूगोलका वास्तविक जोखिम हुन् । तर
 आजको संसारमा प्राकृतिक विपद् केवल
 प्रकृतिको विषय रहेन । पूर्वाधार, सीमावर्ती
 भूगोल, जलस्रोत, सडक, ऊर्जा, व्यापारिक
 नाका र क्षेत्रीय शक्ति सम्बन्ध पनि त्यससँग
 जोडिन थालेका छन् ।
 भोटेकोशी-त्रिशूलीको किनारमा बस्ने
 साधारण नागरिकले यी सबै कुरा बुझ्नेपर्छ
 भन्ने होइन ।
 तर हामीलाई प्रश्न गर्ने अधिकार छ ।
 हाम्रो नदी किन यति संवेदनशील हुँदैछ?
 हाम्रो बस्ती कहाँ सुरक्षित छ?
 हाम्रा सडक र पुल कति जोखिममा छन्?
 सीमावर्ती क्षेत्रमा हुने विकास र पूर्वाधार
 निर्माणले हाम्रो सुरक्षा र वातावरणमा
 कस्तो प्रभाव पार्छ?
 हामीले विपद् आउनुअघि कति तयारी गरेका
 छौं?
 र विपद् आएपछि पुनर्निर्माण गर्दा फेरि
 त्यही ठाउँमा उस्तै जोखिम दोहोर्‍याउने
 हो कि सुरक्षित ढंगले नयाँ सुरुवात गर्ने
 हो?
 यी प्रश्नहरू कुनै देश वा छिमेकीविरुद्ध
 आरोप लगाउनका लागि होइनन् ।
 यी प्रश्नहरू नेपालको राष्ट्रिय हित बुझ्नका
 लागि हुन् ।
 हामीलाई भावनाले मात्र होइन, तथ्यले पनि
 बोल्नुपर्छ ।
 हामीलाई राष्ट्रभक्तिको नाममा उत्तेजना हो

इन, राष्ट्रप्रतिको जिम्मेवारी चाहिन्छ ।

म आज सरकारसँग पनि रिसाएको छु । तर सरकारसँग आशा पनि छ ।

सायद यही नै एउटा आम नागरिकको सबै
 भन्दा ठूलो द्वन्द्व हो ।
 भरोसा नगरौं भने राज्यविना कहाँ जाने?
 भरोसा गरौं भने कामको गति किन यति
 सुस्त देखिन्छ?
 आजको सरकारलाई दुई तिहाइ नजिकको
 राजनीतिक शक्ति प्राप्त छ । त्यसैले
 जनताको अपेक्षा पनि स्वाभाविक रूपमा
 ठूलो छ । यस्तो अवस्थामा सरकारसँग
 नागरिकले केवल भाषण होइन, परिणाम
 खोज्छ ।
 हामीलाई धेरै ठूला घोषणा आवश्यक
 छैनन् ।
 हामीलाई देखिने काम चाहिएको छ ।
 बेपत्ताको खोजीमा गति चाहिएको छ ।
 पीडितको हातमा राहत चाहिएको छ ।
 भत्किएको बाटोमा डोजर चाहिएको छ ।
 भत्किएको पुलमा प्राविधिक टोली चाहिएको
 छ ।
 घर गुमाएकाको आँगनमा पुनर्निर्माणको
 आशा चाहिएको छ ।
 र हरेक पीडित परिवारले राज्यलाई सम्झँदा
 -“सरकार छ” भन्ने अनुभूति गर्न पाउनुपर्छ ।

 तर सबै जिम्मेवारी सरकारको मात्र पनि
 होइन ।
 बाढीपछि मैले देखेको अर्को दृश्यले मलाई
 गर्व पनि गरायो ।
 युवाहरू आए ।
 स्थानीयहरू आए ।
 व्यवसायी आए ।
 स्वयंसेवक आए ।
 सामाजिक संस्था आए ।
 विदेशमा रहेका नेपालीहरूले सहयोग पठाए ।
 कसैले पैसा दिए, कसैले खाना दिए, कसैले
 कपडा दिए, कसैले श्रम दिए ।
 कसैले एउटा परिवारको घर सफा गरिदिए ।
 कसैले वृद्ध आमालाई औषधि पुर्‍याइदिए।
 कसैले बाटो बनाउने काममा हात लगाए ।
 यही हो नेपाल ।
 हामी कमजोर राज्यका नागरिक हुन सक्छौं,

तर कमजोर समाजका नागरिक होइनौ ।
हामीसँग दुःख बाँड्ने संस्कार छ ।
हामीसँग छिमेकीको घरमा चुलो नबले
आफ्नै घरको चुलोबाट आगो बाँड्ने
संस्कार छ ।
त्यही संस्कारलाई अब व्यवस्थित राष्ट्रिय
शक्तिमा बदल्नुपर्छ ।

**भदौ १० को बाढीले एउटा अर्को पाठ पनि
सिकाएको छ ।**

विपद् व्यवस्थापन राहत बाँड्ने काम मात्र
होइन ।

यो दीर्घकालीन राष्ट्रिय योजना हो ।
हामीले अब नदीको चरित्र बुझ्नुपर्छ ।
जोखिमयुक्त बस्ती पहिचान गर्नुपर्छ ।
पूर्वसूचना प्रणाली बलियो बनाउनुपर्छ ।
स्थानीय तहलाई पर्याप्त स्रोत र उपकरण
दिनुपर्छ ।

सुरक्षित पुनर्वासको योजना बनाउनुपर्छ ।
आपत्कालीन सडक र वैकल्पिक मार्ग तयार
राख्नुपर्छ ।

स्थानीय युवालाई उद्धार तथा प्राथमिक
उपचारको तालिम दिनुपर्छ ।

र सबैभन्दा महत्वपूर्ण- विपद्लाई बिसिने
हाम्रो पुरानो बानी बदल्नुपर्छ ।

नेपालमा प्रायः विपद् आउँछ ।

केही दिन चर्चा हुन्छ ।

राहत आउँछ ।

फोटो खिचिन्छ ।

भाषण हुन्छ ।

त्यसपछि बिस्तारै सबै सामान्य हुन्छ ।

तर पीडितको जीवन सामान्य हुँदैन ।

उसले गुमाएको मान्छे फर्किँदैन ।

उसले गुमाएको घर आफैँ बन्दैन ।

उसले गुमाएको व्यवसाय आफैँ उठ्दैन ।

त्यसैले राहतपछि पुनर्स्थापना र पुनर्स्था
पनापछि पुनर्निर्माण हाम्रो राष्ट्रिय
प्राथमिकता हुनुपर्छ ।

आज म मेरो गाउँलाई सम्झन्छु ।

ती बाटाहरू सम्झन्छु ।

ती मानिसहरू सम्झन्छु ।

ती साथीहरू सम्झन्छु, जो अब छैनन् ।

सरकारको हरेक कामलाई विरोध गर्ने
नागरिक पनि होइन ।

काम राम्रो भए राम्रो भन्ने ।

कमजोरी भए कमजोरी देखाउने ।

प्रश्न गर्नुपर्ने ठाउँमा प्रश्न गर्ने ।

सहयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा सहयोग गर्ने ।

र राष्ट्र संकटमा पर्दा राजनीतिक
रंगभन्दा माथि उठेर आफ्नो भूमिका
निर्वाह गर्ने नागरिक ।

र आफूलाई एउटा प्रश्न गर्छु-

हामीले उनीहरूलाई कसरी सम्झने?

केवल श्रद्धाञ्जली दिएर?

केवल सामाजिक सञ्जालमा तस्विर
राखेर?

केवल राहत बाँडेर?

सायद होइन ।

उनीहरूको सम्झनाको सबैभन्दा ठूलो
सम्मान भनेको-

उस्तै विपद्मा फेरि अर्को परिवारले उस्तै
पीडा भोग्न नपरोस् भनेर काम गर्नु हो ।

यदि हामीले सुरक्षित बस्ती बनायौं भने त्यो
उनीहरूको सम्झना हो ।

यदि हामीले राम्रो पूर्वसूचना प्रणाली बनायौं
भने त्यो उनीहरूको सम्झना हो ।

यदि हामीले विपद्मा उद्धार गर्न सक्ने
सक्षम समुदाय बनायौं भने त्यो उनीहरूको
सम्झना हो ।

यदि राज्यले नागरिकको जीवनलाई
पूर्वाधारभन्दा माथि राख्न सिक्यो भने त्यो
उनीहरूको सम्झना हो ।

म कुनै विज्ञ होइन ।

म भूगर्भविद् होइन ।

म जलवायु वैज्ञानिक होइन ।

म भू-राजनीतिक विश्लेषक पनि होइन ।

म केवल एउटा साधारण नागरिक हुँ ।

तर कहिलेकाहीँ साधारण नागरिकको
आँखाले देखेको कुरा ठूलो रिपोर्टले पनि
देख्न नसक्ने रहेछ ।

मैले देखेको छु-आफ्नो घर गुमाएको
मानिसको आँखामा रहेको शून्यता ।

मैले देखेको छु-आफ्नो मान्छे हराएको
परिवारको प्रतीक्षा ।

मैले देखेको छु-राहत बोकेर दौडिएका
युवाहरूको उत्साह ।

मैले देखेको छु-सरकारी कर्मचारी र
सुरक्षाकर्मीले गरेको संघर्ष ।

मैले देखेको छु-काम सुरु भए पनि
पीडितको अपेक्षाभन्दा कामको गति पछाडि
परेको अवस्था ।

त्यसैले मेरो आवाज कसैको विरोधमा
होइन ।

मेरो आवाज काम छिटो होस् भन्ने आग्रह
हो ।

मेरो प्रश्न सरकारलाई मात्र होइन ।

हामी सबैलाई हो ।

आज नेपाललाई निराश नागरिक होइन,
सचेत नागरिक चाहिएको छ ।

सरकारलाई अन्धो समर्थन गर्ने नागरिक
होइन ।

सरकारको हरेक कामलाई विरोध गर्ने
नागरिक पनि होइन ।

काम राम्रो भए राम्रो भन्ने ।

कमजोरी भए कमजोरी देखाउने ।

प्रश्न गर्नुपर्ने ठाउँमा प्रश्न गर्ने ।

सहयोग गर्नुपर्ने ठाउँमा सहयोग गर्ने ।

र राष्ट्र संकटमा पर्दा राजनीतिक रंगभन्दा
माथि उठेर आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्ने
नागरिक ।

हामीले सरकारलाई प्रश्न गर्नुपर्छ ।

तर राज्यलाई कमजोर बनाएर होइन ।

हामीले सरकारसँग जवाफ माग्नुपर्छ ।

तर देशलाई कमजोर पार्ने भाषामा
होइन ।

हामीले भू-राजनीति बुझ्नुपर्छ ।

तर प्रमाणविना आरोप लगाएर होइन ।

हामीले प्रकृतिको चेतावनी बुझ्नुपर्छ ।

तर नियतलाई दोष दिएर बस्ने होइन ।

हामीले विज्ञान, तथ्य र अनुभवलाई
जोड्नुपर्छ ।

त्यसपछि मात्र हामी भविष्यका विपद्का

लागि तयार हुन सकछौं ।

भदौ १० ले हाम्रो घरहरू भत्कायो ।

तर हाम्रो आशा भत्किनु हुँदैन ।

नदीले बाटो बदल्न सकछ ।

हामीले आफ्नो भविष्यको बाटो बदल्न
सकछौं ।

पहाड खस्न सकछ ।

तर हाम्रो संकल्प खस्नु हुँदैन ।

घर बग्न सकछ ।

तर देश बनाउने सपना बग्न हुँदैन ।

आफ्ना मानिस गुमाएका परिवारका आँसु
हामी फिर्ता ल्याउन सक्दैनौं ।

तर उनीहरूको पीडालाई अर्थपूर्ण बनाउन
सकछौं ।

अब हाम्रो प्रश्न केवल—

“कति क्षति भयो?”

भन्ने मात्र होइन ।

अब हाम्रो प्रश्न हुनुपर्छ—

“यस्तो क्षति फेरि नहोस् भनेर हामीले के
सिक्यौं?”

सरकारले के सिक्यो?

स्थानीय तहले के सिक्यो?

विशेषज्ञले के सिके?

राजनीतिक नेतृत्वले के सिक्यो?

र हामी नागरिकले के सिक्यौं?

म आज पनि मेरो गाउँ सम्झन्छु ।

बाढी आउनुअघिको गाउँ । मानिसहरूको

हाँसो । बाटोमा भेटिने साथी । घरका

आँगन । खेतबारी । नदीको आवाज ।

र त्यसपछि बाढीपछिको गाउँ । माटो ।

ढुंगा । भग्नावशेष । मौनता । हराएका

मानिसहरूको नाम । र प्रतीक्षामा बसेका

आँखाहरू ।

तर म त्यो गाउँलाई त्यही भग्नावशेषमा
छोड्न चाहन्न ।

म चाहन्छु—त्यही ठाउँमा फेरि घर बनोस् ।

फेरि बालबालिकाको हाँसो सुनियोस् ।

फेरि बाटोमा मानिस भेटिऊन् ।

फेरि बजार खुलोस् ।

फेरि खेतमा अन्न फलोस् ।

र कुनै आमाले नदीतिर हेरेर हराएको
छोराको प्रतीक्षा गर्न नपरोस् ।

त्यसैले मेरो अन्तिम कुरा निराशाको
होइन—आशाको हो ।

भदौ १० हाम्रो इतिहासको एउटा कालो
दिन रहोस् ।

तर हाम्रो भविष्यको अन्तिम अध्याय
नबनोस् ।

हामीले गुमाएकाहरूलाई सम्झेर,

हामी बाँचेका छौं ।

हामी बाँचेका छौं भने,

हामीले उठ्नैपर्छ ।

सरकारले उठाउनुपर्छ ।

समाजले साथ दिनुपर्छ ।

र नागरिकले खबरदारी गर्नुपर्छ ।

किनकि देश केवल सिंहदरबारले
बनाउँदैन ।

देश गाउँका ती भग्न घरबाट पनि बन्छ,

जहाँ आज कुनै परिवार फेरि एउटा नयाँ

छानो हाल्ने सपना देखिरहेको छ ।

त्यो सपना बचाउनु नै अहिलेको सबैभन्दा
ठूलो राष्ट्रसेवा हो ।

— शुभकामना • २०८३ —

विजया दशमी, शुभ दीपावली, नेपाल संवत् तथा छठ पर्वको हार्दिक मंगलमय शुभकामना!

यी पावन पर्वहरूको शुभ अवसरमा सम्पूर्ण विद्यार्थी, अभिभावक, शुभचिन्तक
तथा देश-विदेशमा रहनुभएका नेपाली दाजुभाइ तथा दिदीबहिनीहरूमा
सुख, शान्ति, समृद्धि, सुस्वास्थ्य एवं उत्तरोत्तर प्रगतिको
हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

यी पर्वहरूले आपसी सद्व्यवहार, एकता र उज्ज्वल भविष्यको
प्रेरणा प्रदान गरून् ।

Golden State International
Consultancy Services Pvt. Ltd.
EducationFirst | Kathmandu, Nepal

दशैं, तिहार र छठ : आफ्ना चाडको कथा बु

मासिक पत्रिका विशेष

आश्विन लागेपछि घरको एउटा कुनामा माटो राखिन्छ। त्यहाँ छरिएको अन्नबाट जमरा उम्रन थाल्छ। केही सातापछि त्यही घरको आँगन दियोले उज्यालिन्छ। फेरि नदी र पोखरीका घाटमा परिवारहरू जम्मा हुन्छन्; पानीमा उभिएर पहिले अस्ताउँदो, अनि उदाउँदो सूर्यलाई अर्घ्य दिन्छन्। यी क्रमशः दशैं, तिहार र छठका परिचित दृश्य हुन्।

तर नयाँ पुस्तालाई यी दृश्य देखाउनु मात्रै पर्याप्त छैन। जमरा किन उमारिन्छ? देवीलाई शक्ति किन भनिन्छ? तिहारमा मानिससँगै पशुपक्षीलाई किन सम्मान गरिन्छ? श्रीकृष्णले गोवर्धनको पूजा किन गराउनुभयो? छठमा अस्ताउँदो सूर्यलाई पनि किन अर्घ्य दिइन्छ? यस्ता प्रश्नको उत्तर घरमा सुनिन छाड्यो भने चाडको बाहिरी रूप त बाँकी रहला, त्यससँग सदैव आएको ज्ञान हराउन सक्छ।

हाम्रो परम्परामा कथा, पूजा विधि, लोकगीत, शिल्प र पारिवारिक सम्झना सँगसँगै बाँचेका छन्। सबै चलन एउटै ग्रन्थको एउटै पानामा लेखिएका छैनन्। केही कथा धार्मिक ग्रन्थमा वर्णित छन्; केही स्थानीय र सामुदायिक परम्पराले

जोगाएका छन्। नयाँ पुस्तालाई सिकाउँदा कुन कुरा ग्रन्थमा पाइन्छ र कुन कुरा लोकविश्वासका रूपमा चल्दै आएको छ भन्ने स्पष्ट पार्नु नै परम्पराप्रतिको इमानदारी हो।

दशैं : देवीको कथा र धर्मका पक्षमा उभिने शक्ति

दशैंको आरम्भ आश्विन शुक्ल प्रतिपदाको घटस्थापनाबाट हुन्छ। घर वा पूजास्थलमा कलश स्थापना गरिन्छ, जमरा राखिन्छ र नवरात्रभर देवीको आराधना गरिन्छ। फूलपातीमा पूजा सामग्री भित्र्याइन्छ। महाअष्टमी र महानवमी शक्ति उपासनाका विशेष दिन मानिन्छन्। नवमीमा कतिपय समुदायले औजार, सवारीसाधन र काम गर्ने स्थानको पूजा गर्छन्। दशमीमा अग्रजबाट टीका, जमरा र आशीर्वाद लिने नेपाली चलन छ।

यस पर्वको मूल धार्मिक कथा बुभन देवीमाहात्म्यतिर फर्कनुपर्छ। त्यसमा महिषासुरले देवताहरूको अधिकार खोसेर उत्पात मच्चाएको वर्णन छ। संकटका बेला देवताहरूको तेजबाट देवीको प्राकट्य हुन्छ। विभिन्न देवताले उहाँलाई अस्त्र प्रदान गर्छन्। देवीले महिषासुरको सेनासँग युद्ध गरेर अन्ततः महिषासुरको वध

गर्नुहुन्छ। देवीमाहात्म्यमा शुम्भसँगको युद्ध पनि वर्णित छ।

यो कथालाई बालबालिकाले युद्धको दृश्यका रूपमा मात्र सम्झनु हुँदैन। यसको शिक्षा सोध्नुपर्छ : ठूलो शक्ति पाएर त्यसको दुरुपयोग गर्ने महिषासुरको व्यवहारबाट के सिकिन्छ? अन्यायका सामु एकजुट भएको तेजबाट देवी प्रकट भएको कथाले हामी लाई के भन्छ? गुरुको दृष्टिमा यसको उत्तर यस्तो छ—शक्ति प्राप्त गर्नु भन्दा शक्ति कसका निम्ति प्रयोग हुन्छ भन्ने कुरा महत्त्वपूर्ण छ। ज्ञान, पद, धन र औजार सबै शक्ति हुन्। ती कमजोरको रक्षा र न्यायका पक्षमा प्रयोग हुँदा धर्मसँग जोडिन्छन्।

दशैंमा रामले रावणमाथि विजय पाएको कथा पनि सुनाइन्छ। विभिन्न रामकथा र क्षेत्रीय परम्परामा देवी आराधना तथा विजयको सम्बन्ध आ-आफ्नै रूपमा व्यक्त भएको छ। त्यसैले देवीमाहात्म्यको महिषासुर कथा र रामकथालाई एउटै घटनाको विवरण भनेर मिसाउनु पर्दैन। दुवैले अधर्मविरुद्ध उभिने शिक्षा दिन्छन्; कथा र परम्पराको स्रोत भने फरक छन्। जमरालाई हेरौं। अँध्यारो र ओसिलो ठाउँमा राखिएको अन्नबाट केही दिनमै

बुझौ, परम्पराको ज्ञान नयाँ पुस्तालाई दिऔं

@ एस. आचार्य

हरिया अंकुर निस्कन्छन् । घरका बाल बालिकालाई जमरा राख्न दिँदा अन्न, माटो, पानी र धैर्यको सम्बन्ध सिकाउन सकिन्छ । दैनिक हेरेर उनीहरूले परिवर्तन देख्छन् । दशमीका दिन टीकासँगै जमरा दिँदा अग्रजले शुभकामना र आशीर्वाद दिन्छन् । त्यो भेटमा बालबालिकाले परिवारको कथा पनि सुन्न पाउनुपर्छ — हजुरबुबा-हजुरआमाले आफ्नो बाल्यकालमा दशैं कसरी मनाउनुहुन्थ्यो?

दशैंको अर्को पहिचान मिलन हो । टाढा बसेका सदस्य घर फर्कन्छन्, आफन्त भेटिन्छन्, अग्रजकहाँ जाने अवसर बन्छ । टीका लगाउँदा अग्रजको हात र उनीहरूको बोली दुवै सम्झनुपर्छ । आशीर्वाद माग्नु भनेको केवल आयु र धनको कामना गर्नु होइन; अनुभव सुन्ने र सम्बन्ध जोगाउने अवसर पनि हो ।

नवमीको औजारपूजामा पनि गहिरो अर्थ छ । किसानको हलो, शिल्पीको छिनो, चालकको सवारी, कलाकारको बाजा र आजका कामदारको मेसिन—यी सबैले श्रमलाई आकार दिन्छन् । औजारमा फूल चढाएर त्यसलाई चलाउने मानिसको अपमान गर्नु पूजा पूरा हुनु होइन । नयाँ पुस्ताले औजारपूजाबाट काम गर्ने हातको

सम्मान सिक्नुपर्छ ।

तिहार : पाँच दिन, अनेक सम्बन्ध

दशैँपछि आउने तिहार नेपाली जीवनको रंगीन र आत्मीय पर्व हो । यसलाई दीपावली वा यमपञ्चक पनि भनिन्छ । घरको सरसफाई, माटाका दियो, फूलका माला, देउसी-भैलो र भाइटीकासँगै तिहारको एउटा विशेष पक्ष छ : यहाँ पशुपक्षी, खेती, आफ्नो जीवन र परिवारका सम्बन्धलाई पनि आदर दिइन्छ । तिहारका विधि र कुनै दिन गरिने पूजाको क्रम स्थानीय पञ्चाङ्ग तथा समुदायअनुसार फरक हुन सक्छ ।

काग तिहारमा कागलाई भोजन दिइन्छ । कुकुर तिहारमा कुकुरलाई टीका र माला लगाएर खाना खुवाइन्छ । लक्ष्मीपूजामा घर सफा गरी दियो बालिन्छ र समृद्धिकी देवी लक्ष्मीको आराधना गरिन्छ । गाई र गोरुको पूजा गर्ने चलनले कृषि जीवनमा तिनको योगदान सम्झाउँछ । गोवर्धन पूजा, नेपालमण्डलको म्हःपूजा र अन्तिम दिन भाइटीकाले पर्वलाई थप अर्थ दिन्छन् । म्हःपूजा नेपाल संवत्को नयाँ वर्षसँग पनि जोडिन्छ ।

बालबालिकाले कुकुर तिहारमा एउटा प्रश्न सोध्न सक्छन् : आज मात्र कुकुर लाई माया गर्ने हो? त्यस प्रश्नको उत्तर

पर्वकै शिक्षाभित्र छ । पूजा भएको दिन दिइने खाना र माला सम्मानको संकेत हुन् । त्यसको अर्थ दैनिक जीवनमा पनि जीवप्रति निर्दय नहुने अभ्यास हुनुपर्छ । त्यस्तै गाई र गोरुको पूजा गर्दा तिनको श्रम र हेरचाहलाई सम्झन सकिन्छ ।

लक्ष्मीपूजामा घर सफा गरिन्छ । बत्तीको व्यवस्था गरिन्छ । घरमा आउने पाहुना र परिवारका सदस्यलाई स्वागत गर्ने वातावरण बनाइन्छ । यसको धार्मिक केन्द्र लक्ष्मीको आराधना हो । यससँगै आमा बुबाले नयाँ पुस्तालाई एउटा व्यावहारिक कुरा सिकाउन सक्छन्—सम्पत्तिको सम्मान कमाइको इमानदारी, खर्चको विवेक र अरूसँगको व्यवहारमा पनि देखिनुपर्छ । उज्यालो दियो घरभित्र बलोस् दयालु व्यवहार घरबाहिर पनि पुगोस् ।

तिहारसँग जोडिएको ग्रन्थीय कथामध्ये गोवर्धनको कथा विशेष उल्लेखनीय छ । श्रीमद्भागवतको दशम स्कन्धमा श्रीकृष्णले ब्रजवासीलाई गोवर्धन पर्वत र गाईको सम्मानमा पूजा गर्न प्रेरित गर्नुभएको प्रसंग छ । त्यसपछि इन्द्रको क्रोधले आएको भीषण वर्षाबाट ब्रजवासी र पशुलाई जोगाउन कृष्णले गोवर्धन उठाउनु भएको कथा आउँछ । बालबालिकालाई

यो कथा सुनाउँदा गोवर्धन केवल पर्वतको नाम थिएन; त्यो समुदायका पशु, घाँस, पानी र जीवनसँग जोडिएको स्थान थियो भन्ने पनि बुझाउन सकिन्छ ।

दीपावलीलाई राम, सीता र लक्ष्मण वनवास पछि अयोध्या फर्कँदा नगरवासीले दियो बालेर स्वागत गरेको लोकपरम्परागत कथासँग पनि जोडिन्छ । यसलाई सुन्दा घर फर्किने प्रियजनलाई स्वागत गर्ने भाव सजिलै बुझिन्छ । नेपाली तिहारमा देउसी-भैलोको आफ्नै सांस्कृतिक स्थान छ । घरको ढोका खुल्छ, समूहमा गीत गाइन्छ र छिमेकीसँग शुभकामना बाँडिन्छ । गीतको बोल, मादलको ताल र नाचको चाल सिकाउने समय निकालियो भने त्यो कला अर्को पुस्तामा पुग्छ ।

भाइटीकामा दिदीबहिनीले दाजुभाइलाई र दाजुभाइले दिदीबहिनीलाई स्नेह व्यक्त गर्छन् । टीका, माला र उपहार यस दिनका देखिने रूप हुन् । भित्रको सम्बन्ध भने वर्ष भरि निभाइने सम्मान र साथमा बस्छ । नयाँ पुस्तालाई भाइटीकाको अर्थ बुझाउँदा एउटा दिनको उपहारसँगै आपसी जिम्मेवारीको कुरा पनि गरौं ।

छठ : सूर्य, जल र सामूहिक व्रत

तिहारपछि कार्तिक शुक्ल षष्ठीमा मनाइने छठ विशेष गरी मधेशको आस्था र लोक संस्कृतिसँग गहिरोसँग जोडिएको पर्व हो । यसको तयारी घरको सरसफाइ र भोजनको शुद्धताबाट सुरु हुन्छ । नहाय-खाय, खरना, अस्ताउँदो सूर्यलाई सन्ध्या अर्घ्य र अर्को बिहान उदाउँदो सूर्यलाई उषा अर्घ्य छठका मुख्य चरण हुन् । ब्रतालु सँगै परिवार र समुदाय प्रसाद बनाउने, सुपली तयार गर्ने र घाटको व्यवस्था मिलाउने काममा जुट्छन् । नेपाल पर्यटन बोर्डले पनि छठलाई सूर्यको उपासना, गीत र जलमा उभिएर अस्ताउँदो सूर्यलाई अर्घ्य दिने परम्परासँग जोडेको छ ।

छठमा सूर्यदेव र छठी मैयाप्रतिको श्रद्धा व्यक्त गरिन्छ । कर्णको सूर्यभक्ति तथा द्रौपदी-पाण्डवसँग सम्बन्धित प्रसंगहरू छठका विषयमा सुनाइने लोककथामा आउँछन् । यस्ता कथाको विवरण ठाउँ अनुसार भिन्न हुन सक्छ । तिनलाई सबै समुदायले समान रूपमा मान्ने एउटै ग्रन्थीय विधानका रूपमा प्रस्तुत गर्नु भन्दा,

पर्वसँग जोडिएर चल्दै आएका आस्थाका कथा भनेर चिनाउनु सही हुन्छ ।

छठको सबैभन्दा मन छुने पक्ष अस्ताउँदो सूर्यलाई अर्घ्य दिनु हो । बिहानीको सूर्यले नयाँ दिन ल्याउँछ; साँझको सूर्यले दिनभरि दिएको उज्यालो सम्झाउँछ । दुवैलाई नमस्कार गर्नु कृतज्ञताको सुन्दर अभ्यास हो । बच्चासँग घाटमा जाँदा “हामी बिहान र बेलुका दुवै बेला किन आउँछौं?” भन्ने प्रश्नबाटै यस पर्वको अर्थ बुझाउने कुराकानी सुरु हुन सक्छ ।

छठको घाट एउटा सामूहिक पाठशाला पनि हो । बाँसको सुपली कसले बनाउँछ? प्रसादका लागि सामग्री कसरी जुट्छ? घाट कसले सफा गर्छ? ब्रतालुलाई कसले सघाउँछ? यस्ता काम देखेपछि नयाँ पुस्ताले पर्व एक जनाको व्रत मात्र रहेनछ भन्ने बुझ्छ । त्यसमा धेरै हातको श्रम, परिवारको सहयोग र समुदायको विश्वास रहेको देख्छ ।

सूर्यलाई अर्घ्य दिँदा जलाशयसँगको हाम्रो सम्बन्ध पनि सम्झनुपर्छ । पूजा गर्न घाट सफा गर्नु राम्रो सुरुवात हो । त्यो नदी वा पोखरी पर्वपछि पनि सफा रहोस् भन्ने जिम्मेवारी लिँदा श्रद्धा व्यवहारमा पुग्छ ।

पर्वलाई सुनाउने बाजा, बनाउने हात

धर्म र संस्कृति पुस्तक पढेर मात्र सधैं नन् । दशैंको मालश्री धुन सुनिन्छ, पिड बनाउन बाँस र डोरी मिलाइन्छ, जमरा राख्न माटो तयार गरिन्छ । तिहारमा कुमालेले बनाएको दियो घर पुग्छ, फूलको माला उर्नेन्छ, मादलको तालमा देउसी-भैलो गाइन्छ । छठमा बाँसका सुपली बुन्ने सीप, प्रसाद बनाउने हात र घाटमा गुञ्जिने लोकगीतले पर्वलाई जीवन दिन्छन् ।

यसैले कलाकार र शिल्पी पर्वका किनार का पात्र होइनन् । उनीहरू यसको स्वर र रूपका सर्जक हुन् । नयाँ पुस्ताले स्थानीय बाजाको नाम जानोस्, एउटा देउसी भाका सिकून्, दियो कसरी बन्छ हेरोस्, सुपली बुन्ने व्यक्तिसँग कुरा गरोस् । पूजा सामग्री किन्दा त्यसमा लागेको सीप र श्रमको उचित मूल्य तिर्ने संस्कार पनि सिकून् ।

पर्वका यी कला गाउँ र समुदायअनुसार बदलिन्छन् । त्यही विविधता नेपाली संस्कृतिको सम्पत्ति हो । आफ्नो घरको

विधि सिकाउँदा अर्को समुदायको फरक चलनलाई पनि आदर गर्न सिकाउनु उत्तिकै आवश्यक छ । दशैं, तिहार र छठका गीत वा पूजा सबै घरमा उस्तै नहुन सक्छन्; त्यसैले परिवारको इतिहास सोध्ने र लेखेर राख्ने काम महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

नयाँ पुस्ताले महत्त्व किन कम अनुभव गर्न थालेको छ?

आज धेरै बालबालिकाले पर्वको तस्वीर चिन्छन्, तर त्यसको कथा कम सुन्छन् । उनीहरूलाई पूजा गराइन्छ, तर प्रश्न सोध्न बोलाईदैन । घरमा हतार हुन्छ । परिवारका सदस्य काम र अध्ययनका कारण टाढा हुन्छन् । पुराना गीत जान्ने अग्रजसँग बस्ने समय छोटिन्छ । कतिपय ठाउँमा ठूलो सजावट, महँगा सामग्री र सामाजिक सञ्जालमा तस्वीर राख्ने चटारोले तयारीमा भएका साना अर्थ ओभरेल पाउँछ ।

यस परिवर्तनको दोष नयाँ पुस्तालाई मात्रै दिनु न्यायसंगत हुँदैन । कथा नसुनाई विधि मात्र दोहोर्याउन लगाउँदा उनीहरूलाई विधि बोझ लाग्न सक्छ । “देवीको युद्धबाट हामीले के सिक्ने?”, “गोवर्धनको कथामा गाई र पर्वत किन छन्?”, “छठमा घाट सफा गर्नु पूजासँग कसरी जोडिन्छ?”—यस्ता प्रश्नलाई स्वागत गरियो भने उनीहरूको रुचि बढ्छ ।

घरमा ज्ञान हस्तान्तरणका लागि ठूलो भाषण चाहिँदैन । घटस्थापनाका दिन बालबालिकालाई जमरा छर्न दिनुहोस् । देवीमाहात्म्यको महिषासुर कथा उनीहरूले बुझ्ने भाषामा सुनाउनुहोस् । तिहारमा एक साँझ हजुरबा-हजुरआमाबाट पुरानो देउसीको भाका सिकाउनुहोस् । गोवर्धनको कथा सुनाएपछि खेती र पशुपालनमा परिवार वा गाउँको अनुभव सोध्नुहोस् । भाइटीकामा अग्रजलाई आफ्नो बाल्यकालको सम्झना भन्न लगाउनुहोस् । छठमा घाटको तयारीमा एउटा जिम्मेवारी युवालाई दिनुहोस् । यसरी उनीहरू पर्वका दर्शक मात्र हुँदैनन्, सहभागी बन्छन् ।

विदेशमा रहेका परिवारले पनि आफ्ना परम्पराका कथा जोगाउन सक्छन् । फोनमा अग्रजको आशीर्वाद लिनुका साथै “हाम्रो गाउँमा फूलपाती कसरी भित्र्याइन्थ्यो?”, “तिहारमा कुन गीत गाइन्थ्यो?” वा “छठको प्रसाद कसले बनाउनुहुन्थ्यो?”

BRICS २०२६ :

डलरको विकल्प खोज्दै नयाँ विश्व व्यवस्था?

@ सन्दिप मल्ल ठकुरी

स्थानीय मुद्रामा व्यापारदेखि
नयाँ भुक्तानी प्रणालीसम्म-सम
चार सम्पादक सन्दिप मल्ल
ठकुरीको दृष्टिमा BRICS को
बदलिँदो भूमिका

विश्व राजनीति र अर्थतन्त्र अहिले महत्वपूर्ण संक्रमणकालबाट गुजिरहेको छ। दशकौंदेखि अमेरिकी डलर, पश्चिमी वित्तीय संस्था र अमेरिका-युरोप केन्द्रित व्यवस्थाको वरिपरि घुमेको विश्व अर्थतन्त्रमा नयाँ शक्ति केन्द्रहरू सक्रिय हुँदैछन्। यही परिवर्तनको बहसको केन्द्रमा फेरि एकपटक BRICS आएको छ।

समाचार सम्पादक सन्दिप मल्ल ठकुरीका अनुसार BRICS लाई केवल आर्थिक समूहका रूपमा बुझ्नु पर्याप्त हुँदैन। यो विश्व शक्ति सन्तुलन, वित्तीय सार्वभौमिकता र Global South को बढ्दो आत्मविश्वाससँग जोडिएको राजनीतिक परियोजना

पनि हो। यद्यपि यसको सम्भावना ठूलो भए पनि यसको गति, एकता र प्रभावकारिता सदस्य राष्ट्रहरूको आपसी विश्वासमा निर्भर रहनेछ।

सन् २०२६ सेप्टेम्बर १२-१३ मा भारतको नयाँ दिल्लीमा सम्पन्न १८औँ BRICS शिखर सम्मेलन सामान्य वार्षिक बैठकमा सीमित रहेन। मध्यपूर्वको युद्ध, अमेरिकी व्यापार तथा प्रतिबन्ध नीति, विश्वव्यापी आपूर्ति शृङ्खलाको अस्थिरता र डलरमाथिको निर्भरताबारे बढ्दो बहसबीच भएको यो सम्मेलनलाई विश्वले निकै चासोका साथ हेर्नेछ।

BRICS मा हाल ब्राजिल, रुस, भारत, चीन, दक्षिण अफ्रिका, इजिप्ट, इथियोपिया, इन्डोनेसिया, इरान र संयुक्त अरब इमिरेट्स सहित विस्तारित सदस्यता छ। फरक राजनीतिक व्यवस्था, रणनीतिक स्वार्थ र आपसी मतभेद हुँदाहुँदै पनि नयाँ दिल्ली सम्मेलनमा संयुक्त घोषणा पारित हुनु आफैमा महत्वपूर्ण राजनीतिक सन्देश बन्यो।

नयाँ दिल्ली घोषणापत्रको मुख्य सन्देश यसपटक BRICS ले प्रत्यक्ष रूपमा “डलर हटाउने” घोषणा गरेन। अझ महत्वपूर्ण कुरा-BRICS को साझा मुद्रा बनाउने औपचारिक प्रस्तावसमेत अधि सारिएन।

भारतको विदेश मन्त्रालयका अधिकारीले पनि अहिले BRICS currency को कुनै प्रस्ताव नरहेको स्पष्ट पारेका छन्। त्यसैले “BRICS ले नयाँ मुद्रा घोषणा गर्‍यो” भन्नु तथ्यसम्मत हुँदैन।

तर सम्मेलनले अर्को बाटो समातेको छ। BRICS Payment Task Force मार्फत सदस्य राष्ट्रहरूबीच छिटो, सस्तो, पहुँच योग्य, पारदर्शी र सुरक्षित cross-border payment प्रणाली विकास गर्ने काम अगाडि बढाउने सहमति भएको छ। साथै स्थानीय मुद्रामा व्यापार तथा लगानीको settlement र विभिन्न payment तथा messaging systems बीच interoperability अध्ययनलाई निरन्तरता दिने उल्लेख छ।

समाचार सम्पादक सन्दिप मल्ल ठकुरीको विश्लेषणमा, यो रणनीति नाराभन्दा संरचना निर्माणमा केन्द्रित छ। BRICS ले तत्काल साझा मुद्रा घोषणा नगरे पनि डलरबाहेक कारोबार गर्न सकिने आधार तयार पार्न खोजिरहेको छ। यही कारण यसलाई असफलता होइन, व्यवहारिक रणनीतिक परिवर्तनका रूपमा हेर्नुपर्छ।

कल्पना गरौं-भारतले रुससँग व्यापार गर्दा अमेरिकी डलर प्रयोग नगरी रुपैयाँ-रुबलमा हिसाब गर्छ। चीन-ब्राजिल

व्यापार युआन र रियालमा बढ्छ । अन्य BRICS राष्ट्रहरूले पनि द्विपक्षीय व्यापार मा आफ्नै मुद्रा वा वैकल्पिक settlement mechanism प्रयोग गर्न थाल्छन् ।

त्यस अवस्थामा एउटै “BRICS Currency” नबने पनि अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारको एउटा हिस्सामा डलरको आवश्यकता क्रमशः कम हुन सक्छ ।

यही प्रक्रियालाई व्यापक अर्थमा de-dollarisation अर्थात् डलरमाथिको निर्भरता घटाउने प्रक्रिया भनिन्छ ।

BRICS Currency होइन, Payment Infrastructure

यसपटकको सम्मेलनको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष यही हो ।

BRICS ले “भोलिदेखि डलर हटाउँछौं” भने को छैन । बरु उसले व्यवहारिक संरचना निर्माणतर्फ ध्यान दिएको देखिन्छ ।

स्थानीय मुद्रामा व्यापार, केन्द्रीय बैंकबीच सहयोग, cross-border payment connectivity र वैकल्पिक financial messaging व्यवस्था जस्ता कदम तत्काल नयाँ विश्व मुद्रा बनाउनेभन्दा धेरै व्यवहारिक छन् ।

समाचार सम्पादक सन्दीप मल्ल ठकुरीका अनुसार साभ्ना मुद्रा निर्माण राजनीतिक रूपमा आकर्षक भए पनि आर्थिक रूपमा अत्यन्त जटिल परियोजना हो । त्यसका लागि साभ्ना मौद्रिक नीति, स्थिर विनिमय दर, गहिरो पूँजी बजार, उच्च स्तरको राजनीतिक विश्वास र वित्तीय पारदर्शिता आवश्यक पर्छ । BRICS सदस्यहरूबीच यी आधारहरू अबै समान छैनन् ।

त्यसैले एउटै मुद्रा बनाउनेभन्दा स्थानीय मुद्रामा कारोबार गर्न सकिने पूर्वाधार निर्माण गर्नु बढी सम्भव र तत्काल प्रभावकारी बाटो हो । विश्लेषकहरूले पनि यसलाई de-dollarisation बाट पछि हटेको भन्दा रणनीति परिवर्तन भएको रूपमा हेरेका छन् ।

रुसले समेत सम्मेलनअघि आफ्नो उद्देश्य “de-dollarisation” नभएको बताएको थियो । क्रेमलिनका प्रवक्ता दिमित्री पेस्को भका अनुसार रुस स्वीकार्य सबै payment methods का लागि खुला छ । उनले रुस र BRICS राष्ट्रहरूबीचका करिब ९० प्रतिशत कारोबार राष्ट्रिय मुद्रामा भइरहेको दावीसमेत गरेका थिए ।

यसले BRICS भित्र पनि एउटै भाषा वा एउटै रणनीति छैन भन्ने देखाउँछ । ठकुरीका अनुसार यही विविधता BRICS को वास्तविक चरित्र हो—यो एकरूप गठबन्धन होइन, साभ्ना हितका आधारमा सहकार्य गर्ने बहुध्रुवीय मञ्च हो ।

ट्रम्प किन चिन्तित छन्?

BRICS र डलरको सम्बन्धमा अमेरिकी राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्पको चेतावनी नयाँ होइन ।

नोभेम्बर २०२४ मै ट्रम्पले BRICS र राष्ट्रहरूले नयाँ BRICS मुद्रा सिर्जना गरे वा अमेरिकी डलरलाई विस्थापित गर्ने अर्को मुद्रालाई समर्थन गरे उनीहरूको अमेरिकी बजारमा जाने वस्तुमाथि १०० प्रतिशत tariff लगाउने चेतावनी दिएका थिए ।

यसलाई केवल एउटा मुद्रा बचाउने

विषयका रूपमा बुझ्दा चित्र अधुरो हुन्छ । डलर विश्व व्यापार, वित्तीय बजार, ऋण, वस्तु कारोबार र विदेशी मुद्रा सञ्चितमा अत्यन्त महत्वपूर्ण मुद्रा हो । अमेरिकी वित्तीय प्रणालीको विश्वव्यापी पहुँचले अमेरिकालाई आर्थिक मात्र होइन, भूराजनीतिक प्रभाव पनि दिन्छ ।

समाचार सम्पादक सन्दीप मल्ल ठकुरीका अनुसार अमेरिकाको चिन्ता BRICS currency भन्दा पनि वित्तीय निर्भरता घट्ने सम्भावनासँग बढी सम्बन्धित छ । यदि BRICS सदस्यहरूले आपसमा स्थानीय मुद्राबाट ठूलो मात्रामा व्यापार गर्न थाले र वैकल्पिक payment infrastructure प्रभावकारी भयो भने दीर्घकालमा अमेरिकी वित्तीय प्रणालीमाथिको उनीहरूको निर्भरता घट्न सक्छ ।

तर यसको अर्थ डलर तुरुन्त पतन हुँदैछ भन्ने होइन ।

BRICS भित्रै चीन र भारतजस्ता प्रतिस्पर्धी शक्ति छन् । सदस्य राष्ट्रहरूको आर्थिक संरचना फरक छ । मुद्रा स्वतन्त्रता, पूँजी बजारको गहिराइ, विनिमय दर, राजनीतिक विश्वास र वित्तीय पारदर्शितामा पनि ठूलो अन्तर छ । त्यसैले डलरको पूर्ण विकल्प निर्माण गर्नु अबै अत्यन्त जटिल परियो जना हो ।

अमेरिकाको अर्को चिन्ता—प्रतिबन्धको प्रभाव

डलरको प्रभुत्वसँग अर्को महत्वपूर्ण शक्ति जोडिएको छ—आर्थिक प्रतिबन्ध ।

अन्तर्राष्ट्रिय कारोबारको ठूलो हिस्सा अमेरिकी वित्तीय प्रणालीसँग जोडिँदा

वाशिङ्टनसँग प्रतिबन्ध, वित्तीय पहुँच र व्यापार नीतिमार्फत दबाव सिर्जना गर्ने क्षमता रहन्छ ।

BRICS को नयाँ दिल्ली घोषणाले uni-lateral tariff तथा non-tariff measures प्रति चिन्ता व्यक्त गरेको छ । घोषणाले विश्व व्यापार र supply chains लाई अवरोध गर्ने एकपक्षीय कदमप्रति आपत्ति जनाएको छ ।

ठकुरीका अनुसार BRICS को बहस अब केवल मुद्रा वा भुक्तानी प्रणालीमा सीमित छैन । यो प्रश्नसँग जोडिएको छ—कसले विश्व आर्थिक नियम बनाउँछ, कसले जोखिम निर्धारण गर्छ र कसले वित्तीय पहुँच नियन्त्रण गर्छ?

यदि वैकल्पिक payment networks विकसित भए भने प्रतिबन्धको प्रभाव पूर्ण रूपमा समाप्त नहोला, तर त्यसको पहुँच र प्रभाव घट्न सक्छ । यही सम्भावनाले अमेरिकालाई BRICS को गतिविधिप्रति गम्भीर बनाएको हो ।

युद्ध र मध्यपूर्वमा पनि BRICS को सन्देश नयाँ दिल्ली सम्मेलन अर्थतन्त्रमा मात्र केन्द्रित थिएन ।

मध्यपूर्वमा जारी तनावबारे BRICS ले “गहिरो चिन्ता” व्यक्त गर्दै सबै पक्षलाई अधिकतम संयम अपनाउन र विवादलाई संवाद, परामर्श तथा कूटनीतिक माध्यम बाट समाधान गर्न आग्रह गर्‍यो ।

प्यालेस्टाइनको विषयमा पनि घोषणाले दुई-राज्य समाधान, प्यालेस्टिनी जनताको आत्मनिर्णयको अधिकार र संयुक्त राष्ट्रसंघमा पूर्ण सदस्यताको समर्थन दोहोर्‍याएको छ ।

इरान र UAE जस्ता फरक रणनीतिक सम्बन्ध भएका सदस्यहरू एउटै समूहभित्र भएकाले साझा घोषणा निकाल्नु सहज थिएन । यही विविधता BRICS को शक्ति पनि हो र कमजोरी पनि ।

समाचार सम्पादक सन्दीप मल्ल ठकुरीको दृष्टिमा, BRICS ले पश्चिमी सैन्य वा राजनीतिक गठबन्धनको प्रत्यक्ष विकल्प बन्ने प्रयास गरिरहेको छैन । बरु यसले Global South का राष्ट्रहरूलाई आफ्ना सरोकार सामूहिक रूपमा प्रस्तुत गर्ने मञ्च प्रदान गरिरहेको छ । यसको प्रभाव घोषणाभन्दा पनि सदस्य राष्ट्रहरूले

संकटका विषयमा साझा भाषा निर्माण गर्न सक्छन् कि सक्दैनन् भन्नेमा निर्भर हुनेछ ।

विश्वले BRICS लाई कसरी हेरिरहेको छ? विश्वमा BRICS प्रति मुख्यतः दुई प्रकार का दृष्टिकोण देखिन्छन् ।

पहिलो दृष्टिकोणले यसलाई बहुध्रुवीय विश्व व्यवस्थातर्फको परिवर्तन को संकेत मान्छ । पश्चिमबाहिरका ठूला अर्थतन्त्र र Global South का राष्ट्रहरूले IMF, World Bank, dollar-based finance र पश्चिम केन्द्रित संस्थाहरूमा आफ्नो प्रभाव पर्याप्त नभएको महसुस गर्दै वैकल्पिक संरचना खोजिरहेका छन् ।

अर्को दृष्टिकोणले BRICS को वास्तविक क्षमता अबै सीमित रहेको बताउँछ। सदस्यहरूबीच चीन-भारत प्रतिस्पर्धा, फरक विदेश नीति, आर्थिक असमानता र पश्चिमसँगको फरक-फरक सम्बन्ध छन्। केही सदस्य BRICS लाई पश्चिमविरोधी गठबन्धन बनाउन चाहँदैनन् ।

ठकुरीका अनुसार यी दुवै दृष्टिकोणमा आंशिक सत्यता छ । BRICS न त तत्काल पश्चिमी व्यवस्थाको पूर्ण विकल्प हो, न त केवल प्रतीकात्मक मञ्च । यसको वास्तविक महत्व क्रमिक रूपमा निर्माण हुने संस्थागत क्षमता, व्यापारिक सहकार्य र वित्तीय पूर्वाधारमा निर्भर छ ।

तर एउटा परिवर्तन भने स्पष्ट देखिन्छ—BRICS लाई अब केवल पाँच उदीयमान अर्थतन्त्रको प्रतीकात्मक समूह भनेर बेवास्ता गर्न कठिन हुँदै गएको छ ।

BRIC शब्द सिर्जना गर्ने अर्थशास्त्री Jim O'Neil ले समेत जुलाई २०२६ मा Reuters सँग कुरा गर्दै वैकल्पिक BRICS financial arrangements को सम्भावना पहिले जस्तो “कल्पनामात्र” नरहेको बताएका थिए । नयाँ payment technologies ले त्यस्तो विकल्प सम्भव बनाउने अवस्था परिवर्तन गरिरहेको उनको विश्लेषण थियो ।

नेपालका लागि यसको अर्थ के?

BRICS को बहस नेपालका लागि पनि अप्रासंगिक छैन ।

नेपालको अर्थतन्त्र आयात, रेमिट्यान्स, पर्यटन, वैदेशिक सहायता र विदेशी मुद्रामा निर्भर छ । भारत र चीन दुवै

नेपालका प्रमुख आर्थिक साझेदार हुन्। त्यसैले विश्व व्यापारमा स्थानीय मुद्रा, वैकल्पिक payment systems र क्षेत्रीय वित्तीय सहकार्य बढ्दै जाँदा नेपालले त्यसको प्रभाव अनुभव गर्नेछ ।

समाचार सम्पादक सन्दीप मल्ल ठकुरीका अनुसार नेपालले कुनै शक्ति समूहको पक्षमा भावनात्मक निर्णय लिनुभन्दा आफ्नो आर्थिक हित, भुक्तानी सन्तुलन र रणनीतिक स्वायत्ततालाई केन्द्रमा राख्नुपर्छ । स्थानीय मुद्रामा कारोबारको सम्भावना, डिजिटल भुक्तानी, क्षेत्रीय व्यापार र वैदेशिक मुद्रा व्यवस्थापनबारे नेपालले दीर्घकालीन अध्ययन गर्न आवश्यक छ ।

नेपालका लागि मुख्य प्रश्न BRICS मा सामेल हुने वा नहुने मात्र होइन । प्रश्न यो हो—बदलिँदो विश्व वित्तीय व्यवस्थामा नेपालले आफ्नो स्थान कसरी सुरक्षित गर्ने? यदि विश्व व्यापार बहुध्रुवीय बन्दै गयो भने नेपालले भारत, चीन, खाडी मुलुक र अन्य उदीयमान अर्थतन्त्रसँगको आर्थिक सम्बन्धलाई अबै व्यवस्थित र सन्तुलित बनाउनुपर्नेछ ।

डलरको अन्त्य कि प्रतिस्पर्धाको सुरुवात? यही ठाउँमा अतिरञ्जना र वास्तविकता छुट्याउनु आवश्यक छ ।

BRICS ले डलर समाप्त गरिसकेको छैन। BRICS currency बनेको छैन ।

डलर अबै विश्व वित्तीय व्यवस्थाको केन्द्रमा छ ।

तर BRICS ले डलरबाहेक पनि व्यापार गर्न सकिने वित्तीय संरचना निर्माण गर्ने प्रयासलाई निरन्तरता दिएको छ ।

त्यसैले वास्तविक प्रश्न “डलर भोलि समाप्त हुन्छ कि हुँदैन?” होइन ।

वास्तविक प्रश्न हो—

आगामी दशकमा विश्व अर्थतन्त्र एउटै प्रमुख मुद्रा र एउटै वित्तीय केन्द्रमा निर्भर रहन्छ, कि विभिन्न मुद्रा र payment networks सहितको बहुध्रुवीय वित्तीय व्यवस्था विकसित हुन्छ?

समाचार सम्पादक सन्दीप मल्ल ठकुरीको निष्कर्षमा, BRICS को सबैभन्दा ठूलो उपलब्धि तत्काल नयाँ मुद्रा बनाउनु होइन; विश्व वित्तीय व्यवस्थामा विकल्पको सम्भावना निर्माण गर्नु हो । विकल्पको

सम्भावना आफैंमा शक्ति हो, किनकि यसले कुनै पनि एकल वित्तीय केन्द्रको पूर्ण प्रभुत्वलाई चुनौती दिन्छ।

अमेरिकाले BRICS को मुद्रा प्रयासप्रति दिएको कडा tariff चेतावनीले पनि वाशिङ्टनले यस विषयलाई सामान्य राजनीतिक नाराका रूपमा मात्र नहेरेको संकेत गर्छ। तर चर्चक्रमको सफलताको परीक्षा घोषणामा होइन-सदस्य राष्ट्रहरूले स्थानीय मुद्राको प्रयोग, cross-border payment infrastructure र आपसी व्यापार वास्तवमै कति विस्तार गर्न सक्छन् भन्नेमा हुनेछ।

आज BRICS ले डलर हटाएको छैन। तर उसले एउटा फरक प्रश्न विश्वसामु राखिरहेको छ-

“विश्व व्यापार गर्न सधैं एउटै वित्तीय ढोका भएर जानैपर्छ र?”

सायद आगामी दशकको विश्व अर्थ राजनीतिक संघर्षको एउटा ठूलो अध्याय यही प्रश्नको उत्तरले लेखेछ।

दर्श, तिहार र छठ.... बाँकी

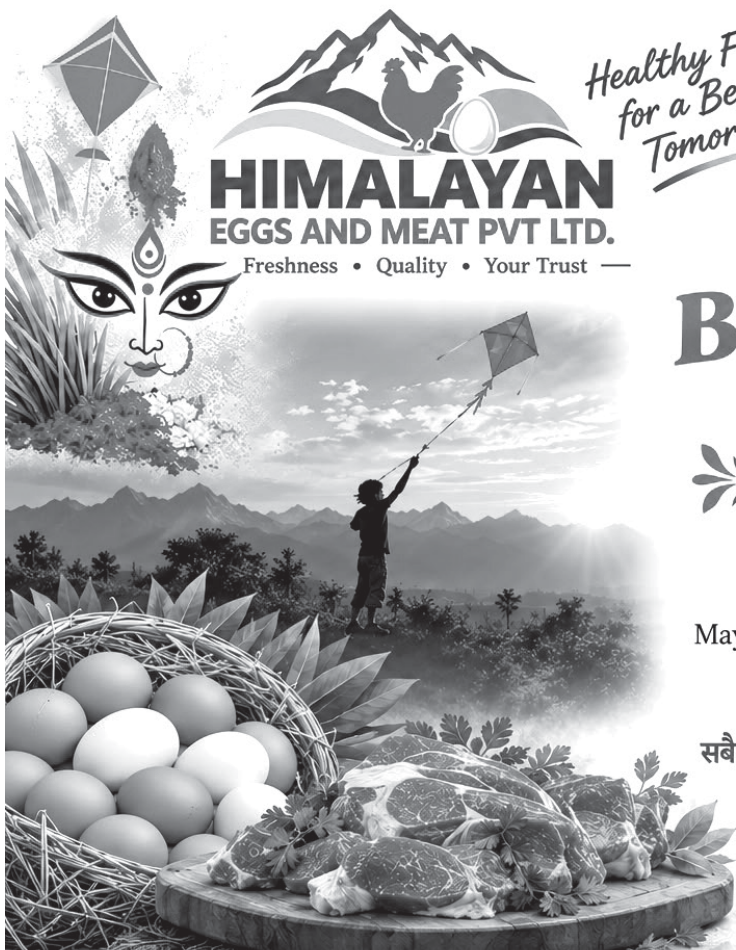
भनेर सोधेर आवाज रेकर्ड गर्न सकिन्छ। घरको यस्तो सम्पत्ति अर्को पुस्ताका लागि अमूल्य हुन्छ।

सनातन परम्परा जोगाउने जिम्मेवारी

गुरुका रूपमा म नयाँ पुस्तालाई यति भन्न चाहन्छु : प्रश्न गर, कथा सुन, विधि सिक र त्यसको अर्थ आफ्नो जीवनमा खोज। दर्शमा टीका थाप्दा शक्ति माग्छौं भने कमजोरको रक्षा गर्ने साहस पनि राख। तिहारमा दियो बाल्छौं भने आफ्नो व्यवहारले कसैको जीवन अँध्यारो नबनाऊ। छठमा सूर्य र जललाई नमस्कार गर्छौं भने जीवन दिने प्रकृतिको हेरचाह पनि गर।

अभिभावक र अग्रजलाई मेरो आग्रह छ : बच्चालाई पर्व मनाउन बोलाउँदा कामको कारण पनि सुनाउनुहोस्। उनीहरूलाई माटो छुन, गीत गाउन, प्रसाद बनाउन, अग्रजसँग भेट्न र आफूले नबुझेको कुरा सोध्न दिनुहोस्। सबै विधि एकैपटक कण्ठ हुनुपर्दैन। एउटा पर्वमा एउटा कथा, एउटा सीप र एउटा जिम्मेवारी सिके पनि ज्ञान सरेन यात्रा सुरु हुन्छ।

विजयादशमीको कथा शक्तिको सदुपयोग बारे हो। तिहारका दिनहरू सम्बन्ध, श्रम र समृद्धिको आदरबारे हुन्। छठको व्रत सूर्य, जल र समुदायप्रतिको कृतज्ञताबारे हो। यी चाड मनाउँदा लगाइने टीका, बालिने दियो र दिइने अर्घ्यसँगै तिनका कथा पनि नयाँ पुस्ताका हातमा सुम्पौं। उनीहरूले आफ्ना चाड किन मनाउँछन् भन्ने जानेपछि, परम्परा उनीहरूका लागि पुरानो नियम मात्र रहने छैन; आफ्नो परिवार, समुदाय र जीवन बुझ्ने बाटो बन्नेछ।

Wishing you all a very

**Happy
Bijaya Dasami
Tihar
and
Chatpuja**

to all our valued customers!

May this auspicious festival bring happiness,
prosperity, good health and success
to you and your family.

सबैमा सुख, शान्ति र समृद्धिको हार्दिक शुभकामना।

FRESH
EGGS

CHICKEN

MUTTON

QUALITY
MEAT

Maharjung, Kathmandu

Contact No.: 9826709509

एयरपोर्टमै राष्ट्रपतिले स्वागत गर्दा : अमेरिकी कूटनीतिमा दुर्लभ सम्मानको अर्थ

@सुसिल आचार्य

राजा महेन्द्रदेखि पुटिन र सी जिनपिङसम्म-अमेरिकी राष्ट्रपतिले विमानस्थलमै पुगेर
स्वागत गरेका केही ऐतिहासिक क्षण

अन्तर्राष्ट्रिय कूटनीतिमा कहिले काहीँ एउटा हात मिलाइ, रातो कार्पेट वा विमानको सिँढीमुनि गरिएको स्वागतले औपचारिक वक्तव्यभन्दा ठूलो सन्देश दिन सक्छ । विशेषतः अमेरिकी राष्ट्रपति स्वयं विमान-स्थल पुगेर कुनै विदेशी राष्ट्रप्रमुखलाई स्वागत गर्दा त्यसलाई सामान्य कूटनीतिक प्रक्रियाभन्दा फरक रूपमा हेरिन्छ । अमेरिकामा आउने प्रत्येक विदेशी राष्ट्र-प्रमुखलाई अमेरिकी राष्ट्रपतिले विमान-स्थलमै पुगेर स्वागत गर्नुपर्ने कुनै अनिवार्य नियम छैन । अमेरिकी विदेश मन्त्रालयका अनुसार विदेशी राष्ट्रप्रमुख तथा सरकार

प्रमुखको भ्रमणको विस्तृत कार्यक्रम White House र विदेश मन्त्रालयको Office of the Chief of Protocol को समन्वयमा तय हुन्छ । आगमनदेखि प्रस्थानसम्मको व्यवस्थापन यही संयन्त्रले सम्हाल्छ । त्यसैले कुनै अमेरिकी राष्ट्रपति स्वयं विमान-स्थल वा सैन्य हवाई अड्डामा पुगेर विदेशी नेतालाई स्वागत गर्छन् भने त्यो दृश्य स्वाभाविक रूपमा चर्चाको विषय बन्छ । इतिहासमा यस्ता केही उदाहरण छन्, जसले समयअनुसार अमेरिका र सम्बन्धित मुलुकबीचको सम्बन्ध, रणनीतिक आवश्यकता र कूटनीतिक सन्देशलाई प्रतिबिम्बित गरेका छन् ।

१९४९ : इरानका शाहलाई टुमनको स्वागत

१६ नोभेम्बर १९४९ मा इरानका शाह मोहम्मद रेजा पहलवी आफ्नो पहिलो अमेरिकी भ्रमणका क्रममा Washington National Airport आइपुग्दा तत्कालीन अमेरिकी राष्ट्रपति ह्यारी एस. ट्रुमन स्वयं स्वागतका लागि उपस्थित थिए ।

ट्रुमनको आधिकारिक अभिलेखमा उक्त स्वागत समारोह विमानस्थलमै भएको र शाहलाई २१ तोपको सलामीसहित पूर्ण सैनिक सम्मान दिइएको उल्लेख छ । ट्रुमनले अमेरिका र इरानबीचको सम्बन्ध अभि निकट हुने विश्वाससमेत व्यक्त गरेका

थिए ।

यो दोस्रो विश्वयुद्धपछिको परिवर्तित विश्वव्यवस्थाको समय थियो । मध्यपूर्वको रणनीतिक महत्त्व बढ्दै थियो र इरान क्रमशः अमेरिकी विदेश नीतिको महत्वपूर्ण साझेदार बन्दै थियो । त्यस सन्दर्भमा शाहलाई दिइएको उच्चस्तरीय स्वागतलाई तत्कालीन अमेरिका-इरान सम्बन्धको प्रतीकका रूपमा हेर्न सकिन्छ ।

१९५७ : राजा साउद र बदलिएको प्रोटोकल

साउदी अरबका राजा साउद बिन अब्दुलअजिजको अमेरिका भ्रमण भन्ने रोचक कूटनीतिक उदाहरण हो ।

अमेरिकी विदेश मन्त्रालयको ऐतिहासिक अभिलेखअनुसार सुरुको योजनामा तत्कालीन उपराष्ट्रपति रिचर्ड निक्सनले राजालाई Washington नजिकको Military Air Transport Service Terminal मा स्वागत गर्ने कार्यक्रम थियो। तर साउदी पक्षले राष्ट्रपति ड्वाइट डी. आइजेन्हावर स्वयं उपस्थित नभए भ्रमणसमेत प्रभावित हुन सक्ने संकेत दिएपछि प्रोटोकलको विषय कूटनीतिक मुद्दा बनेको थियो ।

अन्ततः ३० जनवरी १९५७ मा आइजेन्हावरले Washington National Airport मा राजा साउदलाई औपचारिक रूपमा स्वागत गरे । राष्ट्रपतिको सार्वजनिक अभिलेखमा आइजेन्हावरले साउदलाई अमेरिकी जनताका तर्फबाट स्वागत गर्दै दुई देशको मित्रता सुदृढ हुने विश्वास व्यक्त गरेको पाइन्छ ।

यो घटनाले एउटा महत्वपूर्ण कुरा देखाउँछ – कूटनीतिमा प्रोटोकल केवल औपचारिकता होइन; कहिलेकाहीँ त्यसको स्तर आफैं राजनीतिक सन्देश बन्न सक्छ।

१९६० : राजा महेन्द्रलाई आइजेन्हावरको ऐतिहासिक स्वागत

नेपालका लागि सबैभन्दा महत्वपूर्ण उदाहरण २७ अप्रिल १९६० को हो ।

नेपालका राजा महेन्द्र र रानी रत्न अमेरिका पुग्दा राष्ट्रपति ड्वाइट डी. आइजेन्हावर

स्वयं Washington National Airport मा उपस्थित भएर स्वागत गरेका थिए । अमेरिकी राष्ट्रपतिको आधिकारिक अभिलेखमा आइजेन्हावरले त्यस अवसरलाई ऐतिहासिक भन्दै नेपालका शासनरत राजा पहिलोपटक अमेरिकी भूमिमा पुगेको उल्लेख गरेका छन् ।

राजा महेन्द्रको त्यो भ्रमण केवल विमानस्थलको स्वागतमा सीमित थिएन। अमेरिकी विदेश मन्त्रालयको अभिलेखअनुसार उनले २८ अप्रिलमा अमेरिकी कांग्रेसलाई सम्बोधन समेत गरेका थिए । भ्रमणका क्रममा अमेरिकाका विभिन्न सहर तथा राज्यको यात्रा पनि गरिएको थियो ।

आज पनि नेपालमा राजा महेन्द्रलाई आइजेन्हावरले विमानस्थलमै स्वागत गरेको तस्बिर र घटना गर्वका साथ स्मरण गरिन्छ। त्यसको ऐतिहासिक महत्त्व बुझ्न तत्कालीन शीतयुद्धको भूराजनीति पनि हेर्नुपर्छ । दुई विशाल छिमेकी भारत र चीनबीच रहेको नेपालसँग सम्बन्ध विस्तार गर्नु अमेरिकाका लागि पनि कूटनीतिक रूपमा अर्थपूर्ण थियो ।

१९६० : फ्रान्सका चार्ल्स डे गौल

राजा महेन्द्रको भ्रमण हुनुभन्दा केही दिन अघि मात्रै अर्को शक्तिशाली युरोपेली नेता अमेरिकी भूमिमा यस्तै उच्चस्तरीय स्वागत पाएका थिए ।

२२ अप्रिल १९६० मा फ्रान्सका राष्ट्रपति चार्ल्स डे गौल Washington National Airport आइपुग्दा राष्ट्रपति आइजेन्हावर स्वयं उपस्थित थिए । स्वागत मन्त्रव्यमा आइजेन्हावरले अमेरिका र फ्रान्सबीचको सम्बन्धलाई लामो र विशेष सम्बन्धका रूपमा व्याख्या गरेका थिए ।

यसले राष्ट्रपति स्वयं विमानस्थल पुग्ने परम्परा कुनै एक क्षेत्र वा शासन प्रणालीका नेतामा सीमित थिएन भन्ने देखाउँछ । परिस्थितिअनुसार मित्रराष्ट्रका महत्वपूर्ण नेताहरूलाई यस्तो सम्मान दिइन्थ्यो ।

१९६१ : टुनिसियाका राष्ट्रपति बरगिबालाई केनेडीको स्वागत

३ मे १९६१ मा टुनिसियाका राष्ट्रपति हबिब बरगिबा राजकीय भ्रमणमा Washington आइपुग्दा राष्ट्रपति जोन एफ. केनेडी र प्रथम महिला ज्याकलिन केनेडी हेलिकोप्टरबाट National Airport पुगेर स्वागतमा सहभागी भएका थिए।

तत्कालीन अमेरिकी समाचार अभिलेखमा बरगिबालाई औपचारिक र मैत्रीपूर्ण स्वागत गरिएको तथा केनेडीले उनलाई विशिष्ट विश्व नेताका रूपमा सम्बोधन गरेको उल्लेख छ ।

उत्तर अफ्रिका उपनिवेशवादबाट बाहिरिँदै गरेको समय थियो। त्यसैले नयाँ स्वतन्त्र राष्ट्रहरूसँग सम्बन्ध विस्तार गर्ने अमेरिकी रणनीतिको सन्दर्भमा पनि यस्तो उच्चस्तरीय स्वागत अर्थपूर्ण थियो ।

२०२५ : अलास्कामा पुटिनका लागि ट्रम्प

दशकौँपछि १५ अगस्ट २०२५ मा यस्तै एउटा दृश्य फेरि विश्वभर चर्चामा आयो। अमेरिकी राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्पले रूसी राष्ट्रपति भ्लादिमिर पुटिनलाई Alaska स्थित Joint Base Elmendorf-Richardson को टारम्याकमै स्वागत गरे । White House को आधिकारिक अभिलेखमा दुवै नेता टारम्याकमा भेटिएको र त्यहाँ सैनिक विमानको flyover समेत भएको देखिन्छ । त्यो भेट सामान्य राजकीय भ्रमणभन्दा फरक प्रकृतिको थियो । रूस-युक्रेन युद्धको पृष्ठभूमिमा भएको उच्चस्तरीय वार्ताका लागि पुटिन अमेरिकी भूमिमा पुगेका थिए। रातो कार्पेट, प्रत्यक्ष राष्ट्रपति स्वागत र सैनिक विमानको प्रदर्शनका कारण सुरुवाती दृश्य आफैं विश्वव्यापी कूटनीतिक समाचार बन्यो ।

तर भव्य स्वागतलाई वार्ताको परिणामसँग एउटै कुरा मान्न मिल्दैन। अलास्का वार्ता कुनै औपचारिक शान्ति सम्झौताबिना समाप्त भएको थियो। त्यसैले कूटनीतिक दृश्य र वास्तविक नीतिगत परिणामबीच भिन्नता छुट्याउन आवश्यक हुन्छ ।

२०२६ : सी जिनपिङका लागि ट्रम्पको

दुर्लभ कदम

२३ सेप्टेम्बर २०२६ मा अमेरिकी कूटनीतिमा अर्को उल्लेखनीय दृश्य देखियो ।

चीनका राष्ट्रपति सी जिनपिङ राजकीय भ्रमणका लागि अमेरिका आइपुग्दा राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्प र प्रथम महिला मेलानिया ट्रम्प Joint Base Andrews मै पुगेर उनलाई र उनकी पत्नी पेड लियुआन लाई स्वागत गरे ।

अमेरिकी सञ्चारमाध्यमहरूले यो कदमलाई असामान्य वा दुर्लभ कूटनीतिक संकेतका रूपमा वर्णन गरेका छन्, किनकि अमेरिकी राष्ट्रपतिले विदेशी नेताको औपचारिक स्वागत सामान्यतः White House मा गर्ने परम्परा बढी प्रचलित छ । Axios ले पनि राष्ट्रपतिले विमानस्थलमै स्वागत गर्नुलाई “rare gesture” भनेको छ ।

यस भ्रमणको अर्को पक्ष पनि महत्वपूर्ण छ। अमेरिका र चीन विश्वका दुई ठूला अर्थतन्त्र मात्र होइनन्, व्यापार, प्रविधि, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, रणनीतिक आपूर्ति शृंखला, ताइवान र विश्व सुरक्षा व्यवस्थाका धेरै विषयमा प्रतिस्पर्धी शक्ति हुन् । त्यसैले विमानस्थलमा गरिएको व्यक्तिगत स्वागत लाई सम्बन्धका सबै विवाद समाप्त भएको प्रमाणभन्दा पनि वार्तालाई दिइएको उच्च राजनीतिक प्राथमिकताको संकेतका रूपमा बुझ्नु बढी उचित हुन्छ ।

२४ सेप्टेम्बरमा ध्वजस्तभ ज्यगकभ मा भएको वार्तामा दुवै नेताले मध्यपूर्व, युक्रेन र कोरियाली प्रायद्वीपलगायत विषयमा विचार आदानप्रदान गरेको र आगामी बर्भट्ट तथा २०० आयोजनामा एकअर्का लाई सहयोग गर्ने विषयसमेत उठेको चिनियाँ सरकारी विवरणलाई Reuters ले उद्धृत गरेको छ ।

के राष्ट्रपति एयरपोर्ट जानैपर्छ?

यस प्रश्नको सीधा उत्तर हो—पदैना

अमेरिकी विदेश मन्त्रालयको Protocol Reference अनुसार राष्ट्रपति र White House ले विदेशी राष्ट्रप्रमुख तथा सरकार प्रमुखसँगको भेट तय गर्छन् । मिति निश्चित

भएपछि Office of the Chief of Protocol ले सम्बन्धित देशको दूतावास र विदेश स्थित अमेरिकी दूतावाससँग समन्वय गरेर आगमनदेखि प्रस्थानसम्मका कार्यक्रम व्यवस्थापन गर्छ ।

अर्थात् “विदेशी राष्ट्रप्रमुख अमेरिका आयो भने अमेरिकी राष्ट्रपति अनिवार्य रूपमा विमानस्थल पुग्नुपर्छ” भन्ने नियम अमेरिकी कूटनीतिक प्रणालीमा छैन ।

त्यसैले विमानस्थलमै राष्ट्रपति उपस्थित हुनु आफैमा सामान्य प्रक्रियाभन्दा फरक दृश्य बन्न सक्छ ।

तर यहाँ अर्को सावधानी पनि आवश्यक छ । राष्ट्रपति विमानस्थल पुगेको तथ्यबाट मात्रै दुई देशबीच ‘विशेष गठबन्धन’ वा नीतिगत सहमति स्थापित भइसकेको निष्कर्ष निकाल्न मिल्दैन । यस्तो स्वागत मित्रता, व्यक्तिगत कूटनीति, रणनीतिक महत्त्व, वार्ताको वातावरण निर्माण, घरेलु तथा अन्तर्राष्ट्रिय सन्देश वा भ्रमणलाई दिइएको विशेष प्राथमिकता—यीमध्ये एक वा धेरै कारणसँग जोडिएको हुन सक्छ ।

कूटनीतिमा दृश्य पनि सन्देश हो

१९४९ मा शाह मोहम्मद रेजा पहलवी, १९५७ मा राजा साउद, १९६० मा राजा महेन्द्र र चार्ल्स डे गौल, १९६१ मा हबिब बरगिबा, २०२५ मा भ्लादिमिर पुटिन र २०२६ मा सी जिनपिङसम्म आइपुग्दा एउटा रोचक निरन्तरता देखिन्छ—अमेरिकी राष्ट्रपतिले विमानस्थलमै पुगेर स्वागत गर्नु सामान्य बाध्यता होइन, तर निश्चित परिस्थितिमा प्रयोग गरिएको उच्चस्तरीय कूटनीतिक संकेत हो । समय बदलिएको छ । पात्र बदलिएका छन् । विश्वव्यवस्था पनि बदलिएको छ ।

तर कूटनीतिक भाषामा प्रतीकको शक्ति अझै हराएको छैन ।

कुनै राष्ट्रप्रमुखलाई कसले स्वागत

गर्‍यो, कहाँ स्वागत गरियो, रातो कार्पेट कहाँ बिछ्याइयो, सैनिक सम्मान कस्तो थियो, राष्ट्रपति स्वयं विमानको सिँढीसम्म पुगे कि White House मा प्रतीक्षा गरे—यी कुरा बाहिरबाट सामान्य औपचारिकता जस्ता देखिए पनि अन्तर्राष्ट्रिय कूटनीतिमा तिनलाई ध्यानपूर्वक पढिन्छ ।

राजा महेन्द्रको १९६० को Washington आगमन आज नेपालमा ऐतिहासिक स्मृतिका रूपमा बाँचेको छ । ६६ वर्षपछि सी जिनपिङलाई Joint Base Andrews मा ट्रम्प स्वयंले स्वागत गरेको दृश्य फेरि यही पुरानो प्रश्न सम्झाउँछ—

कूटनीतिमा कहिलेकाहीँ बैठक सुरु हुनुभन्दा अगाडि नै सन्देश दिइसकिएको हुन्छ।

संयुक्त राष्ट्रसंघको मञ्चमा युद्ध, जलवायु र विश्व व्यवस्थाका फरक आवाज

@ सन्दिप मल्ल ठकुरी

राष्ट्रसंघले व्यवहारमा काम गर्छ कि गर्दैन भन्ने प्रश्न आम मानिसले सोधिरहेको बताए। महासचिव एन्टोनियो गुटेरेसले शान्ति र सुरक्षा, असमानता, जलवायु परिवर्तन तथा कृत्रिम बुद्धिमत्तालाई विश्वसामु रहेका चार प्रमुख चुनौतीका रूपमा प्रस्तुत गरे। उनले मध्यपूर्वमा तनाव घटाउन संवाद र संयमको आग्रह पनि गरे।

अमेरिका: इरान र राष्ट्रिय सार्वभौमिकतामा जोड

सेप्टेम्बर २२ को सम्बोधनमा अमेरिकी राष्ट्रपति डोनाल्ड ट्रम्पले इरानलाई आणविक हतियार प्राप्त गर्न नदिने आफ्नो अडान दोहोर्‍याए। उनले इरानसम्बन्धी अमेरिकी नीति र सैन्य कारबाहीको बचाउ गर्दै अमेरिकाको सुरक्षा तथा राष्ट्रिय हितलाई आफ्नो विदेश नीतिको केन्द्रमा राखे। अन्तर्राष्ट्रिय कर र विश्वस्तरको शासन व्यवस्थाप्रति पनि उनले विरोध जनाए। यी ट्रम्पले महासभामा प्रस्तुत गरेका अमेरिकी दृष्टिकोण हुन्; इरानसम्बन्धी उनका सबै आरोपलाई स्वतन्त्र रूपमा पुष्टि भएको तथ्यका रूपमा लिन मिल्दैन।

इरान र इजरायल: एउटै संकटबारे विपरीत धारणा

अमेरिकाले इरानको आणविक कार्यक्रम र क्षेत्रीय सुरक्षालाई मुख्य खतरा बताएको छ। इरानसम्बन्धी कूटनीतिक वार्ता र तनावको प्रश्न पनि उच्चस्तरीय सप्ताहको केन्द्रमा रह्यो। तर यस समाचार का लागि इरानी प्रतिनिधिको ८१औँ महासभामा दिएको पूर्ण भाषण विश्वसनीय रूपमा पुष्टि हुन नसकेकाले इरानले महासभामा बोलेको भनेर कुनै विशिष्ट भनाइ यहाँ उद्धृत गरिएको छैन। अमेरिकी आरोपसँगै इरानको औपचारिक जवाफ पनि समेटेर मात्र यस विषयको अन्तिम पत्रिका संस्करण प्रकाशित गर्नुपर्ने हुन्छ।

इजरायलका प्रधानमन्त्री बेन्जामिन नेतन्याहुले आफ्नो महासभा सम्बोधनमा इरानबाट उत्पन्न हुने खतराबारे इजरायलको धारणा राखे र आफ्ना देशको सुरक्षा नीतिको पक्षमा बोले। इजरायली सरकारले महासभा सुरु भएकै समयमा संयुक्त राष्ट्रसंघमा इजरायलप्रति पक्षपात हुने गरेको आरोपसहित सार्वजनिक अभियान पनि चलायो। इजरायलको यो दावी हो; महासभामा गाजाका नागरिकको सुरक्षा र व्यापक मध्यपूर्वी तनावबारे उठेका प्रश्न भने यसबाट समाप्त भएका छैनन्।

चीन, रुस, भारत र बेलायतका प्राथमिकता

चीनले उपराष्ट्रपति हान भेङलाई सामान्य

८१औँ महासभाको सामान्य बहसमा अमेरिका र इरानको टकरावदेखि नेपालको हिमाली विपद्सम्म; राष्ट्रहरूले आफ्ना प्राथमिकता राख्दै गर्दा बहस अझै जारी

समय सूत्र मिडिया। विशेष समाचार। न्यूयार्क, २७ सेप्टेम्बर २०२६

संयुक्त राष्ट्रसंघको ८१औँ महासभाको उच्चस्तरीय सप्ताहमा विश्वका नेताहरूले युद्ध, सुरक्षा, जलवायु परिवर्तन, विकास र अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्यबारे आ-आफ्ना धारणा प्रस्तुत गरेका छन्। सेप्टेम्बर २२ मा सुरु भएको सामान्य बहस सेप्टेम्बर २८ सम्म चल्ने कार्यक्रम छ। त्यसैले यो समाचार २७ सेप्टेम्बरसम्म उपलब्ध भाषण र सरकारी विवरणको समीक्षा हो, महासभाको अन्तिम निष्कर्ष होइन। यस वर्षको विषय “विश्वास पुनःस्थापना, परिवर्तनको व्यवस्थापन: सबैका लागि परिणाम दिने संयुक्त राष्ट्रसंघ” रहेको छ।

उद्घाटनमा महासभाका अध्यक्ष खलिलुर रहमानले संयुक्त

बहसमा सहभागी गरायो । चिनियाँ विदेश मन्त्रालयले संयुक्त राष्ट्रसंघलाई विश्व शासनसम्बन्धी सहकार्यको मुख्य मञ्च बताएको छ । उच्चस्तरीय सप्ताहमा चीनले आफ्नो ग्लोबल डेभलपमेन्ट इनिशिएटिभ सम्बन्धी संवाद पनि आयोजना गर्‍यो । यी विवरण चीनले सार्वजनिक गरेका सहभागिता र प्राथमिकताका हुन्; हानको सम्बोधनको पूर्ण पाठ पुष्टि नगरी उनका नाममा थप प्रस्ताव जोडिएको छैन ।

बेलायतले युक्रेनको प्रश्नलाई प्रमुखताका साथ उठाएको छ । बेलायती सरकारका अनुसार प्रधानमन्त्रीले महासभाको सम्बोधनमा युक्रेन, बेलायत र अन्यत्र रुसका गतिविधिबारे आलोचना गरेका थिए । उच्चस्तरीय सप्ताहमा बेलायती विदेश मन्त्रीले सुडानबारे पनि छुट्टै सम्बोधन गरे । रुस र भारत महासभाका महत्त्वपूर्ण सहभागी हुन् । तर यस समाचार तयार पार्दासम्म उनीहरूको यस वर्षको सामान्य बहसमा दिइएको प्रमाणित पूर्ण राष्ट्रिय वक्तव्यबाट विषयगत विवरण निकाल्न नसकिएकाले पुराना नीति वा सम्भावित अडानलाई यसपटकको भाषण भनेर प्रस्तुत गरिएको छैन । आगामी पत्रिका संस्करणमा ती वक्तव्यको आधिकारिक पाठ प्राप्त भएपछि

उनीहरूले उठाएका विषय स्पष्ट रूपमा थप्न सकिनेछ ।

अस्ट्रेलिया: सुरक्षा परिषद्को सदस्यताका लागि अभियान

महासभाको उच्चस्तरीय सप्ताह सुरु हुँदा अस्ट्रेलियाले सन् २०२९-३० का लागि संयुक्त राष्ट्रसंघीय सुरक्षा परिषद्को अस्थायी सदस्य बन्ने अभियान घोषणा गर्‍यो । अस्ट्रेलियाली सरकारका अनुसार द्वन्द्व रोकथाम, समुद्रजलवायु सुरक्षा तथा सुरक्षित डिजिटल भविष्य उसका प्राथमिकता हुन् । यो महासभा सप्ताहमा सार्वजनिक गरिएको अस्ट्रेलियाको आधिकारिक पहल हो; यसलाई अस्ट्रेलियाको सामान्य बहसको भाषणसँग मिसाएर उद्धृत गरिएको छैन ।

नेपाल: हिमालबाट समुद्रसम्मको जोखिम

नेपालका प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाहले सेप्टेम्बर २४ मा महासभालाई सम्बोधन गर्दै नेपालमा हालैको विनाशकारी बाढी र जलवायु परिवर्तन को जोखिम उठाए । परराष्ट्र मन्त्रालयले सार्वजनिक गरेको सम्बोधनमा वैज्ञानिक चेतावनीलाई जोखिममा परेका समुदायका लागि आवश्यक गतिमा कार्यमा बदल्न विश्व नेतृत्व चुकेको कुरा उल्लेख छ । नेपालको प्रस्तुति हिमाली क्षेत्रमा हुने विपद्, जलवायु न्याय र अन्तर्राष्ट्रिय सहयोगमा

केन्द्रित रह्यो ।

नेपालले सेप्टेम्बर २५ मा संयुक्त राष्ट्रसंघ मुख्यालयमै 'सगरमाथादेखि समुद्रसम्म: जलवायु प्रतिरोधी भविष्यका लागि आह्वान' विषयक उच्चस्तरीय कार्यक्रम पनि आयोजना गर्‍यो । त्यसमा नेपालले हिमालमा देखिने परिवर्तन र तलका बस्ती तथा तटीय क्षेत्रले भोग्ने जोखिमलाई साझा अन्तर्राष्ट्रिय विषयका रूपमा उठायो ।

बहसबाट अहिले के देखिन्छ?

२७ सेप्टेम्बरसम्मका उपलब्ध अभिलेखमा राष्ट्रहरूले एउटै मञ्चबाट फरक प्राथमिकता राखेका छन्: अमेरिकाले इरान र राष्ट्रिय सुरक्षामा, इजरायलले आफ्नो सुरक्षा दृष्टि कोणमा, चीनले बहुपक्षीय विकास सह कार्यमा, बेलायतले युक्रेन र सुडानमा, अस्ट्रेलियाले सुरक्षा परिषद्को भूमिका प्राप्त गर्ने अभियानमा र नेपालले जलवायु जोखिममा जोड दिएको छ । महासभाका भाषण देशहरूको आधिकारिक अडान बुझ्ने अभिलेख हुन्, ती आफैँमा सहमति, निर्णय वा कार्यान्वयनको प्रमाण होइनन् । सामान्य बहस सेप्टेम्बर २८ मा समाप्त भएपछि मात्रै यस वर्षका सबै राष्ट्रिय वक्तव्य समेटिएको पूर्ण समीक्षा सम्भव हुनेछ ।

विजयादशमी, दीपावली, नेपाल सम्वत्
१९४७ तथा छठ पर्व २०८३ को हार्दिक
मंगलमय शुभकामना !

मृत संजिवनी निर्माण सेवा प्रा. लि.

कलंकी, काठमाण्डौ, नेपाल

ईमेल: enquiry.msns@gmail.com

चोलेन्द्र शमशेर

राणा पक्राउ :

सर्वोच्चको नेतृत्वबाट टेकुको हिरासतसम्म

समय सूत्र मिडिया । विशेष समाचार
काठमाडौं, ११ असोज

राति करिब ३ बजे पूर्वप्रधानन्यायाधीश चोलेन्द्रशमशेर राणालाई पक्राउ गरी टेकु ल्याइयो । काठमाडौं उपत्यका अपराध अनुसन्धान कार्यालयका एक प्रहरी कर्मचारीले दिएको जानकारीअनुसार राणा अहिले कार्यालयमै छन् । तर उनलाई कुन कसुरमा पक्राउ गरिएको हो भन्ने प्रहरीले आधिकारिक रूपमा खुलाएको छैन ।

नेपालको न्यायपालिकाको सर्वोच्च पद सम्हालिसकेका व्यक्ति प्रहरीहिरासतमा पुगेको खबर आफैमा असामान्य छ । यसले राणाको विवादित कार्यकाललाई फेरि चर्चामा ल्याएको छ । सँगै एउटा तत्कालको प्रश्न पनि उभिएको छ—अहिलेको पक्राउको आधार के हो? त्यो प्रश्नको जवाफ विगतका आरोपले दिँदैन; प्रहरीले नै दिनुपर्छ ।

वकालतबाट सर्वोच्चसम्म

राणा परिवारका सदस्य चोलेन्द्रशमशेरले राजनीतिभन्दा वकालत रोजे । वकालत गर्दागर्दै उनी २०५३ वैशाखमा तत्कालीन पुनरावेदन अदालतको अस्थायी न्यायाधीश नियुक्त भए । लामो समय न्यायिक

सेवामा बिताएका उनी विशेष अदालतको सदस्य र पुनरावेदन अदालत बुटवलको कायममुकायम मुख्य न्यायाधीश हुँदै २०७१ मा सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश बने ।

सर्वोच्चमा नियुक्तिका बेला उनको नाम संसदीय सुनुवाइमै विवादरहित थिएन। त्यसबेला एमाले र माओवादीका सदस्यहरूले उनको विपक्षमा मत दिएका थिए । तर केही वर्षपछि बदलिएको राजनीतिक समीकरणबीच उनी प्रधानन्यायाधीशको पदमा पुगे। उनले २०७५ पुस १८ गते कार्यभार सम्हाले ।

प्रधानन्यायाधीश भएपछि राणाको हातमा अदालतको प्रशासनिक नेतृत्वका साथै कुन मुद्दा कुन इजलासमा जाने भन्ने पेसी व्यवस्थापनको अधिकार पनि थियो । पछि यही अधिकारमाथि न्यायपालिकाभित्र गम्भीर प्रश्न उठ्यो ।

मन्त्रिपरिषद् नियुक्तिले चर्काएको विवाद

राणाको कार्यकालको निर्णायक विवाद मन्त्रिपरिषद् भागबन्डा खोजेको आरोप

सँग जोडियो । तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवाको मन्त्रिपरिषद्मा राणाका जेठान नियुक्त भएपछि सर्वोच्च अदालत-भित्रै विरोध तीव्र बन्यो । प्रधानन्यायाधीशले कार्यपालिकासँग पदको भागबन्डा खोजेको आरोप उठ्यो ।

त्यसपछि सर्वोच्चकै न्यायाधीशहरूले राणाको राजीनामा मागे । उनीहरूले राणाको इजलास बहिष्कार गरे र उनले तोकेका मुद्दा नहेर्ने निर्णय लिए । कानून व्यवसायीहरू पनि आन्दोलनमा उत्रिए । अदालतमा न्याय पखिरेहेका सेवाग्राही प्रभावित भए; न्यायपालिकाको नेतृत्वप्रति न्यायपालिकाभित्रकै विश्वास कति खस्किएको छ भन्ने कुरा सार्वजनिक रूपमा देखियो । विवादको एउटा केन्द्र पेसी तोक्ने अधिकार थियो । प्रधानन्यायाधीशले इजलास गठन र मुद्दाको पेसी तोक्ने प्रचलन हटाएर गोलाप्रथा लागू गरियो । त्यसपछि न्यायाधीशहरूको आन्दोलन रोकियो । तर राणा स्वयं नियमित रूपमा मुद्दा हेर्ने अवस्थामा फर्किएनन् ।

प्राणीको बलि होइन, आफूभित्रको क्रोध र अहंकार त्यागनुपर्छ

- @ जगत आचार्य

१) सन्तान सबै हुर्केछन् मेरा
अमूल्य वरदान छन् प्रकृतिका
तिमी पनि ईश्वर बन्न सक्छौ
चेतनशील प्राणी हौ यस धर्तिका

२) तिमी सित कसैले रगत मागे मैले
मलाई किन प्राण बलि चढाउँछौ
आफ्नै सन्तान भेटी मेरो काखमा
नाम मेरो पुकार्दै रगत पिलाउँछौ

३) आफू भित्रको स्वार्थ पूरा गर्न
पाप मलाई सबै बोकाउँछौ
सन्तान सबै आमा बनाई फेरि
मलाई नै घर-घरि रुवाउँछौ

४) रगत र प्राण सबैको एउटै हो
त्यसैले सबै प्राणीमा प्रेम गर
भगवानलाई मन्दिरमा मन्दा पनि
आफ्नै अन्तर आत्मा भित्र खोज गर

५) तिमीलाई बलि दिन्छौ भने
आफू भित्रको पशु भावलाई देखा
बुद्ध पनि बन्न सक्छौ तिमी यहाँ
अहंकार र क्रोधलाई बलि चढाऊ

महाअभियोग लाग्यो, अन्तिम निर्णय भएन २०७८ फागुनमा राणाविरुद्ध प्रतिनिधि सभामा महाअभियोग प्रस्ताव दर्ता भयो। प्रस्ताव दर्तासँगै उनी पदबाट निलम्बनमा परे। संसदको महाअभियोग सिफारिस समितिले उनको बयान लियो, कागजात तथा आरोपहरू अध्ययन गर्‍यो र महा-अभियोग लगाउन पर्याप्त आधार रहेको निष्कर्ष सुनायो।

तर समितिको निष्कर्ष र संसदको अन्तिम निर्णय एउटै कुरा थिएन। संसदले महा-अभियोग प्रस्तावमाथि अन्तिम निर्णय गर्न सकेन। यसले राणाको कार्यकाललाई लामो संवैधानिक अन्योलबीच छाड्यो।

२०७९ मंसिरमा संसदका महासचिवले महाअभियोग प्रस्ताव निष्क्रिय भएको भन्दै सर्वोच्च अदालतलाई पत्र लेखे। उक्त

पत्रविरुद्ध रिट पत्रो र विषय अदालतसम्म पुग्यो। यसबीच राणा सर्वोच्चको काममा फर्कन सकेनन्। प्रधानन्यायाधीशको पदावधि सकिएपछि उनी न्यायपालिकाबाट बाहिरिए, तर महाअभियोग र त्यसको परिणामसम्बन्धी बहस सकिएन।

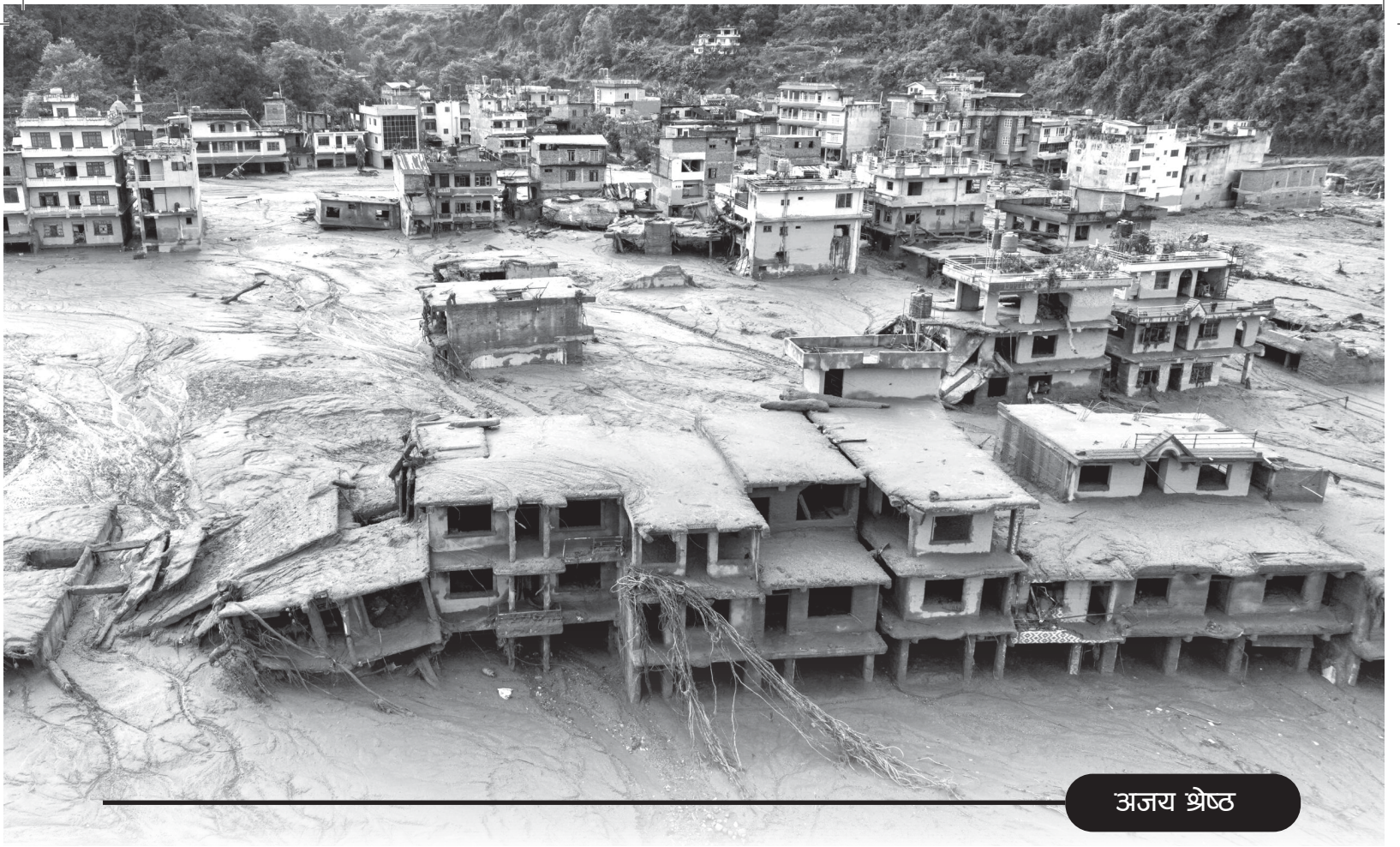
पक्राउले उठाएको नयाँ प्रश्न

वर्षौंअघिको महाअभियोग प्रक्रिया र अहिले को प्रहरी पक्राउलाई एउटै घटनाका रूपमा बुझ्ने आधार हाल सार्वजनिक भएको छैन। महाअभियोगको छानविन एउटा संसदीय प्रक्रिया थियो; अहिले प्रहरीले कुन कसुरमा अनुसन्धान गरिरहेको हो भन्ने अलग प्रश्न हो।

त्यसैले राणाको विगतलाई सम्झनु जरुरी भए पनि त्यसैबाट अहिलेको पक्राउको कारण अनुमान गर्नु हुँदैन। प्रहरीले उनलाई

किन पक्राउ गर्‍यो, अनुसन्धानको विषय के हो र पक्राउको कानुनी प्रक्रिया के थियो भन्ने स्पष्ट जानकारी दिनुपर्छ। विशेष गरी राति घरबाट पक्राउ गरिएको विवरण सार्वजनिक भएपछि ती प्रश्नको उत्तर खोजिनु स्वाभाविक छ।

चोलेन्द्रशमशेर राणाको कथा न्यायपालिका को सर्वोच्च आसनबाट सुरु भएर टेकुको प्रहरी कार्यालयसम्म आइपुगेको छ। उनको कार्यकालका विवाद इतिहासमा दर्ज छन्। तर अहिलेको समाचारको मुख्य तथ्य अभै अघुरो छ: पक्राउ पुष्टि भएको छ, कसुर खुलेको छैन। प्रहरीको आधिकारिक जानकारी र त्यसपछिको कानुनी प्रक्रियाले मात्र यो घटनाको अर्को अध्याय स्पष्ट पार्नेछ।

अजय श्रेष्ठ

प्रकृतिको प्रहार, जलवायु संकट र उठेका भूराजनीतिक प्रश्न

विशेष रिपोर्ट

२०८३ भदौ १० अर्थात् २६ अगस्ट २०२६। नेपालको हिमाली भूगोलमा त्यो दिन एउटा यस्तो विपद् आयो, जसले केही घण्टामै बस्ती, सडक, जलविद्युत् आयोजना, खेतबारी र वर्षौं लगाएर निर्माण गरिएका संरचनामात्र होइन, हजारौं परिवारको जीवन नै बदलिदियो।

भोटेकोशी हुँदै त्रिशूलीमा मिसिएको विशाल बाढी सामान्य वर्षायामको नदी उर्लाइ मात्र थिएन। पानीसँगै आएको ढुंगा, माटो, काठ र गेग्रानको विशाल बहावले रसुवा, नुवाकोट र धादिङ्का नदीतटीय क्षेत्रलाई तहसनहस बनायो। बेत्रावतीजस्ता बस्तीमा बाढीपछि पुरानो जीवनको चिनोसमेत भेट्न कठिन भएको अन्तर्राष्ट्रिय समाचार संस्था Reuters ले स्थलगत रिपोर्ट गरेको छ। पछिल्लो Reuters विवरणअनुसार मृत्यु हुनेको संख्या १,४०० नाघेको र करिब ५,७०० मानिस अझै बेपत्ता रहेको अवस्थामा खोजी कार्य जारी थियो।

तर यो विपद्ले एउटा अर्को बहस पनि जन्माएको छ—यति ठूलो पानी र गेग्रान एकैपटक कहाँबाट आयो? यो केवल प्राकृतिक हिमाली प्रक्रिया थियो कि यसको पछाडि अरु कुनै कारण पनि खोज्नुपर्छ?

वैज्ञानिक अनुसन्धानले के देखाउँछ?

National Society for Earthquake Technology–Nepal (NSET) को प्रारम्भिक satellite-based विश्लेषण-अनुसार माथिल्लो भोटेकोशी जलाधारमा नेपाल-चीन सीमाभन्दा माथितिर, रसुवागढीबाट करिब २० किलोमिटर upstream क्षेत्रमा ठूलो ice-rock avalanche भएको थियो।

करिब एक वर्ग किलोमिटर क्षेत्रको rock-glacier सामग्री छुट्टिएर तल भरेको र त्यसले बाटोमा रहेको माटो, हिम, ढुंगा र पानीसमेत समेट्दै अत्यन्त शक्तिशाली debris flow निर्माण गरेको प्रारम्भिक अध्ययनको निष्कर्ष छ। घटनासँग सम्बन्धित ठूलो seismic signal समेत रेकर्ड भएको थियो, तर NSET का अनुसार त्यो भूकम्पले avalanche गराएको प्रमाण होइन; विशाल mass movement आफैँले त्यस्तो कम्पन उत्पन्न गरेको थियो।

यही कारणले सामान्य मनसुनी बाढी भन्दा यो घटना कैयौँ गुणा शक्तिशाली बन्न पुगेको वैज्ञानिक व्याख्या अहिले उपलब्ध प्रमाणसँग सबैभन्दा बढी मेल खान्छ ।

यसैले सामाजिक सञ्जालमा व्यापक रूपमा प्रयोग भइरहेको “water bomb” शब्दलाई सावधानीपूर्वक बुझ्न आवश्यक छ ।

अचानक विशाल पानी, हिउँ, ढुंगा र माटो तल भरेको घटनालाई बोल-चालमा “water bomb” भन्न सकिँला। तर कुनै मुलुक वा शक्तिले योजनाबद्ध रूपमा कृत्रिम पानीको प्रहार गरेर नेपालमा बाढी ल्याएको अर्थमा “water bomb” प्रयोग गरिएको प्रमाण अहिलेसम्म सार्वजनिक भएको छैन ।

सरकार के गर्दै थियो?

विपद्पछि सरकारमाथि सबैभन्दा ठूलो प्रश्न थियो—पूर्वसूचना किन प्रभावकारी भएन?

प्रधानमन्त्री बालेन्द्र शाहले संसदमा दिएको विवरणअनुसार सरकारलाई घटनाको पहिलो जानकारी बिहान ८:४५ बजे प्राप्त भएको र त्यसको करिब १५ मिनेटपछि नदी किनारका बासिन्दा-लाई सुरक्षित स्थानमा सार्न स्थानीय प्रशासनलाई निर्देशन दिइएको थियो। त्यसपछि हेलिकप्टर, सुरक्षा निकाय, उद्धार टोली र राहत संयन्त्र परिचालन गरिएको सरकारी दाबी छ ।

तर विपद्को गति यति तीव्र थियो कि धेरै ठाउँमा चेतावनी र बाढीबीच पर्याप्त समय नै रहेन । त्यसैले अब प्रश्न राहत वितरणमा मात्र सीमित छैन ।

सीमापार हिमाली जलाधारमा यस्तो ठूलो घटना हुँदै गर्दा नेपालसँग वास्तविक समयको सूचना किन थिएन?

नेपाल-चीनबीच हिमताल, glacier, नदीको बहाव र सम्भावित landslide/avalanche सम्बन्धी real-time data sharing कति प्रभावकारी थियो? भविष्यमा यस्तै घटना आउँदा केही मिनेट होइन, केही घण्टाअघि चेतावनी दिने

प्रणाली बनाउन सकिन्छ कि सकिँदैन? यी प्रश्न अब राष्ट्रिय सुरक्षासँग समेत जोडिएका छन् ।

उद्धार सकिएको छैन, संकटको स्वरूप मात्र बदलिएको छ

घटनाको एक महिना पुग्न लाग्दासमेत समस्या समाप्त भएको छैन ।

जलविद्युत् आयोजनाका सुरुङ र भूमिगत संरचनामा मानिसहरू फसेको आशंकामा drilling, controlled explosions र heavy machinery प्रयोग गरेर खोजी भइरहेको Reuters ले जनाएको छ । कतिपय स्थानमा माटो र ग्रेनाको तह यति बाक्लो छ कि उद्धार टोलीलाई सुरुङसम्म पुग्न नै कठिन भइरहेको छ ।

के बाढी र यी भूराजनीतिक घटनाबीच कुनै सम्बन्ध छ?

घटनाबीच

कुनै सम्बन्ध

छ?

अर्कोतर्फ विस्थापित समुदायका लागि खाना, सफा पानी, स्वास्थ्य सेवा, अस्थायी आवास र जीविकोपार्जन अर्को ठूलो चुनौती बनेको छ । सरकारसँग समन्वय गर्दै FAO ले आपतकालीन खाद्यान्न, पशु उपचार, satellite mapping र दीर्घकालीन livelihood recovery मा काम गरिरहेको छ ।

बाढीले खानेपानी तथा सरसफाइ प्रणालीसमेत नष्ट गरेपछि हैजा तथा अन्य पानीजन्य रोगको जोखिम बढेको छ । सरकार र WHO को सहकार्यमा रसुवा र नुवाकोटमा oral cholera vaccination अभियान सञ्चालन गरिएको छ र १५ सेप्टेम्बरसम्म ५० हजारभन्दा बढी मानिसले खोप पाइसकेको UN को विवरण छ ।

विश्वले नेपालको विपद्लाई कसरी हेरिरहेको छ?

अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले यो घटनालाई केवल नेपालको स्थानीय बाढीका रूपमा मात्र हेरिरहेको छैन ।

संयुक्त राष्ट्रसंघ र मानवीय साभेदारहरूले ४ सेप्टेम्बरमा ४९.६ मिलियन अमेरिकी डलरको Flash Appeal घोषणा गरे। यसको लक्ष्य ८४ हजारभन्दा बढी प्रभावित मानिससम्म खाना, आवास, स्वास्थ्य, सफा पानी, सरसफाइ तथा

अन्य अत्यावश्यक सहायता पुर्याउनु हो। यो कार्यक्रम नेपाल सरकार र NDRRMA को नेतृत्वमा भइरहेको राहत कार्यलाई सहयोग गर्ने गरी तयार गरिएको हो ।

UN ले नेपालको विपद्लाई climate-vulnerable देशहरूले सामना गरिरहेको “loss and damage” को एउटा गम्भीर उदाहरणका रूपमा प्रस्तुत गरेको छ । ९ सेप्टेम्बरको UN विवरणमा नेपालले विश्वव्यापी तापक्रम वृद्धिमा अत्यन्त सानो योगदान गरे पनि त्यसको विनाशकारी परिणाम भोगिरहेको प्रश्न उठाइएको छ ।

यसरी हेर्दा भोटेकोशीको बाढी अब केवल नेपालको आन्तरिक विपद् रहेन। यसले हिमालयको भविष्य, जलवायु न्याय, अन्तरदेशीय नदी प्रणाली र क्षेत्रीय data sharing सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय बहस लाई समेत अगाडि ल्याएको छ ।

तर भूराजनीतिक प्रश्न किन उठिरहेका छन्?

नेपालको यो विपद् यस्तो समयमा आयो, जब मुलुकभित्र र बाहिर अर्को किसिमको बहस पनि चलिरहेको थियो ।

नेपालको चीन-तिब्बत सीमासँग जोडिएका संवेदनशील गतिविधि, विभिन्न युवा समूह र TOB सम्बन्धी विवाद, नेपालमा अमेरिकी प्रभावबारे उठिरहेका प्रश्न तथा मुस्ताङमा uranium रहेको भन्ने पुरानो चर्चाले सामाजिक सञ्जालमा घटनालाई भूराजनीतिक कोणबाट हेर्ने प्रवृत्ति बढाएको छ ।

त्यसैले एउटा प्रश्न बारम्बार उठिरहेको छ—

के बाढी र यी भूराजनीतिक घटनाबीच कुनै सम्बन्ध छ?

अहिलेसम्म यसको उत्तर दिने प्रमाण उपलब्ध छैन ।

विशेषगरी “बालेन सरकारले अमेरिकासँग मुस्ताङको uranium सम्बन्धी सम्झौता गऱ्यो” भन्ने दाबीलाई तथ्यका रूपमा लिन मिल्दैन ।

परराष्ट्रमन्त्री शिशिर खनालले १ जुलाई २०२६ मा राष्ट्रिय सभामै मुस्ताङमा uranium उत्खननका लागि नेपाली सेना

र अमेरिकी सेना वा अन्य कुनै पक्षबीच सम्झौता नभएको स्पष्ट पारेका थिए । सरकारले उक्त क्षेत्रमा खानी हुनसक्ने प्रारम्भिक संकेत रहेको तर थप अध्ययन खानी तथा भूगर्भ विभागमार्फत गर्नुपर्ने बताएको छ ।

त्यसैले uranium विवादलाई बाढीसँग प्रत्यक्ष जोड्ने आधार अहिले छैन ।

TOB, तिब्बत र चीनको संवेदनशीलता नेपालको उत्तरी सीमा सामान्य भूगोल मात्र होइन । यो चीनको Tibet Autonomous Region सँग जोडिएको अत्यन्त संवेदनशील भूराजनीतिक क्षेत्र पनि हो । नेपालले लामो समयदेखि One China policy प्रति प्रतिबद्धता जनाउँदै आएको छ । त्यसैले तिब्बतसँग सम्बन्धित कुनै पनि राजनीतिक गतिविधि चीनका लागि संवेदनशील विषय हुनु अस्वाभाविक होइन ।

तर यही तथ्यबाट “चीन असन्तुष्ट भयो, त्यसैले नेपालमाथि water bomb प्रयोग गरियो” भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिँदैन ।

यस्तो निष्कर्षका लागि satellite imagery, upstream hydrological records, reservoir वा artificial impoundment evidence, seismic data, weather records र घटनाअघिको पानीको प्रवाह-जस्ता प्रत्यक्ष प्रमाण आवश्यक हुन्छ ।

अहिलेसम्म सार्वजनिक वैज्ञानिक अध्ययनले त्यस्तो प्रमाण देखाएको छैन । तर अनुसन्धान गर्नुपर्ने प्रश्न अबै बाँकी छन् ।

“Water bomb” प्रमाणित नभएको भन्नुको अर्थ सबै प्रश्न समाप्त भए भन्ने होइन ।

बरु यो विपद्ले केही अत्यन्त गम्भीर प्रश्न छाडेको छ ।

भोटेकोशीको माथिल्लो जलाधारमा विशाल ice-rock mass खस्नुअघि satellite monitoring ले कुनै संकेत देखाएको थियो कि थिएन? चीनतर्फका निकायसँग त्यस्तो सूचना थियो कि थिएन? थियो भने नेपाललाई कहिले जानकारी दिइयो? नदीको बहाव असामान्य रूपमा बढ्न थालेको वास्तविक समय कति थियो?

नेपालको early-warning system ले त्यो परिवर्तन कहिले पत्ता लगायो? सीमापार hydrological data sharing किन यति कमजोर रह्यो?

यी प्रश्नको उत्तर खोज्नु “षड्यन्त्र सिद्धान्त” बनाउनु होइन । यो भविष्यको राष्ट्रिय सुरक्षा र विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक अनुसन्धान हो ।

तर प्रमाण नआउँदै कसैमाथि आक्रमणको आरोप लगाउनु पनि अनुसन्धान होइन ।

हिमालय अब वातावरणको मात्र होइन, सुरक्षाको प्रश्न

भोटेकोशी-त्रिशूली विपद्ले नेपाललाई एउटा कठोर सन्देश दिएको छ ।

हिमालयमा भइरहेको परिवर्तनलाई अब केवल “जलवायु परिवर्तन” भनेर वातावरण मन्त्रालयको एउटा विषयमा सीमित राख्न सकिँदैन ।

हिमताल फुट्यो भने सडक जान्छ ।

हिमपहिरो आयो भने जलविद्युत् आयोजना जान्छ ।

नदी थुनियो भने केही घण्टापछि पूरै शहर जान सक्छ ।

सीमापार सूचना आएन भने हजारौं मानिसलाई सुरक्षित स्थानमा सार्ने समयसमेत नहुन सक्छ ।

अर्थात् जलवायु सुरक्षा, ऊर्जा सुरक्षा, सीमा सुरक्षा, खाद्य सुरक्षा र राष्ट्रिय सुरक्षा अब एकअर्कासँग जोडिएका विषय हुन् ।

यसकारण नेपालले चीन र भारतसँग real-time river data sharing, Himalayan satellite monitoring, glacier surveillance, automatic siren network तथा transboundary early-warning mechanism निर्माणलाई कूटनीतिक प्राथमिकताको विषय बनाउनुपर्ने अवस्था आएको छ ।

निष्कर्ष : उत्तरभन्दा प्रश्न ठूलो छ

भोटेकोशी-त्रिशूली विपद्लाई आज उपलब्ध वैज्ञानिक प्रमाणले विशाल ice-rock avalanche र त्यसपछि बनेको अत्यन्त शक्तिशाली debris flood का

रूपमा व्याख्या गर्छ । कुनै मुलुकले नेपालमाथि “water bomb” प्रयोग गरेको प्रमाण अहिलेसम्म छैन ।

त्यसैगरी मुस्ताङको uranium अमेरिका-लाई दिने सम्झौता भएको दावीलाई नेपाल सरकारले औपचारिक रूपमा अस्वीकार गरेको छ ।

त्यसैले TOB-तिब्बत-चीनको असन्तुष्टि -uranium-अमेरिका- water bomb-नेपालको बाढी भन्ने श्रृंखलालाई अहिले तथ्यका रूपमा प्रस्तुत गर्नु उचित हुँदैन ।

तर नेपालको उत्तरतर्फको हिमाली भूगोलमा भइरहेको परिवर्तन, सीमापार सूचना प्रणालीको कमजोरी र रणनीतिक रूपमा संवेदनशील नदी प्रणालीको जोखिमबारे प्रश्न उठाउनु अत्यावश्यक छ ।

आजको मुख्य प्रश्न “यो कसले गर्‍यो?” मात्र होइन ।

हामीलाई यस्तो विपद् आउँदैछ भन्ने समयमै किन थाहा भएन?

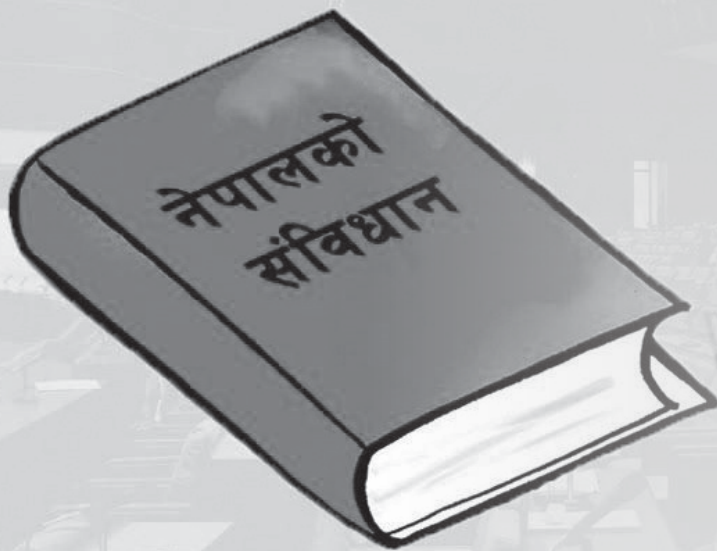
यदि माथिल्लो हिमाली क्षेत्रमा एकैपटक यति ठूलो परिवर्तन हुन सक्छ भने त्यसलाई निरन्तर निगरानी गर्ने नेपालको आफ्नै क्षमता कहाँ छ? यदि अर्को यस्तै घटना भोलि आयो भने के हामी फेरि पानी बस्तीमा आइपुगेपछि मात्र थाहा पाउनेछौं?

नेपालले अब मृतकको संख्या गनेर मात्र यो विपद्को अध्याय बन्द गर्नु हुँदैन ।

वैज्ञानिक अनुसन्धान, घटनाअघिको satellite imagery, seismic records, upstream water-flow data, नेपाल-चीनबीच आदानप्रदान भएका सूचना तथा warning timeline सार्वजनिक गरिनुपर्छ ।

किनकि यो अनुसन्धान दोषी खोज्नका लागि मात्र होइन—

अर्को बेलाबती बचाउनका लागि हो ।

संविधानको ११ वर्ष : नेपाली जनताको दस्तावेज कि बाह्य एजेन्डाको प्रभावमा बनेको संरचना?

“संविधान विदेशीले बनाएको हो” भन्ने कुरा स्थापित तथ्य भने होइन । औपचारिक र कानुनी रूपमा २०७२ को संविधान निर्वाचित संविधानसभाबाट जारी भएको हो र संविधानले सार्वभौमसत्ता तथा राजकीयसत्ता नेपाली जनतामा निहित रहेको व्यवस्था गरेको छ ।

काठमाडौं । समय सुत्र मिडिया

नेपालको संविधान जारी भएको ११ वर्ष पूरा हुँदै गर्दा संविधानको उपलब्धि भन्दा यसको निर्माण प्रक्रिया, स्वामित्व, कार्यान्वयन र पछिल्लो राजनीतिक घटनाक्रममाथि नयाँ बहस चर्किएको छ। खासगरी संविधान संशोधनको व्यापक प्रस्तावसँगै एउटा पुरानो प्रश्न फेरि सतहमा आएको छ—२०७२ को संविधान वास्तवमै नेपाली जनताको आवश्यकता र मौलिक राजनीतिक चाहनाबाट बनेको हो, वा यसको निर्माणमा बाह्य शक्ति र अन्तर्राष्ट्रिय एजेन्डाको प्रभाव अत्यधिक थियो?

यो प्रश्न राजनीतिक रूपमा लामो समय देखि उठ्दै आएको भए पनि “संविधान विदेशीले बनाएको हो” भन्ने कुरा स्थापित तथ्य भने होइन । औपचारिक र कानुनी रूपमा २०७२ को संविधान निर्वाचित संविधानसभाबाट जारी भएको हो र संविधानले सार्वभौमसत्ता तथा राजकीयसत्ता नेपाली जनतामा निहित रहेको व्यवस्था गरेको छ ।

तर संविधानसभाबाट जारी हुँदैमा त्यसको निर्माण प्रक्रिया बाह्य प्रभावबाट पूर्णतः मुक्त थियो कि थिएन भन्ने अलग राजनीतिक बहस हो । संविधान निर्माणको लामो संक्रमणकालमा संघीयता, धर्मनिर-

पेक्षता, समावेशिता, राज्य पुनर्संरचना तथा पहिचानजस्ता विषयमा स्वदेशी राजनीतिक शक्तिसँगै अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको चासो र कूटनीतिक सक्रियता बारे पनि विभिन्न समयमा प्रश्न उठेका थिए । त्यसैले आलोचकहरूले संविधानको कानुनी उत्पत्ति र त्यसमा परेको सम्भावित बाह्य राजनीतिक प्रभावलाई दुई फरक विषयका रूपमा उठाउँदै आएका छन् ।

जनताले संविधान पाए, तर अपनत्व कति पाए?

संविधानको पहिलो दशकपछि मूल प्रश्न यसको पुस्तकमा लेखिएको व्यवस्थाभन्दा नागरिकले त्यसबाट के पाए भन्ने बनेको छ ।

संघीयता आयो । गणतन्त्र आयो । धर्म-निरपेक्षता आयो। समानुपातिक र समावेशी प्रतिनिधित्वको व्यवस्था आयो । तीन तहका सरकार बने । मौलिक अधिकारको सूची फराकिलो बन्यो ।

तर राजनीतिक अस्थिरता रोकिएन। सरकार र गठबन्धन निरन्तर फेरिए । प्रदेशको औचित्यमाथि प्रश्न उठिरह्यो । निर्वाचन भन् खर्चिलो भएको गुनासो आयो। युवाको विदेश पलायन रोकिएन । भ्रष्टाचार र सुशासनका प्रश्न समाप्त भएनन् ।

यसैले आलोचकहरूको प्रश्न छ — यदि

संविधान नेपाली नागरिककै हितका लागि बनाइएको थियो भने यसको कार्यान्वयनको एक दशकपछि पनि ठूलो जनसमुदायले राज्यलाई आफ्नो नजिक किन महसुस गर्न सकेन?

यसको उत्तर संविधानलाई मात्रै दोष दिएर भने पाइँदैन । संविधान राम्रो भएर पनि राजनीतिक अभ्यास खराब हुन सक्छ र संविधानमै संरचनागत कमजोरी पनि हुन सक्छ । यी दुई विषयलाई छुट्याएर समीक्षा आवश्यक छ ।

सडकबाट संविधान बदल्ने प्रवृत्ति अर्को चुनौती

पछिल्लो राजनीतिक घटनाक्रमले संविधानको अर्को कमजोरी होइन, बरु संवैधानिक संस्कारको कमजोरी देखाएको छ। असहमति र शान्तिपूर्ण आन्दोलन लोकतन्त्रका अधिकार हुन् । तर संविधानले दिएको प्रक्रियालाई छाडेर हिंसा, आगजनी, त्रास वा शक्तिको दबावबाट शासन र संवैधानिक व्यवस्था परिवर्तन गर्ने प्रवृत्ति स्थापित भयो भने जुनसुकै संविधान असुरक्षित हुन्छ ।

आज एउटा पक्षले सडकको शक्तिबाट संविधानबाहिरको समाधान खोज्यो भने भोलि अर्को समूहले पनि त्यही नजिर देखाउन सक्छ । अन्ततः निर्वाचन, संसद्

र संवैधानिक संस्थाभन्दा भीडको शक्ति निर्णायक बन्ने खतरा रहन्छ ।

संशोधन कि पुनर्लेखन?

संविधानमा समस्या भेटिनु अस्वाभाविक होइन । संविधान आफैले संशोधनको व्यवस्था गरेको छ । धारा २७४ ले निश्चित संवैधानिक प्रक्रियाबाट संशोधनको बाटो खुला राखेको छ, जबकि सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, स्वाधीनता र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताविरुद्ध संशोधन गर्न रोक लगाएको छ ।

तर संविधानको ठूलो हिस्सा परिवर्तन गर्ने बहस आउँदा प्रश्न स्वाभाविक हुन्छ—सुधार कहाँसम्म संशोधन हो र कुन बिन्दुबाट त्यो पुनर्लेखन बन्छ?

त्यसैले संधीयता हटाउने हो भने त्यसको विकल्प के हो, समानुपातिक व्यवस्था परिवर्तन गर्ने हो भने समावेशी प्रतिनिधित्व कसरी सुनिश्चित हुन्छ, प्रत्यक्ष

निर्वाचित कार्यकारी ल्याउने हो भने शक्ति नियन्त्रण र सन्तुलन कसरी कायम हुन्छ भन्ने स्पष्ट उत्तर आवश्यक हुन्छ ।

अब बहस संविधानको स्वामित्वमा

११ वर्षपछि नेपालले केवल संविधान दिवस मनाएर पुग्दैन । संविधान निर्माण देखि कार्यान्वयनसम्मको निष्पक्ष समीक्षा गर्नुपर्ने समय आएको छ ।

त्यस समीक्षामा असहज प्रश्न पनि सोधिनुपर्छ—संविधान निर्माणका क्रममा विदेशी सरकार, दातृ निकाय र अन्तराष्ट्रिय संस्थाको भूमिका तथा प्रभाव कति थियो? कुन राजनीतिक एजेन्डा नेपाली समाजभित्रबाट आएको थियो र कुनमा बाह्य प्रभाव थियो? संविधानका व्यवस्थाबाट नागरिकले के पाए? कुन संरचना सफल भए र कुन असफल?

तर उत्तर प्रमाणबाट खोजिनुपर्छ । प्रमाण नपुगेसम्म “यो संविधान विदेशीले

बनाएको हो र नेपाली जनताका लागि होइन” भन्ने निष्कर्षलाई समाचारको तथ्यका रूपमा प्रस्तुत गर्नु उचित हुँदैन। त्यसलाई संविधानका आलोचकहरूले उठाउँदै आएको राजनीतिक दाबी वा प्रश्नका रूपमा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ ।

किनकि अन्ततः संविधानको मूल्य कसले त्यसलाई आफ्नो उपलब्धि भन्छ भन्ने बाट होइन, त्यसले नेपालको सार्वभौमिकता, नागरिक अधिकार, राष्ट्रिय हित र जनताको जीवनमा कस्तो परिणाम दिन्छ भन्नेबाट परीक्षण हुनुपर्छ ।

११ वर्षपछि प्रश्न संविधान बचाउने वा फाल्ने मात्रै होइन—नेपाललाई चाहिएको संविधान कस्तो हो, त्यसको निर्णय नेपाली जनताले स्वतन्त्र रूपमा गर्न पाएका छन् कि छैनन् भन्ने पनि हो ।

समय सुत्र मिडिया

विशेष समाचार / संविधानको ११ वर्ष

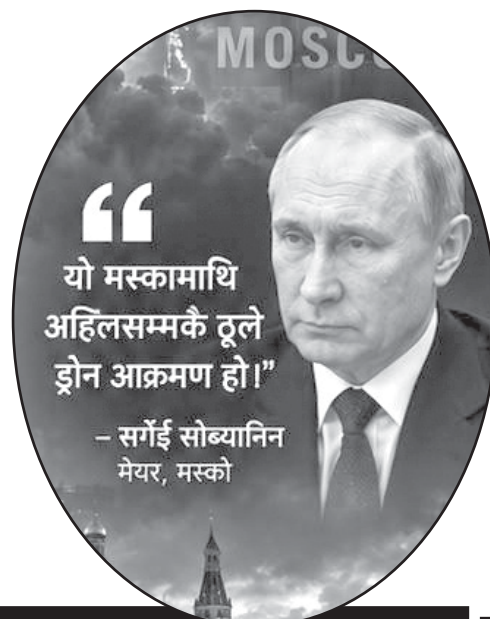
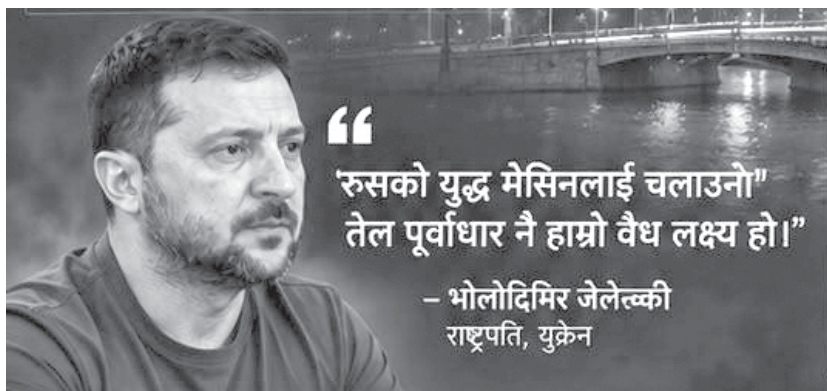
दर्शन, तिहार तथा छठ पर्व २०८३

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

हिन्दुहरूको महान् चाड बडादर्शन, तिहार तथा छठ पर्वको पावन अवसरमा सम्पूर्ण भक्तजन, शुभचिन्तक तथा देश-विदेशमा रहनुभएका नेपाली दाजुभाई तथा दिदीबहिनीहरूमा सुख, शान्ति, सुस्वास्थ्य, दीर्घायु र समृद्धिको हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

माता दुर्गा, माता लक्ष्मी तथा छठी माताको आशीर्वादले सबैको जीवनमा नयाँ उमङ्ग, सद्भाव र उज्यालो छाओस् ।

ॐकार धार्मिक सेवा समिति
काठमाडौं, नेपाल

मस्कोमाथि अहिलेसम्मकै ठूलो ड्रोन आक्रमण, तेल प्रशोधन केन्द्रमा क्षति

रुसको दाबी- १,६०० भन्दा बढी ड्रोन रोकिए, करिब ४५० मस्कोतर्फ लक्षित; तीन जनाको मृत्यु,
ऊर्जा पूर्वाधारमा ठूलो दबाव

मस्को, २१ सेप्टेम्बर २०२६। रुस-युक्रेन युद्ध फेरि अर्को गम्भीर चरणमा प्रवेश गरेको संकेत गर्दै युक्रेनले मस्को र आसपासका क्षेत्रमा ठूलो स्तरको ड्रोन आक्रमण गरेको छ। रुसी अधिकारीहरूले यसलाई युद्ध सुरु भएयता मस्कोलाई लक्षित गरिएको सबै भन्दा ठूलो ड्रोन आक्रमण भनेका छन्।

मस्कोका मेयर सर्गेई सोब्ब्यानिनका अनुसार शनिवारदेखि चलेको आक्रमणका क्रममा रुसले देशभर १,६०० भन्दा बढी ड्रोन अवरोध गरेको र तीमध्ये करिब ४५० वटा मस्को तर्फ लक्षित रहेको बताएका छन्। यद्यपि, स्रोतहरूबीच गणनाको समयावधि फरक भएकाले यो संख्या युक्रेनले एउटै पटक १,६०० ड्रोन मस्कोमा प्रहार गरेको भन्ने अर्थमा बुझ्नु हुँदैन। AP का अनुसार एक रातमा रुसतर्फ पठाइएका ड्रोनको संख्या १,००० भन्दा बढी थियो भने रुसी रक्षा मन्त्रालयले १,११० ड्रोन खसालेको जनाएको थियो।

मस्कोको तेल प्रशोधन केन्द्रमा प्रहार

आक्रमणको सबैभन्दा महत्वपूर्ण क्षति मस्कोस्थित ठूलो तेल प्रशोधन केन्द्रमा भएको छ। रुसी अधिकारीहरूले केही ड्रोन उक्त रिफाइनरीसम्म पुगेको पुष्टि गरेका

छन्। आक्रमणपछि त्यहाँ आगलागी भएको थियो।

Reuters ले उद्योग स्रोतहरूलाई उद्धृत गर्दै सोमवार सार्वजनिक गरेको पछिल्लो विवरणअनुसार आक्रमणपछि रिफाइनरीका प्रमुख कच्चा तेल प्रशोधन युनिटहरूको सञ्चालन रोकिएको छ। मर्मत गर्न केही हप्ता लाग्न सक्ने स्रोतहरूको अनुमान छ। सन् २०२४ मा उक्त रिफाइनरीले करिब १ करोड १६ लाख टन कच्चा तेल प्रशोधन गरेको थियो।

यस कारण यो आक्रमणलाई केवल सैन्य घटनाका रूपमा मात्र होइन, रुसको ऊर्जा तथा आर्थिक पूर्वाधारमाथिको दबावका रूपमा पनि हेरिएको छ।

आवासीय भवनमा समेत क्षति, तीन जनाको मृत्यु

आक्रमण ऊर्जा पूर्वाधारमा मात्र सीमित रहेन। मस्को क्षेत्रका आवासीय भवनमा समेत ड्रोनका कारण क्षति पुगेको रुसी अधिकारीहरूले बताएका छन्।

मस्को क्षेत्रका गभर्नर आन्ड्रेई भोरोब्योभका अनुसार विभिन्न घटनामा तीन जनाको मृत्यु भएको छ। एउटा २१ तले आवासीय

भवनमा ड्रोन खसेपछि आगलागी हुँदा करिब ४०० मानिसलाई सुरक्षित स्थानमा सारिएको थियो।

संसदीय निर्वाचनकै अन्तिम दिन आक्रमण

यो विशाल आक्रमणको समय पनि राजनीतिक रूपमा महत्वपूर्ण रह्यो। सेप्टेम्बर २० मा रुसको तीनदिने संसदीय निर्वाचनको अन्तिम दिन थियो।

मस्कोका मेयर सोब्ब्यानिनले आक्रमण निर्वाचन प्रभावित गर्ने उद्देश्यले गरिएको आरोप लगाएका छन्। यो रुसी पक्षको आरोप हो; आक्रमणको समय निर्वाचनसँग मिल्ने भए पनि उक्त उद्देश्यबारे स्वतन्त्र पुष्टि भएको छैन।

युक्रेनी राष्ट्रपति भोलोदिमिर जेलेन्स्कीले भने मस्को क्षेत्रका रुसी तेल तथा युद्धसम्बन्धी रसद पूर्वाधारमा भएका प्रहारको प्रशंसा गर्दै यस्ता संरचनाले रुसी युद्ध प्रयासलाई आर्थिक सहयोग पुऱ्याइरहेको बताएका छन्।

युद्ध अब अग्रपंक्तिबाट टाढाका सहरसम्म

यो घटनाले रुस-युक्रेन युद्धको बदलिँदो स्वरूप पनि देखाएको छ।

सुरुका वर्षहरूमा युद्धको मुख्य केन्द्र पूर्वी

र दक्षिणी युक्रेनका मोर्चा थिए। पछिल्ला वर्षहरूमा भने दुवै पक्षले लामो दूरीका ड्रोन तथा मिसाइलमार्फत एकअर्काको ऊर्जा, औद्योगिक र सैन्य पूर्वाधारमाथि आक्रमण बढाएका छन् ।

विशेषगरी युक्रेनले रुसी तेल प्रशोधन केन्द्र र अन्य ऊर्जा पूर्वाधारलाई लक्षित गर्ने अभियान तीव्र बनाएको छ । यसको घोषित रणनीतिक उद्देश्य रुसको युद्ध सञ्चालनमा प्रयोग हुने राजस्व तथा इन्धन आपूर्तिमा दबाव सिर्जना गर्नु हो ।

तर यस्ता आक्रमणबाट आवासीय क्षेत्र प्रभावित हुँदा सर्वसाधारणको सुरक्षासम्बन्धी चिन्ता पनि बढेको छ ।

उता युक्रेनमा पनि रुसी आक्रमण

मस्कोमाथिको आक्रमणलाई युद्धको एकतर्फी घटनाका रूपमा मात्रै हेर्न मिल्दैन । यही अवधिमा रुसले पनि युक्रेनका विभिन्न क्षेत्रमा ड्रोन तथा अन्य हतियार प्रयोग गरी आक्रमण जारी राखेको छ ।

युक्रेनी अधिकारीहरूका अनुसार किभ क्षेत्रमा भएको रुसी आक्रमणमा बालबालिकासहित

सर्वसाधारणको मृत्यु भएको छ । युक्रेनी वायुसेनाले एक रातमा रुसले १३८ ड्रोन पठाएको र तीमध्ये १०१ वटा खसालिएको जनाएको थियो ।

यसले दुवै देशले लामो दूरीका आक्रमणलाई युद्ध रणनीतिको महत्वपूर्ण हिस्सा बनाइरहेको देखाउँछ ।

ऊर्जा युद्ध अब चर्किने संकेत

मस्को तेल प्रशोधन केन्द्रमाथिको पछिल्लो आक्रमणको प्रभाव केही समय रहन सक्ने देखिएको छ । Reuters का अनुसार क्षतिग्रस्त प्रशोधन इकाइहरू बन्द हुँदा केन्द्रको उत्पादन रोकिएको छ र मर्मतमा हप्ता लाग्न सक्ने अवस्था छ ।

रुस विश्वका प्रमुख तेल तथा पेट्रोलियम उत्पादकमध्ये एक भएकाले निरन्तर रिफाइनरी आक्रमणले घरेलु इन्धन आपूर्ति र बजारमा दबाव सिर्जना गर्न सक्छ । तर एउटै आक्रमणले विश्व तेल बजारमा कति प्रभाव पार्छ भन्ने निष्कर्ष अहिले नै निकाल्न हतार हुनेछ ।

मस्कोको सुरक्षा व्यवस्थामाथि पनि प्रश्न

करिब ४५० ड्रोन राजधानीतर्फ आएको भन्ने रुसी अधिकारीहरूको दावी आफैँमा उल्लेखनीय छ । धेरै ड्रोन वायु प्रतिरक्षा प्रणालीले रोकिए पनि केही ड्रोन तेल प्रशोधन केन्द्र तथा आवासीय संरचनासम्म पुग्न सफल भएको विवरणले राजधानी र रणनीतिक पूर्वाधारको सुरक्षा क्षमताबारे बहस बढाएको छ ।

चार वर्षभन्दा बढी समयदेखि जारी युद्ध अब केवल युद्धभूमिको अग्रपंक्तिमा सीमित छैन। ऊर्जा केन्द्र, औद्योगिक संरचना, रसद प्रणाली र राजधानी नजिकका क्षेत्रसमेत प्रत्यक्ष जोखिममा पर्दै गएका छन् ।

मस्कोमाथिको पछिल्लो ठूलो ड्रोन आक्रमण त्यसैको एउटा स्पष्ट उदाहरण बनेको छ—रुस र युक्रेनबीचको युद्ध अब भूभाग कब्जाको लडाइँसँगै ऊर्जा, अर्थतन्त्र, प्रविधि र लामो दूरीको प्रहार क्षमताको युद्धमा समेत रूपान्तरण हुँदै गएको छ ।

— अन्तर्राष्ट्रिय समाचार / मासिक विशेष रिपोर्ट

हार्दिक मंगलमय शुभकामना २०८३

विजयादशमी, शुभ दीपावली,
नेपाल संवत् तथा छठ पर्वको
हार्दिक मंगलमय शुभकामना!

यी पावन पर्वहरूले तपाईं तथा तपाईंको परिवारमा
सुख, शान्ति, सुस्वास्थ्य, समृद्धि र सफलताको उज्यालो ल्याऊन् ।

सम्पूर्ण सेवाग्राही, शुभचिन्तक तथा देश-विदेशमा
रहनुभएका नेपालीहरूमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं ।

Om Nilgiri HR Consultancy Services LLC

Office No. 32, 2nd Floor
Bank of Baroda Building, Burdubai
Dubai, UAE

Contact Person: Padam Bk
WhatsApp: +971566725535

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

२०८३

विजयादशमी, शुभ दीपावली,
नेपाल संवत् तथा छठ पर्वको
हार्दिक मंगलमय शुभकामना!

यी पावन पर्वहरूले तपाईं तथा तपाईंको परिवारमा
सुख, शान्ति, सुस्वास्थ्य र समृद्धि ल्याऊन्।

सम्पूर्ण यात्राप्रेमी, ग्राहकवर्ग, शुभचिन्तक तथा
देश-विदेशमा रहनुभएका नेपालीहरूमा हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

SOHAM ADVENTURE
NEPAL • BHUTAN • TIBET

www.soham-adventure.com

सम्पर्क: 984-1329820

Social: sohamadventure

TrailMaker
Educational Consultancy Pvt. Ltd.

हार्दिक मंगलमय शुभकामना

२०८३

विजयादशमी, शुभ दीपावली,
नेपाल संवत् तथा छठ पर्वको
हार्दिक मंगलमय शुभकामना!

यी पावन पर्वहरूले तपाईं तथा तपाईंको परिवारमा
सुख, शान्ति, सुस्वास्थ्य र समृद्धि ल्याऊन्।

सम्पूर्ण विद्यार्थी, अभिभावक, शुभचिन्तक तथा
देश-विदेशमा रहनुभएका नेपालीहरूमा
हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछौं।

TrailMaker Educational Consultancy Pvt. Ltd.

01-5916333 | +977 9841790629

document@trailmaker.com.np

Dillibazar 30, Kathmandu, Nepal

विश्व खेलकुदमा नयाँ अध्याय :

मेस्सीको बिदाइ, युरोपेली फुटबलमा नयाँ प्रतिस्पर्धा

समय सूत्र मिडिया ।
खेलकुद विशेष २७ अक्टोबर २०२६

विश्व खेलकुदमा नयाँ सिजनसँगै प्रतिस्पर्धा तीव्र बनेको छ। इंग्लिस प्रिमियर लिग, युरोपेली च्याम्पियन्स लिग, अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेट, टेनिस र बास्केटबलमा नयाँ समीकरण देखिँदै गर्दा अर्जेन्टिनाका महान् फुटबलर लियोनल मेस्सीको अन्तर्राष्ट्रिय यात्राको बिदाइसम्बन्धी चर्चाले विश्व फुटबलको ध्यान तानेको छ ।

मेस्सी : एउटा युगको सम्मान

सन् २००५ देखि अर्जेन्टिनाको राष्ट्रिय टोलीमा आफ्नो जादुमयी खेल प्रस्तुत गरेका मेस्सीले दुई दशकभन्दा लामो यात्रामा विश्व फुटबललाई अविस्मरणीय क्षणहरू दिए। सन् २०१४ को विश्वकप फाइनलको पीडा, सन् २०१६ को अस्थायी संन्यास, सन् २०२१ को कोपा अमेरिका र सन् २०२२ को कतार विश्वकप विजय उनको संघर्षपूर्ण यात्राका ऐतिहासिक अध्याय हुन्। सन् २०२४ को कोपा अमेरिका उपाधिले उनको सफलतालाई थप उचाइ दियो। मेस्सीको अन्तर्राष्ट्रिय भविष्य र बिदाइबारे चर्चा चलिरहँदा उनले अर्जेन्टिनाका लागि दिएको योगदान विश्व फुटबलकै अमूल्य सम्पत्ति बनेको छ ।

उनको जर्सी नम्बर १० केवल एउटा नम्बर होइन, करोडौँ समर्थकको भावना, संघर्ष र विश्वविजयको प्रतीक हो । मेस्सीको अन्तर्राष्ट्रिय यात्रा जुनसुकै मोडमा पुगे पनि उनको सम्मान र विरासत सधैं जीवित रहनेछ ।

इंग्लिस प्रिमियर लिगमा उपाधिको दौड

इंग्लिस प्रिमियर लिगको २०२६-२७ सिजनमा म्यानचेस्टर सिटी, आर्सनल, लिभरपुल, चेल्सी र म्यानचेस्टर युनाइटेडजस्ता क्लबहरूबीच प्रतिस्पर्धा जारी छ। नयाँ खेलाडी, प्रशिक्षकको रणनीति र युवा प्रतिभाको प्रदर्शनले उपाधि दौडलाई थप रोमाञ्चक बनाएको छ ।

च्याम्पियन्स लिगमा युरोपेली महारथी

युरोपेली च्याम्पियन्स लिगमा रियल मड्रिड, बार्सिलोना, बायर्न म्युनिख, म्यानचेस्टर सिटी र अन्य प्रमुख क्लबहरूको प्रतिस्पर्धाले विश्व फुटबलको ध्यान खिचिरहेको छ। नयाँ पुस्ताका खेलाडीहरू स्थापित महान् खेलाडीहरूको स्थान लिने प्रयासमा छन्।

क्रिकेट, टेनिस र बास्केटबलमा नयाँ चुनौती

अन्तर्राष्ट्रिय क्रिकेटमा नयाँ प्रतियोगिता र टोलीहरूको तयारीले खेलकुद गतिविधिलाई निरन्तरता दिएको छ । टेनिसमा युवा प्रतिभाहरूको उदय र अनुभवी खेलाडीहरूको चुनौती कायम छ। अमेरिकी एनबीए बास्केटबलमा पनि नयाँ

सिजनको तयारीसँगै उपाधि प्रतिस्पर्धाको चर्चा बढेको छ ।

एउटा युगको विरासत, नयाँ पुस्ताको सुरुवात

विश्व खेलकुद पुस्तान्तरणको चरणमा छ । मेस्सी र रोनाल्डोजस्ता महान् खेलाडीहरूले स्थापित गरेको कीर्तिमान र प्रेरणालाई पछ्याउँदै नयाँ पुस्ता अगाडि बढिरहेको छ ।

मेस्सीको नाम केवल अर्जेन्टिनाको इतिहासमा होइन, विश्व फुटबलको आत्मामा सधैं जीवित रहनेछ । मैदानमा खेलाडी फेरिन्छन्, तर महान् खेलाडीले लेखेको इतिहास कहिल्यै मेटिँदैन ।

